

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

4-КАСТРЫЧНІКА 1996 г.

№ 40 (3864)

Кошт 2 500 руб.

АДЗІНЫ... І АПОШНІ...

Цягам доўгага часу з'яўляюся чытачом і аўтарам шаноўнага і паважанага (перш за ўсё за аб'ектыўную і незалежную пазіцыю) "ЛіМа".

Праўда, апошнім часам (ці не другі ўжо год) назіраецца дзіўная і невытлумачальная карціна. У пятніцу, у дзень выхаду газеты, набыць экзэмпляр "ЛіМа" стала практычна немагчыма.

Вось, скажам, у верасні кожную пятніцу раницю рабіў "круіз" з мэтай набыць штотыднёвік па кіёсках "Белсаюздруку", што размешчаны на праспекце Францішка Скарыны ад станцыі метро "Усход" да "Плошчы Незалежнасці". У выніку пасля доўгіх хаджэнняў удавалася купіць экзэмпляр "ЛіМа" (адзіны і апошні!) у кіёску ля кінатэатра "Кастрычнік".

Аказваецца, з 7 кіёскаў, якія я абыходзіў, тры газеты апошнім часам не атрымліваюць наогул, а ў астатнія яна паступае ў колькасці 1—2 экзэмпляраў.

Можа, гэта толькі ў Мінску нейкі невытлумачальны збег такіх абставін? Не так даўно быў у камандзіроўцы ў Гродне. Там карціна ці не яшчэ больш сумная. У тры кіёскі, што блізу гасцініцы, "ЛіМ" наогул не паступае.

Што ж гэта робіцца?

Ігар КУЗНЯЦОЎ

Ад рэдакцыі

Гэты ліст нашага чытача — не адзіны ў рэдакцыйнай пошце апошняга часу. Яшчэ больш — тэлефонных званкоў такога ж зместу. Што здарылася? Чаму нельга набыць штотыднёвік нават у дзень ягонага выхаду, прытым у цэнтры беларускай сталіцы?

Званок у "Белсаюздрук" сёе-тое праясніў. З вуснаў старшага інструктара па розніцы Т.Якубовіч прагучала сакраментальная фраза: "Усе беларускамоўныя газеты селі ў галёшу!" Заўважце: беларускамоўныя! Вось вам і яшчэ адзін адмоўны вынік леташняга прэзідэнцкага рэфэрэндуму. Каму ён патрэбен, гэты Васыка? Выбачайце, беларускамоўны друк? На ім, як на якой-небудзь "Сенсацыі" ці "Из рук в руки", не заробіш. Заробіш хутчэй гэтак, як Заблоцкі на мыле.

Але самае дзіўнае адкрылася, калі з вуснаў тае ж спадарыні Якубовіч прагучалі лічбы. Аказваецца, на 290 кіёскаў і магазінаў Мінска ў рознічны продаж паступае ажно... 300 экзэмпляраў "ЛіМа"! Арыфметыка — нескладаная. Скажам, калі ў палову кіёскаў трапляе па 2 экзэмпляры тыднёвіка, дык у другую палову — аніводнага! Вось тут і скажы, што — жыве Беларусь! Не жыццё гэта, а самае што ні ёсць скананне.

Яшчэ больш дзіўныя лічбы назвала інжынер аддзела розніцы "Белсаюздруку" С.Шахновіч. Удумайцеся толькі: у 740 кіёскаў, якія працуюць у краіне (без уліку Мінска і Мінскай вобласці), у продаж паступае 382 экзэмпляры "ЛіМа"! Прыкіньце, што гэта азначае? Азначае тое, што газета трапляе ў колькасці 1 экзэмпляра толькі ў кожны другі кіёск. І што ў выніку? А вось што, дайце веры: у жніўні ў гэтыя кіёскі паступіла 1910 экзэмпляраў штотыднёвіка ("ЛіМ" выходзіў у жніўні 5 разоў), з іх спісана — 1072 экзэмпляры — 56 з гакам працэнтаў. Што ж, мы памятаем, як па тэлебачанні гучала і больш здэклівая лічба спісання "ЛіМа" ў Гродне — ажно 80 працэнтаў. Гэтыя высокія працэнты лёгка ствараюцца. Можна "дамагчыся" і 100-працэнтнага спісання. Скажам, паступіць 1 экзэмпляр газеты, ён не будзе прададзены, вось вам і 100 працэнтаў спісання!

Толькі ўсё ж аніжак не дабраць да розуму: 60 і нават 80 працэнтаў спісання, а чытачы скардзяцца, што не могуць купіць газету нават у дзень выхаду, што вымушаны рабіць дзеля гэтага цэлыя круізы ад кіёска да кіёска? Міжволі залуемаешся: а ці не знарок гэтак робіцца? Гэта значыць, завозіцца "ЛіМ" туды, дзе заведма не будзе раскуплены? Не хочацца ў гэта верыць! Хутчэй за ўсё, адбываецца гэтак па прычыне звычайнай нашай абыякавасці і бяздумнасці, з прычыны таго, што попыт не вывучаецца і аніжак не рэгулюецца. Адсюль і гэтыя мізэрныя колькасці розніцы, і гэтыя недарэчна вялікія, абразлівыя працэнты спісання.

І сітуацыя гэтая яшчэ і яшчэ раз гаворыць за тое, што сапраўдным прыхільнікам і сябрам "ЛіМа" не трэба, бадай, спадзявацца на добрую ласку "Белсаюздруку", а парупіцца дый падпісацца на штотыднёвік. Тым больш, што зрабіць гэта ніколі не позна. Скажам, тыя, што спазніліся аформіць падпіску на апошні квартал гэтага года, яшчэ могуць выпісаць "ЛіМ" на лістапад і снежань.

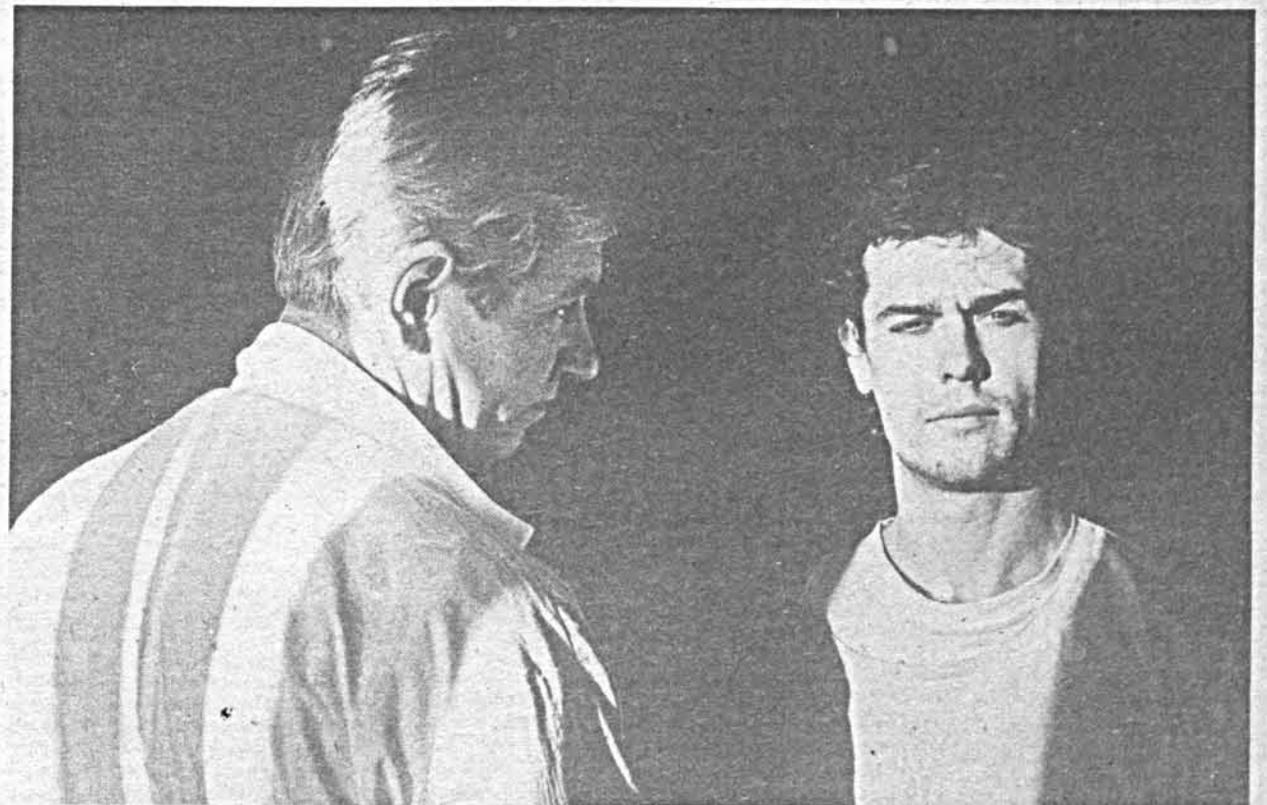

БУДЗЁННЫЯ, АЛЕ НЕ ШАРАГОВЫЯ

Ёсць спадзеў, што і сёлетні, юбілейны сезон Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа... "прынясе яшчэ сюрпрызы". Такія самыя прыемныя ды заўважныя, як работы Ларысы Антосевай (вы бачыце яе ў сцэне са спектакля "Размова ў доме Штайн..." П.Хакса), актрысы, якая даўно мусіла давесці сваю сталую сцэнічную абазнанасць, далікатнасць ды вытанчанасць — як адметнасці таленту. Або ўдзел у спектаклі "Вялікая сумная рыбіна, якая чакае" Андрэя Віктарава, дэбютанта, пачаткоўца, студэнта, чые безумоўныя здольнасці не павінны застацца не заўважанымі. Або чарговая спроба ў драматургіі Валерыя

Маслюка, мастацкага кіраўніка і дырэктара тэатра, а таксама рэжысёра памянёнага спектакля: натхняе ўжо самая апантанасць, з якой твор увасабляўся ды даводзіўся да глядача...

Здымкі нашага фотакарэспандэнта Аляксея Мацюша занатавалі, мовім так, будзённыя, але не шараговыя правы тэатральнага жыцця. Уражвае ягоная няспыннасць ды эмацыйная напружанасць. Ёсць спадзеў, што сёлета, нават са здымавых адбіткаў, нам з вамі ўражанняў не забракуе. Праз месяц — юбілейнай урачыстасцю ды фестывалем — Коласаў тэатр мае намер і гэта давесці.

ЯК ДЗЕКАБРЫСТЫ НА СЯНАЦКАЙ

Пачаўся кастрычнік. Месяц, які некалі даў назву вялікаму павароту ў жыцці народаў Расійскай імперыі. Паваротным можа стаць ён і ў найноўшай гісторыі Беларусі. Усё менш і менш застаецца часу для манеўраў, для пошукаў кампрамісаў і, урэшце, да кансенсусу ў сілаў, што супрацьстаяць сёння ў нашай краіне. Цяпер ужо відавочна, што пазбягае мажлівага прымірэння найперш бок прэзідэнці. Пакуль "дэмакраты" ў Вярхоўным Савеце чакаюць адказу на свае прапановы, у другім лагерах ідзе перагрупіроўка сілаў дзеля таго, каб нанесці апошні, рашаючы удар... Так, палітычны супрацьстаяні амаля ніколі не заканчваецца "хэпі эндам", і гэта павінен разумець кожны бок, для таго, каб менавіта для яго гэты самы "энд" стаў "хэпі".

ПАСЛАННЕ ТЫДНЯ

У друку, па тэлебачанні і радыё шырока каментуецца пасланне прэзідэнта Расіі Б.Ельцына прэзідэнту Беларусі А.Лукашэнку. Пры гэтым цалкам тэкст паслання ні адно выданне не надрукавала. А гэта дае падставы і "правым", і "левым" "бачыць" у пасланні тое, што ім выгадна. Прэзідэнцкая каманда, друк, ТБ і сам прэзідэнт сцвярджаюць, што Б.Ельцын выказаў у сваім пасланні пажаданні "па пытаннях, што тычацца практычнага ажыццяўлення дагавора аб утварэнні Супольніцтва Расіі і Беларусі". Апазіцыйныя палітыкі сцвярджаюць, што Б.Ельцын найперш заклапочаны тым, каб палітычнае супрацьстаяні дзвюх галінаў улады на Беларусі не перарасло ў палітычны крызіс кшталту расійскага кастрычніцкага 1993 года. Больш таго, прычыны супрацьстаяння на Беларусі Б.Ельцын бачыць у ініцыяваным прэзідэнтам нашай краіны рэфэрэндуме і ягоным нежаданні ісці наперад шляхам рэформ. А без гэтага — рэфармаванні беларускай эканомікі — пра нейкае Супольніцтва Расіі і Беларусі і размовы быць не можа... Такім чынам, прэзідэнт Расіі як бы ўскосна падтрымаў беларускі парламент і перасцярог А.Лукашэнку ад таго, што сам ён зробіць у кастрычніку 1993 года. Што ж, на памылках, кажуць, трэба вучыцца. І не толькі на сваіх. Аднак неабходна ўлічваць, што сітуацыя на Беларусі сёння практычна адваротная той, што была тры гады таму ў Расіі.

ПАЛІТЫЗАЦЫЯ ТЫДНЯ

Беларусь на мінулым тыдні стала своеасаблівым каталізатарам для высвятлення расстаноўкі сілаў на палітычным Алімпі ў Расіі. У сувязі з сур'ёзнай хваробай Б.Ельцына ў Маскве зноў распачалася барацьба за ўладу. Чаму Беларусь стала "каталізатарам"? Ды таму, што расійская палітычная эліта ўслед за беларускай раздзяляецца на два лагеры: тых, што падтрымліваюць прэзідэнта Беларусі, і тых, што падтрымліваюць парламент. А.Лукашэнку падтрымалі сакратар дзяржбюро А.Лебедев і мэр Масквы Ю.Лужкоў, парламент — прэм'ер-міністр В.Чарнамырдзін і кіраўнік адміністрацыі прэзідэнта А.Чубайс (а значыць і Б.Ельцын?). Праўда, калі Л. і Л. адкрыта рассыпаліся ў кампліментартах А.Лукашэнку, то падтрымка парламента Ч. і Ч. вынікае якраз з таго, што яны не падтрымалі А.Лукашэнку і ягоныя ініцыятывы. Безумоўна, калі б не хвароба Б.Ельцына, то, мажліва, сённяшняя сітуацыя на Беларусі была б больш пэўнай, а будучыня — прадказальнай.

ПАПЯРЭДЖАННЕ ТЫДНЯ

Як паведаміла газета "Свабода" (N 74) са спасылкай на агенцтва Рэйтэр, Савет Еўропы 26 верасня прыняў заяву, у якой прапанаваў прэзідэнту Беларусі адмовіцца ад яго намераў правесці ў лістападзе рэфэрэндум. Іначэй, калі ўлады Беларусі не будуць прытрымлівацца дзеючай Канстытуцыі і прынцыпаў дэмакратыі, нашая краіна страціць шанцы быць прынятай у Савет Еўропы. Такім чынам, пацверджана тое, у чым ніхто не сумняваўся: асноўнай перашкодай для ўступлення Беларусі ў Савет Еўропы з'яўляецца антыдэмакратычны (антынародны?) рэжым, а не надуманая праблема адмены ці захавання смяротнага пакарання ды інш.

ПАДРЫХОТКА ТЫДНЯ

Мяркуючы па Беларускай тэлебачанні і радыё, праблемы рэфэрэндуму паступова адыходзяць на другі план, а наперад высоўваецца падрыхтоўка да Усебеларускага народнага сходу, які, у прынцыпе, можа замяніць сабою Вярхоўны Савет і аднагалосна прыняць любую Канстытуцыю (без рэфэрэндуму — навошта траціць народныя грошы, калі і так усё зразумела: народ "за"). Усё залежыць сёння ад таго, ці хопіць рашучасці і нахабства ў рэжыміраў сходу, каб на вакач ва ўсяго цывілізаванага свету ажыццявіць пераварот і перадаць уладу на Беларусі ў рукі аднаго чалавека.

АДЧАЙ ТЫДНЯ

Вярхоўны Савет Беларусі на мінулым тыдні прыняў рашэнне, якое інакш як крокам адчаю не назавеш: ён пазбавіў акрэдытацыі ўсіх журналістаў Беларускага тэлебачання і радыё. Мы выдатна ведаем, што парламент зробіць усё магчымае і немагчымае, каб дабіцца аб'ектыўнага асвятлення на БТ сваіх пасяджэнняў, каб дабіцца адкрыцця на БТ "Парламенцкага дзённіка". І тым не менш — варта было спачатку пазбавіць акрэдытацыі асобных журналістаў, але не — усяго тэлебачання... Цяжка, зразумела, гуляць па правілах з сапернікамі, які ўсялякія правілы парушае без агляды, але тым больш нельга прымаць (пераймаць) ягоныя спосабы гульні. Нават у адчай.

ЦЕНЗУРА ТЫДНЯ

Як жа "гуляе" "сапернік", мы мелі магчымасць убачыць і на мінулым тыдні: па незалежнай беларускай прэсе быў нанесены магутны удар — забаронены выхад гарадзенскай газеты "Пагоня", а газетам "Свабода" і "Наша ніва" вынесены абсалютна неабгрунтаваныя папярэджанні. Пасля візіту ў Савет Еўропы старшыня Дзяржкамдруку У.Бельскі на прэс-канферэнцыі сказаў: "Прэса — гэта не ўсёдазволенасць, не абліванне брудам, яна заўсёды павінна абавязвацца на закон". Словы правільныя. Толькі вось сёння некаторыя рускамоўныя выданні дазваляюць сабе такое "абліванне брудом" апанентаў, якое беларускамоўны друк сабе ніколі не дазваляў. Аднак Дзяржкамдрук гэта ўпарта не заўважае.

ПРЫЗНАННЕ ТЫДНЯ

Начальнік Галоўнага ўпраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі Адміністрацыі прэзідэнта М.Падгайны на спецпрэс-канферэнцыі ў мінулы пятніцу ў Кіеве доўга абуралася тым, што ўсе расійскія тэлеканалы (ГРТ, РТР, НТВ і ТБ Санкт-Пецярбурга) тэндэнцыйна і неаб'ектыўна асвятляюць падзеі на Беларусі. І ў доказ паведамляе "Народная воля" N 86 — прывёў такі факт: штодзень праглядае ён разам з карэспандэнтамі ГРТ адзін матэрыял, а ўвечары выходзіць зусім іншая яго інтэрпрэтацыя... У панядзелак стала вядома, што карпункт ГРТ на Беларусі, замест Л.Вялюгі, узначаліў вядомы журналіст П.Шарамет.

ФАКЦІК ТЫДНЯ

Сябар прэзідэнта Беларусі міністр замежных спраў Расіі Я.Прымакоў заявіў на адной з прэс-канферэнцыяў, што Расія нічога не мае супраць пашырэння НАТА на ўсход, і не выключае, што ў бліжэйшым часе будзе разглядацца пытанне аб уступленні ў НАТА самой Расіі... Як памятаем, прэзідэнт Беларусі вельмі хацеў параіцца з народам, падпусціць НАТА да межаў нашай краіны ці не. Думаецца, што пытанне гэтае сёння было б архаічным...

Той, хто чытаў аповесць Міхаіла Булгакава "Сабачье сэрца" альбо глядзеў зроблены па аповесці фільм, памятае параду прафесара Прэображэнскага не чытаць перад абедам савецкіх газет. Шкадуючы свой страўнік. Калі б названы прафесар жыў у наш час, ён, безумоўна, дадаў бы да бальшавіцкіх газет і Беларускае тэлебачанне.

У панядзелак увечары я выпадкова націснуў на шкале каналаў не тую кнопку і патрапіў на "роднае" БТ. З экрана нейкі стары бальшавік заклікаў сваіх аднадумцаў, найперш ветэранаў, "сплотыцца" вакол прэзідэнта "Лукашэнкі", бо супраць "усенароднаабранага" ўжо аб'яднаўся "весь Запад — і Коль, і Де Голь". Гэта было б смешна, каб не было сумна і нават страшна.

Цяпер кожны вечар прыблізна ў той час, калі прыстойныя людзі па ўсёй СНД глядзяць "Санта-Барбару", беларускім тэлегледачам прапаноўваецца мясцовага гатунку тэлесерыял пад назвай "Рэфэрэндум: шычыра размова". У гэтай праграме спецыяльна падобраныя "простыя людзі" агучваюць чужыя думкі, спрабуюць прадставіць дырэктыву зверху як ініцыятыву знізу.

Вось і ў мінулы панядзелак нейкі "просты чалавек" ці то з Гомеля, ці то з Віцебска з абурэннем запытаўся, калі нарэшце прэзідэнт скарыстае дадзенае яму народам на леташнім рэфэрэндуме права разганяць парламент? Пытанне было зададзена прысутным у мінскай студыі людзям з прэзідэнцкай каманды. Юрыст (ці палітолаг?), якому выпала адказаць, замест таго, каб супакоіць "товарища", нагадаўшы яму, што чацвёртае пытанне рэфэрэндуму аб магчымасці роспуску парламента прэзідэнтам мела не абавязковы, а толькі кансультатыўны характар, пачаў разважаць аб мэтазгоднасці такой акцыі. Яно, маўляў, не выключана, што прэзідэнт так і зробіць — не, ён не разгоніць Вярхоўны Савет, ён толькі "прыпыніць" дзейнасць парламента на час рэфэрэндуму. Але спадар юрыст (ці палітолаг?) спадзяецца, што да гэтага не дойдзе. На ягоную думку, парламент павінен пайсці насустрач прэзідэнту. Куды ён, парламент, маўляў, дзенецца?

Вярхоўны Савет трапіў у сітуацыю сапраўды складаную. Канфлікт "прэзідэнт — парламент" разумныя людзі прагназавалі яшчэ да таго, як дэпутаты гэтага Вярхоўнага Савета першы

раз сабраліся ў Авальнай зале. Ён аб'ектыўна вынікае з характару стасункаў занадаўчай і выканаўчай уладаў на прасторы былога СССР, сюды ж дадаецца і суб'ектыўны фактар — бальшавіцкі менталітэт Аляксандра Лукашэнкі. Парламент не толькі ішоў на ўступкі прэзідэнту, але і рабіў яму падарункі, якіх той не прасіў. Так, пасля перамогі Ельцына над Зюганавым, баючыся, што Лукашэнка, "замольваючы грахі" перад прэзідэнтам Расіі, распачне кампанію супраць камуністаў у "сваім" парламенце, камуністычна-аграрная большасць адмяніла пастановы, што датычылі дзяржаўнай сімволікі — "Пагоні" і бел-чырвона-белага сцяга. Гэты падарунак быў прапанаваў згоды. Але спадар Лукашэнку, на жаль, пачуццё ўдзячнасці невядома. Сёння ж для парламента згадзіцца з Лукашэнкам — гэта падпісаць сабе смяротны прысуд. Але, з другога боку, парламентары, як тыя дзекабрысты на Сянацкай плошчы, баяцца звярнуцца за падтрымкай і да народа. Усё чакаюць, што сітуацыя сама сабою зменіцца ў лепшы бок, на карысць Вярхоўнага Савета.

Дарма чакаюць...

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Імпрэзы

БЕНЕФІС ЗІНАІДЫ БРАВАРСКАЙ

27 верасня ў тэатры імя Янкі Купалы глядачы віталі народную артыстку Беларусі Зінаіду Браварскую ў яе бенефісным спектаклі па п'есе Джона Марэла "Смех лангусты". У ім З. Браварская сыграла знакамітую Сару Бернар. Гэтым спектаклем актрыса адзначыла свой жыццёвы і творчы юбілей. Ад імя прэзідэнта Рэспублікі Беларусь павіншаваў Зінаіду Іванайну памочнік прэзідэнта Алег Слукі.

Фота Віктара ТАЛОЧКИ, БЕЛТА

СВАЯК "СЛАВЯНСКОГО БАЗАРА"?

Відавочна, у знакамітага віцебскага песеннага шоу з'явіўся малодшы родзіч-канкурэнт. Ягонае імя — "Золотой шлягер". Гэта міжнародны фестываль, які ўжо ў другі раз пройдзе ў Магілёве і мерапрыемствы якога, запланаваныя на 1—6 лістапада, адбудуцца не толькі ў самім абласным цэнтры, а і ў раёнах Магілёўшчыны, і Мінску. Заснавальнікі — Міністэрства культуры РБ, магілёўскія аблвыканкам і гарвыканкам — вызначаюць яго мэты і задачы як "захаванне і працяг лепшых традыцый айчынай музычнай культуры ў песенным жанры, аб'яднанне культурнай прасторы краін СНД, практычная рэалізацыя ідэі перааннацыі пакаленняў дзеячаў культуры і мастацтва".

Будуць удзельнічаць у фестывалі папулярныя выканаўцы мінулых гадоў з Беларусі, краін СНД і далёкага замежжа, якіх маладзейшае пакаленне слухачоў амаль не ведае. Адбудзецца конкурс маладых спевакоў на лепшае выкананне песень мінулых гадоў. З удзелам Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраваннем Міхаіла Фінберга і вядучага ГРТ Валдзіса Пельша адбудзецца гульня "Адгадай мелодыю". У складзе журы і сярод удзельнікаў фестывальных праграм — пераважна папулярныя калісці артысты савецкай эстрады Леў Барашкаў, Юрый Багацікаў, Уладзімір Трошын, Эдуард Хіль, Марыя Пахоменка, Тамара Міянсарова... Беларусь прадстаўлена імянамі Ігара Лучанка, Нэлі Багуслаўскай ды Віктара Вуячыча. Журы ўзначальвае Муслім Магамаеў. Сярод гасцей замоўлены і Шарль Азнавур.

У адрозненне ад свайго віцебскага "старэйшага брата", магілёўскі "Золотой шлягер" — гэта фестываль-насталгія, які можна было б смела назваць Усесаюзным святам адраджэння савецкай песні. Бо "лепшыя традыцыі айчынай музычнай культуры ў песенным жанры", як вядома, фарміраваліся і распаўсюджваліся праз Цэнтральнае тэлебачанне, дзе на парадзе песень маскоўскіх, радзей — лясенградскіх аўтараў трапіліся і чужоўныя песні кампазітараў Грузіі, Латвіі, Украіны, Малдовы, Эстоніі, Беларусі...

"Золотой шлягер", статус якога сціпла пазначаны на дзвюх мовах — рускай ("Международный музыкальный фестиваль") і адпаведна — англійскай, хаця арганізатары — нашы, тутэйшыя, будзе сапраўды даступным, дэмакратычным масавым святам для людзей, якія сумуюць па незабытых яшчэ, старых добрых і розных савецкіх песнях. І гэта надзённа, і гэта сімвалічна.

СВЯТОЧНАЯ ВЕЧАРЫНА

Народнай артыстцы СССР Аляксандры Іванайне Клімавай 1 верасня споўнілася 75 гадоў з дня нараджэння. З гэтай нагоды ў Дзяржаўным акадэмічным Рускім драматычным тэатры імя М. Горькага адбылася святочная вечарына. Павіншаваць юбілярку прыйшлі не толькі сябры і даўнія прыхільнікі яе таленту, але і прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, які ўручыў актрысе медаль Францыска Скарыны. Нямала цёплых слоў сказаў, віншуючы Аляксандру Клімаву, намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета Геннадзь Карпенка.

Фота Аркадзя МІКАЛАЕВА, БЕЛТА

Ніл ГІЛЕВІЧ

ДЗЕ ВЫ?

- Дзе вы? Што робіце вы, Беларусі сыны?
- П'ём, залажыўшы сумленне ў ламбард Сатаны.
- А ці яшчэ вы не ўсё, што ільга, прайлі?
- Не! Дапіваем яшчэ. Вось — ізноў налілі.
- Дзіўна! Па-моему, вы ўсё адпрацавалі ўжо!
- Не! У запасе — барыш ад прадажы крыжоў.
- Тых, што на храмах? Што нам сцерагуць небасціл?
- Тыя пасля. Напачатку — з дзялоўскіх магіл.

“МЫ НЕ ХОЧАМ,
КАБ МОВА ЗНІКЛА...”

Супрацоўнік Міністэрства нацыянальнай адукацыі Французскай Рэспублікі, кандыдат Сарбонскага ўніверсітэта Жан-П'ер Жанто вывучае моўную сітуацыю ў сістэме адукацыі нашай краіны. Гэтым летам ён чарговы раз наведаў Беларусь і сярод іншага адказаў на пытанні Сяргея ЗАПРУДСКАГА.

— Яшчэ ў часы Вялікай Французскай рэвалюцыі на вашай радзіме ўпершыню ў Еўропе была грунтоўна распрацавана моўная палітыка. Традыцыя моўнага рэгулявання ў Францыі працягваецца і сёння?

— Я не думаю, што сёння ў нас праводзіцца тая ж моўная палітыка, што была раней. Людзі, якія рабілі рэвалюцыю, меркавалі, што ў краіне існуе толькі адна магчымасць — афіцыйнае ўжыванне французскай мовы. І яны нічога не запісалі на гэты конт у Канстытуцыю. Яны хацелі правесці уніфікацыю ва ўсёй краіне — адміністрацыйную, вайсковую. У такім разе патрэбна была моўная уніфікацыя, неабходна было, каб паўсюль у Францыі вывучалася толькі французская мова.

Сёння ў нас у моўнай сферы працякаюць новыя, нязнаныя раней працэсы. У 1992 годзе ў Канстытуцыю быў уключаны запіс, што французская мова з'яўляецца афіцыйнай мовай Французскай Рэспублікі. Гэта зроблена, бо нашы дзяржаўныя мужы ўбачылі, што цяпер у нас існуюць пэўныя праблемы з французскай мовай. Цяпер іншая сітуацыя ў параўнанні, напрыклад, з 1896 годам, калі само сабой разумелася, што французская мова — гэта мова Францыі. Ініцыятары ўключэння такога пункта ў Канстытуцыю, відаць, вырашылі, што ў нас пэўныя складанасці можа ствараць англійская мова. Яна выкарыстоўваецца на тэрыторыі Францыі, і мы павінны браць пад увагу такую акалічнасць. Гэтая мова ў нашых школах з'яўляецца першай замежнай, якую вывучаюць амаль 90 працэнтаў дзяцей; пераважная большасць бацькоў хоча,

каб дзеці вывучалі менавіта англійскую мову. У нас ёсць невялікая колькасць франка-англійскіх школ, і яны карыстаюцца папулярнасцю ў бацькоў.

У сферы прамысловай вытворчасці ў нас існуюць асобныя прадпрыемствы, дзе на рабоце французы гавораць паміж сабой па-англійску. Многія тэхналогіі прыходзяць у Францыю з Амерыкі, англійская тэрміналогія добра распрацаваная, і часам нашы грамадзяне лічаць, што на пэўныя тэмы лепш размаўляць па-англійску. Маўляў, у такіх сітуацыях размаўляць па-французску было б цяжка, ці наогул немагчыма. Праўда, мова, на якой яны гавораць, не зусім англійская, гэта змешаная англійска-французская мова. Але такі яе стан будзе захоўвацца толькі спачатку, пазней яна пераўтварыцца ў англійскую мову.

Вядома, англійская мова папулярная ва ўсім свеце, яна выступае ў якасці мовы-пасрэдніка. Яна стала мовай, якой карыстаюцца многія людзі, — дзеля прафесійнага росту, у міжнародных кантактах. Паколькі ўсе ведаюць англійскую мову, значыць для французскай трэба рабіць спецыяльны закон, бо мы не хочам, каб яна знікла.

— Якія вынікі магло б даць у Францыі ўвядзенне безумоўнага права выбару бацькамі мовы навучання для сваіх дзяцей?

— Мы не спрабавалі гэта рабіць. Калі б такі выбар існаваў, то, мяркую, знайшліся б бацькі, якія захачелі б, калі іхнія дзеці вучыліся па-англійску. Магчыма, спачатку іх было б толькі дзясць працэнтаў ці яшчэ менш, але гэтая лічба штогод павялічвалася б.

МЭР ГОРАДА НАДЗЕІ

Па выпадковым ці ўсё ж заканамерным супадзенні дзень 28 верасня для прападобнага Пола Мора стаў сімвалічным днём. Пол лічыць гэта гаспадням празарлівасцю. І не толькі таму, што сам з'яўляецца святаром. Справа ў тым, што ў суботу 28 верасня, калі чарговы гуманітарны авіярэйс прылятаў у “Мінску-2”, спойнілася роўна 6 гадоў, як упершыню на беларускую зямлю прыбыў невядомы яшчэ Пол Мор. Тады ён прыбыў з падлеткам-сынам і было ў іх на плячах толькі па салдацкім рукзаку з медыкаментамі. З таго дня і пачалася вялікая місія амерыканскага святара на абпаленай Чарнобылем зямлі. Ён стварыў спецыяльны каардынацыйны камітэт і назваў яго горадам Надзеі. Дарэчы, за шэсць гадоў гэта ўжо 57-мы прылёт спадара Мора з-за акіяна. Сотнямі мільёнаў долараў выліваюцца дастаўленыя для беларускіх бальніц і клінік медыкаменты праз “City Hope International” за час

існавання. Гэтым разам грузавым самалётам ІЛ-76 прыбыла партыя каштоўных антыбіётыкаў для рэанімацый.

Прападобны Мор прыляцеў з дырэктарам праграм гуманітарнай дапамогі арганізацыі “Project Hope” са штата Вірджынія Скотам Крофардам. Спідар Крофард жадае ўбачыць не толькі механізмы дастаўкі, захаванне і размеркаванне гуманітарных грузаў у Беларусі (гэта ўжо, дарэчы, 4-ты авіярэйс ад “Project Hope”), але і вывучыць сітуацыю жаночай анкалогіі. Яго арганізацыя плануе адкрыць Цэнтр па дыягностцы ракавых захворванняў хварэлых. Такі Цэнтр у сваю чаргу дасць магчымасць амерыканцам збіраць вялікія сродкі на патрэбныя медыкаменты для Беларусі.

Анатоль КЛЯШЧУК

На здымках: уверх — Пол Мор; унізе — Скот Крофард
Фота айтара

ПРАПАНОВУ НЕ ПАДТРЫМАЛІ

3 ПАСЯДЖЭННЯ ПРЭЗІДЫУМА РАДЫ СБП

24 верасня адбылося пасяджэнне прэзідыума рады Саюза беларускіх пісьменнікаў. На ім была абмеркавана прапанова Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па друку адносна стварэння аб'яднанага выдання на базе газеты “Літаратура і мастацтва” (з далучэннем газет “Культура” і “Наша слова”).

З паведамленнямі выступілі старшыня СБП Васіль Зуёнак і першы намеснік старшыні Дзяржкамдруку Зіновій Прыгодзіч. У абмеркаванні прапановы прынялі ўдзел Ніл Гілевіч, Анатоль Вяцінскі, Генрых Далідовіч, Іван Шамякін, Віктар Супрунчук, Вячаслаў Адамчык, Аляксандр Жук, Аляксандр Масарэнка, Уладзімір Някляеў, Алег Камісійскі, Барыс Пятровіч, Мікола Гіль і іншыя.

Было адзначана: Ужо некалькі месяцаў ходзяць чуткі пра неабходнасць аб'яднання некалькіх беларускіх выданняў у адно. Прычым чуткі самыя супярэчлівыя: то называецца “з'яднаць”, то “чатыры”, а то і проста “некалькі”. Але нягледзячы на лік “аб'яднанага” трапляе штотыднёвік “Літаратура і мастацтва”, прытым якраз у якасці “базы”, на аснове якой гэтая аб'яднанне мусіць быць. Прычына, дзеля якой задумана аб'яднанне, называецца адна — эканамічная. Маўляў, у дзяржавы няма грошай, каб утрымліваць некалькі малаціражных беларускіх выданняў

і трэба іх зліць у адно, каб сэканоміць сродкі з дзяржбюджэту. Але размова ідзе пра настолькі мізэрныя для дзяржавы сумы, што міхволі ўзнікаюць думкі пра іншыя прычыны. Больш таго, элементарны падлік паказвае, што сёння на выданне трох газет — “Культуры”, “Наша слова” і “ЛіМ” — дзяржава затрачвае прыблізна 3 мільярды рублёў у год, а на новае выданне, так званы аб'яднаны “ЛіМ” з павялічаным аб'ёмам і штатам, дзядзедца патраціць ці не больш. Значыць, прычыны размоў пра аб'яднанне — зусім іншыя. (Размоў, бо афіцыйнага паведамлення, альбо распараджэння, указа, пастановаў не было. Былі толькі публікацыі ў друку, былі інтэр'ю старшыні Дзяржкамдруку У. Бельскага, але пасля іх сітуацыя з плануемым аб'яднаннем не толькі не працягнулася, а яшчэ больш аблутчалася).

Паколькі пытанне аб эканамічнай мэтазгоднасці аб'яднання шасці (чатырох; некалькіх) беларускіх выданняў у адно адпавядае (чаму б тады ў мэтах эканоміі дзяржаўных сродкаў не аб'яднаць некалькі прэзідэнцкіх ці саўмінаўскіх рускамоўных газет у адно — вось дзе была б сапраўды эканомія!), то сама сабой напрашваецца іншая выснова: у дзяржаве Беларусь ідзе планімерная барацьба з беларускім словам, з беларускамоўным друкам і ўвогуле са свабодай слова, гарантаванай Канстытуцыяй. Здарылася так, што сама беларуская мова стала ў нашай дзяржаве,

як ні дзіўна гэта гучыць, “апазіцыйнай”, а ўжо выданні, якія выходзяць на ёй — тым больш. Абразіць, абліць брудам беларускую мову, назваць яе неразвітай, недасканалай і г.д. сёння можа лобы, а нават нязначнае выступленне ў абарону роднай мовы ўспрымаецца ў штыкі, як ледзь не антыдзяржаўная, антыпрэзідэнцкая акцыя.

Выданні, якія плануецца аб'яднаць, на сёння з'яўляюцца аднымі з апошніх, што выходзяць выключна на беларускую мову (яшчэ, можа, “Звязда” ды “Чырвоная змена”) і якія дазваляюць сабе часам не пагаджацца з той палітыкай, якую праводзіць сёння кіраўніцтва Беларусі ў сферах культуры, навукі, гісторыі і інш. І таму задуманае аб'яднанне ўспрымаецца беларускай інтэлігенцыяй адначасна як спроба задушыць, зачыніць, знішчыць некалькі патэнцыяльна апазіцыйных выданняў і стварыць на іх “базе” адно паслухмянае, “прэзідэнцкае”. Іншых “прычын” для аб'яднання не відаць. Бо дзяржава Беларусь сёння трэба і “Культура”, і “Наша слова”, і “ЛіМ”, якія маюць свае адметнасці, сваіх чытачоў і займаюць сваю пэўную нішу ў беларускім друку, якая пасля іх знішчэння будзе пустой.

Акрамя таго, прапанова Дзяржкамдруку пра аб'яднанне супярэчыць існуючаму заканадаўству Рэспублікі Беларусь. Яна, па-першае, з'яўляецца яўнай праявай тэндэнцыі да маніпаляцыі сродкаў масавай інфарма-

цыі, у той час як артыкул 33 Канстытуцыі РБ гаворыць: “Маніпаляцыя сродкаў масавай інфармацыі не дапускаецца”. Па-другое, законы Рэспублікі Беларусь “Аб культуры”, “Аб грамадскіх аб'яднаннях” і “Аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі” абавязваюць дзяржаву, органы дзяржаўнай улады, у дадзеным выпадку Камітэт па друку “вызначаць меры, накіраваныя на забеспячэнне эканамічнай падтрымкі сродкаў масавай інфармацыі” (артыкул 3 Закона “Аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі”), што зусім не азначае адміністрацыйнае ўмяшанне ў дзейнасць апошніх. Па-трэцяе, згодна з “Законам аб друку” пытанні змянення статусу выдання (рэарганізацыі, пераўтварэння і г.д.) могуць разглядацца толькі суб'ектамі СМІ, г.зн. заснавальнікам, рэдакцыяй, рэдакцыйным калектывам (журналістамі), выдаўцом. Іх узаемадзейнічэнні падрабязна вызначаюцца артыкуламі 18—23 закона. Ініцыятыва Камітэта па друку, такім чынам, з'яўляецца незаконным умяшаннем у дзейнасць газет “Літаратура і мастацтва”, “Культура” і “Наша слова”, не мае пад сабой прававой падставы.

Зыходзячы з гэтага, прэзідыум рады Саюза беларускіх пісьменнікаў не падтрымаў прапановы Дзяржаўнага камітэта РБ па друку пра стварэнне на базе “ЛіМ” нейкага новага аб'яднанага выдання.

Варункі

ВІЗІЦЁРЫ

Памятаю далекаватыя ўжо бржэіўскія часы. Леанід Ільч прыязджаў у Мінск. З тых тэрэпартажаў запаміналася мне гутэйшыя князкі сустракалі свайго цэзара, а таксама пашалункі ўзасос.

Вось ужо пяць гадоў, як мы боўтаемся ў сваёй такой дзіўнай незалежнасці, а нашы сувязі з Масквою, не ў прыклад розным там “лабусам” і “хахлам”, не слабеюць. Для расійскіх палітыкаў Беларусь засталася ці не адзіным любімым замежжам. Можна ехаць і не бяцца, што можа там падацца іхні ці падарвуць. Такая сёння рэакцыя ў бліжэйшых суседзях з былых “брацкіх рэспублік” на расійскіх палітыкаў.

У апошні год сваімі непадрыхтанымі ваяжамі вызначыўся і беларускі прэзідэнт. Аляксандр Рыгоравіч, як баявы сакратар райкама, прыязджае ў вобласць выбіваць запчасткі для камбайнаў. Сакратара ў вобласці не любяць, морічаць нос, але трываюць, бо надта спрытны.

Такім чынам расійцы — нашы самыя блізкія сябры. Аж занатра. Бастуе Яраслаўскі МАЗ. Я часам думаю, а што калі гэты вялізны расійскі зношаны канёл не вытрымае і калі-небудзь узарвецца? Вуні і прэзідэнт у іх хварэе, і бисконшыя войны з

“інородцамі”, і зарплату з пенсій не плацяць, мала ці яшчэ што там можа адбыцца. З якім тады трукатам лясе беларуская эканоміка! Ну, не грузіўская ж, да слова, дзе Расія па аб'ёме таваразвароту стаіць на шостым месцы. А тут — толькі высахне труба, па якой з усходу ідзе да нас “сібірскі кактэйль” — і ўсё, прыехалі. Арабская ж нафта для прававерных славян-беларусаў занатда смярдзючая.

З хваробаю Барыса Мікалаевіча ўзрасла вага Аляксандра Рыгоравіча, які быў так акафізуіць падчас прэзідэнцкіх выбараў у Расіі — не на таго паставіў. А зараз зноў, калі расійскія ваўкі грызуча, адчуваючы верагодны перадел улады, гэты канфуз можа аказацца выйгрышам. Можа, таму і зачасцілі сюды з таямнічымі візітамі Затуліны і Лебедзі, пасля якіх раптам аказваецца, што беларуская супрацьпаветраная абарона — гэта ўжо не нашая абарона, а сумесная, як у калгасе. Ідзе нейкі буйны махлярскі гандаль.

Складанай была дыпламатычная місія Зюганова — і сярброў на партыі не пакрыўліць, і з Луканікам захаванне добрай стасункі. І, здаецца, яна удалася. Сябры па партыі пацішлі і антыпрэзідэнцкі артыкулы пісаць ківулі.

І калі выказванні буйных візіцёраў наконіт палітычнага крызісу на Беларусі былі няпэўнымі і абцякальнымі, дык вось мэр Масквы Лужкоў пасля падараннага яму трайлейбуса быў шчырама да непрыстойнасці. Я дык адразу згадаў агульнавядомы дакумент вертыкалі аб лабіраванні прэзідэнцкага рэфэрндуму за межамі Беларусі і пра тых мільёныя дзяляраў, выдзеленыя на гэта. Колькі ж каштавала для Беларусі “шчырасць” Лужкова?

Ездзіць у Маскву не толькі сп. Луканішча. Паехала туды і антыпрэзідэнцкая апазіцыя розных акарасаў. І гэта б усё — нічога. Хай ездзяць, шукаюць падтрымкі, можа, смялейшымі будуць. Галоўнае, каб не забываліся — нашыя справы прыйдзецца вырашаць ўсё роўна нам самім і ніякія візіцёры тут не дапамогуць.

Аляксандр БЯЛЯЦКІ

Чалавек можа ўсё, нават, здавалася б, немагчымае, калі ім рухае Вера. Вера ва ўласныя сілы, у праведнасць задуманага, вера ў Бога.

І я паехаў на сустрэчу з людзьмі, чыя вера і ўзвышанасць духу сталі амаль легендай у Польшчы. Дарога няблізкая — больш за пяцьсот кіламетраў ад Беластока на поўдзень Польшчы. Тут, непадалёк ад горада Пшэмысла, на схілах Карпат, якія называюцца тут Бешчадамі, чатыры (!) праваслаўныя манахі будуць манастыр Святых братоў Кірыла і Мяфодзія. Будуць ужо дзесяць гадоў.

Калі айцец Нікадзім і айцец Анатазі пачалі гэту, здавалася б, непасильную працу, то напісалі невялікую ікону з абліччамі сваіх заступнікаў Кірыла і Мяфодзія. А на скрутку ў руках св. Кірыла напісалі: "Браты былі парай валюў ва ўпражцы Хрыста — адну баразну араць". І вось ужо дзесяць гадоў айцец Нікадзім (ігумен манастыра) і яго папличнікі айцы Мікалай, Анатазі і Сергіюш шчыруюць у імя Хрыста ў адной "упражцы".

А іх праца сапраўды тытанічная. Не буду падрабязна спыняцца на тых цяжкасцях, з якімі яны сутыкнуліся — наймоцнага процідзеяння каталіцкага касцёла, які не жадае мець у гэтым краі амаль пагалоўнага каталіцызму праваслаўнага храма; байкоту на пастаўку будаўнічых матэрыялаў; маральнага ды і фізічнага ціску з боку мясцовых жыхароў. Усё пераадолелі, набылі аднадумцаў, сяброў. І ўзнялася на жывапіснай гары каля вёсачкі Уйкавіцэ невялікая царква, а каля яе — жылы дом і гаспадарчыя пабудовы. Высокая сцяна адгародзіла манастыр ад нядобразыхчліўцаў, пакінуўшы шырока расчыненымі вароты для сяброў. А іх у дзень асвячэння манастырскіх званюў з'ехалася шмат. Галоўны зван манастыра адліты на ахвяраванні чытачоў часопіса "Праваслаўны агляд".

Два дні ў манастырской царкве і каля яе сцен ішлі малебны, чыталіся пропаведзі. Са словамі пажаданняў паломнікам, якія прыехалі на свята, звярнуліся свяшчэнаслужыцелі на чале з Мітрапалітам Варшаўскім і Усяе Польшчы Васіліем.

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛТА

На здымак: у час свята ў манастыры; хрэсны ход.

ДА 90-ГОДДЗЯ "НАШАЙ НІВЫ"

7—8 кастрычніка ў памяшканні Літаратурнага музея Янкі Купалы адбудуцца Міжнародныя Купалаўскія чытанні "Янка Купала" і "Наша Ніва". Па пытаннях рэгістрацыі і пасялення ў гасцініцу можна звяртацца ў Літаратурны музей Янкі Купалы: Мінск, вул. Янкі Купалы, 4. Тэл. 227-73-54.

КУРС — НА ДОБРЫЯ ўЗАЕМААДНОСІНЫ

У год 55-годдзя пачатку Вялікай Айчыннай вайны ў грамадстве праяўляецца павышаная цікавасць да палітычнай сітуацыі ў перадваенныя гады. Прычын тут некалькі. Галоўная з іх — зразумелае жаданне спасцігнуць сутнасць драматычных падзей, якія прывялі да вайны, і зрабіць неабходныя для сённяшняга дня высновы. Але ёсць і іншыя прычыны. Справа ў тым, што доўгі час айчынныя гісторыкі і публіцысты абыходзілі праблемы, звязаныя з перадваеннай палітыкай савецкага кіраўніцтва, якая наблізіла трагічны дзень пачатку Другой сусветнай вайны.

У сусветнай гісторыі — няшмат старонак, якія можна параўнаць па сорамаі, ганьбе з тым, што адбылося на працягу двух апошніх дзён верасня 1938 года ў Мюнхене, калі прэм'еры Вялікабрытаніі і Францыі Чэмберлен і Даладзье сустрэліся з Гітлерам і Мусаліні і паставілі свае подпісы пад дакументам, які клаў канец існаванню Чэхаславакіі як незалежнай дзяржавы.

Праз паўгода вермахт акупаваў тэрыторыю Чэхаславакіі, захапіў ключавыя пазіцыі ў цэнтры кантынента для нападу на Польшчу, для "бліцкрыга" на Запад вясной 1940 года, для рэалізацыі плана "Барбароса", у выніку якога панесла невымерныя чалавечыя і матэрыяльныя страты і Беларусь.

З часовам Павераным у справах Чэшскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь спадаром Душанам ДОСКАЧЫЛАМ гутарыць наш карэспандэнт Ігар КУЗНЯЦОУ.

— Спадар Доскачыл, дагэтуль працягваецца пошук адказу на пытанне: ці магчыма было пазбегнуць Другой сусветнай вайны? Адна з падзей гэтага трагічнага ланцужка — Мюнхенскае пагадненне 1938 года. Як вы лічыце, ці магчыма было ў 38-м прадухіліць вайну?

— Народы Еўропы і ўрады еўрапейскіх дзяржаў рабілі шмат для прадухілення Другой сусветнай вайны. Неабходна ўспомніць пра масавыя дэманстрацыі грамадскасці, падтрымку Іспаніі, якая змагалася з фашызмам і іншымі падзеі. Адбылася і перагрупоўка сіл на міжнароднай арэне. Але ў сілу існаваўшых тады супярэчнасцей наўрад ці было магчымым поўнае прадухіленне вайны. Сапраўдную глыбіню небяспекі фашыскага рэжыму ў Германіі і неабходнасць сумесных дзеянняў супраць яго ўся Еўропа зразумела са спазненнем. Дзеянні пэўных сіл на Захадзе і на Усходзе Еўропы аб'ектыўна не садзейнічалі абмежаванню "апетытаў" нацыстаў у Германіі.

Можна, вядома, весці акадэмічныя гутаркі пра тое, што калі б той зрабіў так, а другі не зрабіў таго, то мусна было б прадухіліць нейкую падзею. Але гісторыя, як вядома, не церпіць умоўнага ладу. Ды, з другога боку, гэты акадэмічны падыход крайне неабходны, каб атрымаць урок з мінулага і папярэдзіць узнікаючыя канфлікты.

— 29 верасня 1938 года ў Мюнхене было падпісана пагадненне аб падзеле Чэхаславакіі. Існуюць розныя версіі таго, чаму гэта адбылося. Як сёння ў Чэхіі ацэньваецца гэта падзея?

— Прынцыповая ацэнка гэтай падзеі застаецца нязменнай. Мюнхенскае пагадненне аб падзеле Чэхаславакіі лічылася і лічыцца адной з самых вялікіх трагедый у гісторыі чэшскага народа і Чэхаславакіі, тады яшчэ маладой краіны, якая існавала ўсяго 20 гадоў. Для нашых народаў гэта пагадненне азначала спыненне існавання адзінай суверэннай дзяржавы. Для навакольнага ж свету Мюнхен стаў важным пераломным момантам у еўрапейскай і сусветнай гісторыі, адной з

асноўных вехаў на шляху да развязвання новай сусветнай вайны.

На вялікі жаль, з прычыны свайго геапалітычнага становішча даваенная Чэхаславакія апынулася на скрыжаванні супярэчлівых знешніх інтарэсаў, і гэта адмоўна адбілася на далейшым яе гістарычным лёсе і лёсе яе народаў. Толькі што народжаная пратасістэма калектыўнай бяспекі няздольна была гарантаваць суверэнітэт і дзяржаўную цэласнасць краіны. Лінія на ўступкі фашыскай Германіі аказалася мацнейшай, чым магчымы актыўны адпор.

Другім момантам, які прывёў у выніку да мюнхенскай змовы, была дэстабілізацыя ўнутрыпалітычнай абстаноўкі ў выніку шавіністычных і антыдзяржаўных дзеянняў моцнай нямецкай меншасці нашай краіны, якую падбухторвала фашыскай Германія. Гэта, у сваю чаргу, нарадзіла націск з боку краін Заходняй Еўропы, не гатовых суб'ектыўна чынам даць адпор Гітлеру.

— У 1935 годзе паміж СССР, Францыяй і Чэхаславакіяй быў заключаны Дагавор аб узаемадапамозе. Чым можна растлумачыць, што ў 1938 годзе ён не быў рэалізаваны?

— Пагадненне аб узаемнай дапамозе паміж Чэхаславакіяй і СССР было падпісана 16 мая 1935 года тагачасным міністрам замежных спраў Бенешам і паслом СССР Александром Скім; і з савецка-французскім пагадненнем яго звязвала дапаўненне, што абавязальства сапраўдныя ў тым выпадку, калі ахвяры нападу акажа дапамогу і Францыя.

Пагадненні такога роду могуць быць надзейнымі толькі ва ўмовах поўнага адзінства падыходаў усіх краін і адзінства падыходаў палітычных сіл унутры краін, якія падпісалі такі дакумент. Як вядома, у Заходняй Еўропе тады не было адзінага падыходу да ацэнкі ўзмоцненай небяспекі фашызму ў Германіі.

У выніку рознасці падыходаў стаў магчымым і націск на Чэхаславакію ў пытанні нямецкай меншасці, якая жыла ў Судэтах і іншых рэгіёнах краіны. Усё гэта адбылася, нягледзячы на значныя намаганні ўрада

Чэхаславакіі дэмакратычна вырашыць праблему грамадзян нямецкай нацыянальнасці.

— Паўтор "Мюнхена" ў Еўропе, напэўна, ужо малаверагодны. Зыходзячы з гістарычнага вопыту, у чым сёння Чэшская Рэспубліка бачыць гарантыі сваёй бяспекі?

— Пасля 1989 года ў сваёй знешнепалітычнай арыентацыі Чэшская Рэспубліка ідзе па шляху цеснай інтэграцыі ў еўрапейскія структуры. Такое рашэнне для Чэхіі з'яўляецца не столькі выказаннем жадання забяспечыць сваю бяспеку, колькі выяўленнем гістарычнай накіраванасці нашага развіцця. Кожная дзяржава павінна перш за ўсё сама браць на сябе адказнасць за сваю бяспеку.

Адначасова Чэшская Рэспубліка менавіта на ўроках сваёй гісторыі падтрымлівае шматбаковыя намаганні, накіраваныя на стварэнне еўрапейскай сістэмы калектыўнай бяспекі, сістэмы, пабудаванай не на негатывісцкім падыходзе да планаў і намераў асобных яе членаў і элементаў, а на высокай ступені ўзаемагэтага даверу.

— Сп. Доскачыл, як вы ацэньваеце развіццё палітычнай і эканамічнай сітуацыі ў Чэшскай Рэспубліцы?

— Адной з характэрных рысаў унутрыпалітычнага развіцця ў Чэхіі за некалькі апошніх гадоў можна лічыць высокі ўзровень сацыяльна-нага міру. Працэсы эканамічнай трансфармацыі праходзілі і дагэтуль праходзяць без крызісных ці ярка выяўленых праўд сацыяльнага незадавальнення насельніцтва. Базаі для гэтага служыць уважаны падыход урада да вырашэння праблем, якія ўплываюць на сацыяльнае становішча грамадзян.

Перш за ўсё дзяржава надавала вялікую ўвагу праблемам цэнаўтварэння ў сферы камунальных паслуг і на транспарце з улікам становішча груп насельніцтва з нізкімі даходамі, займалася ўдасканаленнем сістэмы забяспячэння і перападрыхтоўкі беспрацоўных. На жаль, мінулы ўрад не змог вырашыць вельмі важную праблему — рэфармаванне сістэмы аховы здароўя.

Перад новым урадам, на чале якога быў зноў пастаўлены Вацлаў Клаус, створаным на шматпартыйнай аснове па выніках парламенцкіх выбараў, якія праходзілі гэтым летам, стаіць рашэнне важных эканамічных праблем — квартплата, цэны камунальных бытавых паслуг, але ён неадкладна павінен заняцца з рэфармаваннем сістэмы аховы здароўя, і пераглядам пенсійнага забяспячэння.

На плечы новага ўрада кладзецца, як і ў Беларусі, вядомая праблема даходаў дзяржаўнага бюджэту, перш за ўсё павышэння дысцыпліны ў аплаце падаткаў, і рашэнне праблемы высокага адмоўнага салда знешняга гандлю, выкліканага непамернымі патрабаваннямі на імпорт тэхнічнага абсталявання.

Новому ўраду таксама давядзецца займацца праблемамі ўнутраных закупачных цен на сельгаспрадукты і стымулявання айчынных сельгасвытворцаў.

У знешняй палітыцы Чэхія захоўвае ранейшую лінію шматвектарнай арыентацыі, накіраванай на стварэнне спрыяльных эканамічных і палітычных умоў для развіцця рэспублікі. Заканамернымі тут з'яўляюцца добрыя ўзаемаадносіны з усімі дзяржавамі і краінамі Еўропы.

НЕ ДАЙЦЕ АШУКАЦЬ СЯБЕ!

ЗВАРОТ ДА НАРОДА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Людзі добрыя, паслухайце нас ды падумайце крыху ў вольную хвіліну. Вас ашукалі. Трэці год ужо кіруе Беларуссю прэзідэнт Лукашэнка, і за гэты час ён не выканаў аніводнага свайго абяцання. Жыццё змагае з кожным днём горшае ды горшае, многія, асабліва людзі старэйшага ўзросту, становяцца жабракамі. Мізарнее ўсё, што вырабляецца ў прамысловасці, мізарнее і прадукцыя сельскай гаспадаркі. Даражэйшымі становяцца жылло, камунальна-побывавыя паслугі. Па некалькі месяцаў многім не плацяць заробатнай платы. Няма аніякага абяцання звароту да карупцыі і злачыннасцю. Эканамічныя рэформы зусім не праводзяцца, ідзе гвалтоўнае скарачэнне банкаў ды ўсяго прыватнага. Да ўлады і ў Мінску і на месцах прыйшло многа малаадукаваных, непрафесійных людзей, якія думаюць толькі аб сабе і нічога не хочуць рабіць для людзей.

Беспадстаўна і нахабна адменена гістарычная нацыянальная беларуская сімволіка. Штодзень сціскаецца кола ўжывання беларускай мовы — адной з найпрыгажэйшых у свеце. Знішчаюцца буквары і падручнікі беларускай

мовы. Лукашэнкаўская каманда не церпіць аніякай, нават канструктыўнай крытыкі. Забаронены свабодныя прафсаюзы, забараняюцца газеты, тэле- ды радыёперадачы, здымаюцца з працы непаслушныя людзі, учынюцца паліцэйскія справы з простымі людзьмі падчас натуральных у кожнай свабоднай краіне, акрамя Беларусі, палітычных дэманстрацый і шэсцяў. Б'юць сумленных людзей, нават пасля літаратурных чытанняў, як нядаўна каля помніка Максіму Багдановічу. Па многіх артыкулах і пунктах прэзідэнтам Лукашэнкам граба парушаецца Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. З прычыны ўсяго гэтага знікае павага да нашай Бацькаўшчыны ва ўсім свеце.

Лукашэнка не паважае абраны вамі ж нядаўна парламентам, не хоча дазволіць яго давыбары, пагражае распусціць яго ды прадоўжыць на неапраўдана большы тэрмін сваё адзінаўладнае праўленне. Грубыя парушэнні на Беларусі элементарных, прызнаных усім светам правоў чалавека вяртаюць вас да новага таталітарнага рэжыму, які можа быць яшчэ горшы за камуністычны. А што гэта такое — людзі старэйшага ды сярэдняга

пакалення ведаюць вельмі добра.

Для нас, беларусаў, якія ў розныя гады змушаны былі пакінуць Бацькаўшчыну, зусім неабякавы ваш, дарагія суродзічы, будучы лёс, лёс нашай роднай шматпакутнай Беларусі. Мы заклікаем вас падумаць і паставіцца апазіцыйна да антынародных захадаў прэзідэнта Лукашэнка і ягонай каманды, не падтрымліваць яго, не згаджацца з антыдэмакратычнымі зменамі ў Канстытуцыі, пра якія ён мае намер запытацца ў вас на чарговым рэфэрэндуме. Мы заклікаем вас падтрымаць магчымае аб'яднанне і згоду ўсіх партый і палітычных рухаў, якія збіраюцца паставіць заслону дыктатарскім схільнасцям Лукашэнка і ўзняць пытанне аб яго імпічменце. Не дайце зноў гэтай восенню ашукаць сябе, бо ўмовы вашага жыцця могуць стаць яшчэ горшымі і зусім невыноснымі.

Трымайцеся, людзі добрыя. Ад вас залежыць, хто будзе вамі кіраваць і па якім шляху пойдзе наша Бацькаўшчына.

Жыве Беларусь!

ЗВАРОТ ПРЫНЯТЫ НА З'ЕЗДзе БЕЛАРУСАў ЗША І КАНАДЫ.

1.09.1996

Вада... Яна — пачатак жыцця, яна — само жыццё. Станаўленне, развіццё ці заняпад той ці іншай цывілізацыі на зямлі звязаны з вадай. Працягласць жыцця чалавека, ягонае здароўе, ягоны дабрабыт таксама напрамую залежаць ад той самай вады, якую ён спажывае.

А вада, на жаль, бывае розная. Чыстая і брудная. Жывая і мёртвая. Зусім нездарма пра яе, жывую і мёртвую, гаворыцца ў казках. Зусім нездарма ходзяць легенды і паданні пра цудадзейныя крыніцы са святой вадою, якая ад усялякіх хвароб пазбаўляе і ўсялякія беды-напасты адводзіць.

Зберагчы на зямлі жывую ваду можа толькі сам чалавек. Адносіны да роднай прыроды — вось сёння крытэрыў узроўню культуры чалавека, грунт нашай маральнасці. Сітуацыя сёння такая, што нам ужо не абысціся без такіх новых этычных катэгорый, як нормы экалагічнай маралі. Выпрацаваць гэтыя нормы і прывіць іх усім, хто жыве і працуе на зямлі, усім, хто мае дачыненне да выкарыстання прыродных рэсурсаў, наогул усім чыста людзям — вось задача задач. Бо тое, якім будзе навакольнае асяроддзе, як сацыяльна-эканамічнае развіццё будзе ўлічвацца ў экалогію, залежыць найперш ад чалавека, як ён зможа выкарыстаць прыродныя рэсурсы. І найперш — водныя. Бо яны, па прычыне іх узнаўляльнасці, дынамічнасці і трансгранічнага пераносу, не прызнаюць палітычных і адміністрацыйных межаў і з'яўляюцца агульным багаццем усяго жывога на зямлі.

Вады на ёй быццам бы хапае. На першы погляд, дык аж занадта. Але якой вады? Калі ўзяць пятна, дык яе якраз і не хапае. З праблемамі забеспячэння насельніцтва якаснай піймай вадою сутыкаюцца сёння шматлікія рэгіёны і краіны. Не абышлі яны і Беларусь. Як ні горка пра гэта гаварыць, а становішча сёння такое, што, жывучы ў краі "чыстых крыніц і блакітных азёр", п'ём ваду, на жаль, кепскую. Не святую, жывую ваду, а — брудную, атручаную, мёртвую. Нашы крыніцы ўжо даўно не чыстыя, а рэкі і азёры — не блакітныя. Колькасць захворванняў у выніку атручвання вадою вялікая. Гэта тычыцца і водаправоднай вады ў гарадах. Але асабліва шкоднае хімічнае і бактэрыялагічнае забруджванне грунтавых вод у сельскай мясцовасці. Раней вельмі вялікае значэнне

надавалі таму, дзе выкапаць калодзеж, на якую глыбіню яго капаць, як абсталваць, каб якасць вады з гадамі не пагаршалася. Тыя колішнія вадазнаўцы адышлі ў нябыт, а сённяшнія гаспадары шукаць месца пад калодзеж не навуцаны, капаюць абы-дзе, неглыбокія. Пляць — сем шасцідзесяцісантыметровых бетонных колцаў — вось вам і калодзеж. І, як гавораць даследаванні, сёння ў Беларусі доля неглыбокіх калодзежаў з няяскавай (мякка кажучы) вадою складае больш чым 45 працэнтаў, а па Віцебскай вобласці — амаль 80. Зрэшты, спашліся і на свае ўласныя назіранні. Вось ужо каторы год запар праводжу свае адпачынікі і выхадныя дні ў вёсцы на Лагойшчыне. Паблізу ад хаты — два калодзежы, але ваду з іх спажываць не хочацца, хоць яны нібыта прэзвычайна чыстыя. Досыць вадзе нейкі час пастаяць у вядры, як на паверхні яе з'яўляюцца масляныя плямы, пасля кіпячэння на сценах посуду асядае тоўсты пласт накіпу. І толькі ў адным вясковым калодзежы сапраўды чыстая і смачная вада, прыдатная і для піцця, і для гатавання стравы, і для кансервавання садавіны і гародніны. Але ж калодзеж той — на канцы вёскі і ваду з яго бяруць гаспадары некалькіх бліжэйшых хат, усе ж астатнія спажываюць няяскавую ваду.

І такая, ці падобная сітуацыя, на жаль, у большасці нашых вёсак, нават у тых, дзе ёсць водаправоды, бо ад пастаяннага забруджвання церпяць не толькі рэкі і азёры, але і грунтавыя воды, якія жывяць калодзежы. Што мы п'ём, спадарове?! Дасведчаная людзі, у прыватнасці, медыкі сцвярджаюць, што менавіта ад пастаяннага ўжывання кепскай, па сутнасці атручанай, мёртвай вады ў нас набылі такое жажлівае пашырэнне захворвання страўнікава-кішэчнага тракту ў вясковых, самыя розныя хваробы ў дзяцей, асабліва такая хвароба, як метэмаглабінемія. Менавіта аб праблемах піймай вады, аб тых прычынах, якія спараджаюць гэтыя праблемы, аб тым, што нам усім трэба рабіць, каб спажываць усё ж сапраўдны дар прыроды — чыстую ваду, я гутарыла са спецыялістам, членам-карэспандэнтам Беларускай інжынернай тэхналагічнай акадэміі, намеснікам дырэктара Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў (ЦНДІ КВВР) Герардам ШЧАРБАКОВЫМ.

ПРЫРОДА І МЫ

ШТО П'ЁМ, СПАДАРОВЕ?

— Герард Апанасавіч, што найперш і найбольш атручвае, забруджвае ваду нашых калодзежаў?

— Самая галоўная пагроза для калодзежнай вады — гэта нітратнае і бактэрыяльнае забруджванне. Засцерагчыся ад іх надзвычай цяжка, што абумоўлена асаблівасцямі нашых прыродных умоў. А яны аключаюцца ў тым, што вада ў нас вельмі блізка ад паверхні зямлі, а сама глеба мае пераважна лёгкі састаў. І з гэтай прычыны нітраты трапляюцца ў водныя гарызонты практычна без перашкод. Ды ўсё ж галоўная прычына ў тым, што ў нас пануе занедаўства, у аснове якога словы, так бы мовіць, заганда ладу: "Зачыніць", "забараніць", "знішчыць" і г.д. Як падыходзяць да гэтай праблемы на Захадзе? Там экалагічная дзейнасць плануецца ў межах вадазбору рэк. Гэта значыць, што ў межах гэтага вадазбору там плануецца і рэгулюецца ўся гаспадарчая дзейнасць. У нас, на жаль, гэтага няма. Сельская гаспадарка — інтэнсіўная, усё навокал разарана, а там, дзе разарана, — велізарная рызыка эрозіі глебы, там нітраты і фасфаты лёгка вымываюцца і трапляюцца ў паверхневыя вадасцёкі. А возьмем розныя гербіцыды і пестыцыды. Апошнім часам, з-за дарагоўлі, ужыванне іх зменшылася (амаль у чатыры разы), а яшчэ зусім нядаўна яны выкарыстоўваліся ў нашых калгасах і саўгасах досыць шырока. І выкарыстоўваліся, на жаль, вельмі часта "на вока", рассыпалі і распылівалі. І яны, натуральна, праменьнік шляхам таксама траплялі ў рэчкі, азёры, калодзежы... Тое ж самае можна сказаць і пра нашы прадпрыемствы. У вытворчых адходах многіх з іх ёсць, скажам, цяжкія металы — ці не самая страшная атрута. І што? Гэтыя адходы, надараюцца такія выпадкі, збіраюцца ў спецыяльныя ёмістасці, каб аднойчы цёмнай ноччу скінуць іх у... раку, возера і да т.п. І хто гэта зробіць — знайскі цяжка, а то і немагчыма. Вядома, часам знаходзяць і караюць, і караюць нібыта суроўа, але ўсё гэта прыносіць невялікую карысць. У краінах, дзе занедаўства нібыта "мякчэйшае", яно разам з тым — намога больш эфектыўнае. Там занедаўства арыентуе самога карыстальніка прыродных рэсурсаў берагчы прыроду, а не адно — бяцца карных санкцый. Скажам, у Фінляндыі, Германіі сам фермер рэгулюе сваю гаспадарчую дзейнасць. Яны вызначаюць, зыходзячы з нормаў забруджвання, колькі кароў павінна быць на гектар зямлі — ну там 3 каровы ці паўтары. Гной прадукцыі ў асноўным азот і фосфар. І вось, зыходзячы з сярэдняй ураджайнасці, павінен быць дасягнуты баланс мінеральных і арганічных угнаенняў, каб арганіка нізавашта не перавышала нормы. Бо калі арганічных угнаенняў будзе больш, чым трэба, пачынаецца вышчалоўванне глебы.

У нас такое сёння практычна немагчыма. Нам хоць бы дамагчыся рэгулявання сельскагаспадарчай дзейнасці ў межах вадазбору. У інстытуце мы маем метадычныя распрацоўкі, якія дазваляюць пралічыць, як развіваецца гаспадарчую дзейнасць, вызначыць, дзе можна павялічваць тую ці іншую вытворчасць, а дзе яе трэба згортаваць, бо вялікая небяспека павелічэння забруджвання вадаёмаў.

— Ці прыслухоўваюцца гаспадарнікі да вашых рэкамендацый?

— Як вам сказаць... Хутчэй — не прыслухоўваюцца. У нашым Міністэрстве прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя ёсць водная інспекцыя. Інспектары правяраюць,

скажам, нейкі аб'ект, некага аштрафавалі за няясненне шкоды прыродзе — вось і ўсё. Тут прынцыпова што? Сам падыход да праблемы, падыход адміністравання, які дае чыноўнікам магчымасць суб'ектыўна рашаць тую ці іншую пытанні. Калі б быў іншы падыход да справы, калі б былі басейнавыя камісіі, якія б маглі планаваль тую ці іншую сельскагаспадарчую вытворчасць ці прамысловую дзейнасць і разам з тым самі былі ў адказе перад дзяржавай за чысціню той самай вады, становішча было б іншае. Калі няма басейнавых схем, а толькі палітыка адміністравання — вынікі будуць кепскія. Такі падыход — не дзяржаўны. Гэта прынцып сваяцтва, прымаўкі "рука руку мые": прыйшоў кум ці сваяк, дымогся выдзялення грошаў, месца — вось і будзе, а там хоць трава не расці.

— А будаўнічыя нормы і правілы, палажэнне аб парадку праектавання і эксплуатавання зон санітарнай аховы крыніц водазабеспячэння? А экалагічная служба? Хіба без узгаднення з ёю можна што-небудзь будаваць?

— Нельга, вядома. Але — узгадняюць і... будуць нават у 30-метровым радыусе вакол свідравіны, дзе ўвогуле забараняецца ўсялякае будаўніцтва. Нават у водаахоўных зонах умудраюцца будаваць, і не толькі катэдры, а там жа павінен быць спецыяльны рэжым гаспадарчай дзейнасці ў спалучэнні з сістэмай тэхналагічных, землеўпарадкавальных і прыродаахоўных мерапрыемстваў, якія прадухіляюць засмечванне, забруджванне вод, не дазваляюць парушаць стан водных экасістэм.

Для піцця ў гарадах у нас выкарыстоўваецца пераважна арцэзіянская вада, якасць якой нядрэнная. Аднак частка насельніцтва забяспечваецца рачной вадою, якую патрабуюцца асабліва пільна ачышчаць. Звычайна для гэтага скарыстоўваюць хлор і азон, але гэта можа прывесці да страты якасці вады за кошт непажаданых пахаў і прысмакаў. На жаль, замяніць сёння пакуль хлорку няма чым.

— Дзе ж выйсць, Герард Апанасавіч? Што рабіць? Няясная вада стала для беларусаў нацыянальнай трагедыяй. Мы прывыклі ўсе ракавыя захворванні, захворванні страўнікава-кішэчнага тракту спісваць, так бы мовіць, на Чарнобыль, аказваецца — беды нашы і ад вады?

— Выйсць тут адно, немудронае: людзі павінны піць чыстую ваду. Ваду з падземных гарызонтаў. Калі ж няма такой магчымасці, неабходна шукаць іншае выйсце. У Чэхіі, напрыклад, усё немаўляты забяспечаны крышталёва чыстай вадою, расфасаванай у спецыяльныя дзіцячыя бутэлеккі. Без вады адназначна — і ні туды і ні сюды, таму сродкаў на тое, каб забяспечыць людзей чыстай вадою, нельга шкадаваць. Гэта зарука здароўя нацыі. Калі, скажам, сёння дзяржава не можа забяспечыць кожную вёску арцэзіянскай свідравінай, трэба прывозіць чыстую ваду ў цыстэрнах. І гэта не павінна ўспрымацца дзіўствам ці, выбачайце, прудурствам. Маўляў, у Беларусі развозіць ваду ў цыстэрнах — ці не абсурд? Не, абсурд! Чалавецтва сёння — на мяжы экалагічнай гібелі. І мы з вамі тут не выключэнне, у нас, у Беларусі, сітуацыя не лепшая, чым у іншых краінах, далёкіх і блізкіх, а ў тым-сім і горшая.

— Герард Апанасавіч, зараз ёсць у продажы, шырока рэкламуюцца па тэлебачанні розныя бытавыя фільтры для ачысткі вады. Маўляў, пасля праходжання праз фільтр

вада ачышчаецца ад шкодных хімічных элементаў, бактэрыяў, цяжкіх металаў, пяску, іржачыны і г.д. Гэта сапраўды панацея?

— Сам па сабе фільтр рэч, безумоўна, добрая. Той самы, да прыкладу, фільтр "Сма-рагд", які забяспечвае шматступенную ачыстку вады: спачатку ад пяску, іржачыны, пасля ад цяжкіх металаў, нітрату, свінцу, алюмінію, цынку... Тым не менш, гэта, як вы кажаце, не панацея. Як вядома, у некаторых з іх для ачышчэння выкарыстоўваюцца сарбавыя матэрыялы. І тут небяспека ў тым, што можа трапіцца нейкае забруджванне, напрыклад, карасін, які заб'е ёмістасць фільтра, і ён перастане ачышчаць ваду. А індуктара, каб правярыць, атрымліваецца вы чыстую ваду ці брудную, у вас няма. Затое ёсць верагоднасць таго, што пасля такой ачысткі вада можа стаць яшчэ больш небяспечнай, чым да чысткі.

— А якой вы думкі наконт нібыта цудадзейных якасцей "крэмніевай вады"?

— З цудадзейнымі якасцямі хай разбіраюцца медыкі, а што крэмень ваду ачышчае, дык гэта адназначна. Так званая крэміявая вада — гэта экалагічна чыстая вада, крэмень сапраўды сарбіруе цяжкія металы, і алюміній, і цынк, хоць працэс ачышчэння тут і замаруджаны...

— Вада — гэта такое неабдымнае паняцце, што ахапіць усё воднае, так бы мовіць, праблемы бадай немагчыма. Аднак жа хочацца спытаць і вось пра што. Неяк я пачула, што нібыта ў Мінску вызначана такая норма водакарыстання — 300 літраў на чалавека ў суткі. Адкуль узятая такая лічба? Няўжо сапраўды чалавеку патрэбна столькі вады?

— Мяркую, што лічба гэтая чыста ўмоўная. Пакуль што індывідуальнага ўліку спажывання вады ў нас не вядзецца, пытанне гэтае па сёння на ўзроўні размоў. А між тым, яно стаіць востра. Мы не навучыліся берагчы ваду. Удзельна яе складае ў гарадах да 30 працэнтаў. Цякуць краны, змяўныя бачкі дзень і ноч не толькі на прадпрыемствах, але і ў кватэрах. Адсюль — перагрузка ачышчальных збудаванняў, дадатковыя нагрузкі на водаправод, вялікія страты электраэнергіі. На Захадзе ж улік вады вельмі строгі. Возьмем, да прыкладу, Фінляндыю. Да 1972 года фіны, як і мы, спажывалі вады вельмі шмат. Лічылася, што чым больш вады спажываецца ў краіне, тым вышэйшы дабрабыт яе людзей. Потым, у 1973 годзе, у годзе нафтавага крызісу, пачалі лічыць і эканоміць паўсюль, у тым ліку і ў спажыванні вады. Ад прычыну чым больш, тым лепш адмовіліся, ваду пачалі "мераць" і падлічваць. Сёння ў Еўропе норма лічыцца 140—160 літраў вады на чалавека ў суткі, у нас жа сапраўды — 260—300 літраў. І да таго часу, пакуль кватэры не будуць абсталваны індывідуальнымі лічбынікамі ўліку вады, а кошт яе для спажывоўца не будзе ўлічваць усіх выдаткаванняў на ахову вады, яе падрыхтоўку, ачышчэнне і дастаўку, — пэральны эканоміі мы не даб'ёмся.

Зараз Міжнародны банк рэканструкцыі і развіцця вывучае тры нашы водаканалы — Брэсцкі, Віцебскі і Гродзенскі — на прадмет фінансавання рэканструкцыі іх ачышчальных збудаванняў. Дзеля гэтага водаканалы павінны быць рэнтабельнымі. А рэнтабельныя яны стануць толькі тады, калі падняць цану вады ў 5 разоў. Толькі тады водаканалы пачне прыносіць прыбытак і толькі тады банк даасць яму крэдыт. І калі цана вады ўзрастае ў 5 разоў, мы таксама задумаемся: ці зараз заплаціць мільён рублёў

за прыбор уліку вады, ці той жа мільён плаціць за ваду? Лепш, вядома, адзін раз заплаціць мільён за лічбыльнік і больш эканомна яе спажываць. Тады і мы дасягнем сусветнага ўзроўню спажывання вады. Карацей кажучы, пакуль вада будзе бясплатнай, шанавыя яе людзі не будуць.

— Герард Апанасавіч, вернемся ўсё ж да галоўнай тэмы нашае гутаркі. Вось паведамленне друку: летася у нашы вадаёмы скінута 20 тысяч тон шкодных і атрутных рэчываў — у выглядзе розных адходаў прамысловай вытворчасці. Мусяць жа, і тым самым водаканалам спатрэбіліся б не такія магутныя ачышчальныя збудаванні, каб нашы вадаёмы і падземныя водныя гарызонты не зведвалі гэтакіх страшэнных атручальных уздзеянняў.

— Ёсць розныя віды іх ачысткі. Для гэтага могуць быць выкарыстаны розныя фізічныя, біялагічныя і біяхімічныя працэсы. Механічнае ачышчэнне дазваляе выдаляць толькі цвёрдыя рэчывы — галоўным чынам шляхам асадкаў ў адстойніку. Біялагічнае, традыцыйнае, якое ў нас найбольш і прымяняецца, уключае аэрацыйны басейн пасля адстойніка, дзе бактэрыі могуць акісліць значную частку арганічных адходаў, якія засталіся пасля адстойвання.

Сёння гэты біялагічны метад ачышчэння ўсё больш выцясяняецца біяхімічным метадам. Тут для павышэння эфектыўнасці ачысткі вады дадаюць розныя хімікаты. Гэты метад самы дарагі ў плане капіталаўкладанняў. У Швецыі, напрыклад, біяхімічнымі метадамі ачышчаецца да 90 працэнтаў сцэкаў, чыста біялагічныя там практычна адсутнічаюць. Мы ж у гэтай справе адстаём ад краін Захаду гадоў на 25. Сцэкі ў нас напалову ачышчаюцца біялагічнымі метадамі, астатнія альбо толькі адстойваннем, альбо зусім не ачышчаюцца.

— Гэта вы гаварылі, я так разумею, аб прамысловых сцэкавых водах. А калі згадаць вёску? Шматлікія свінагадоўчыя комплексы, жывёлагадоўчыя фермы, сялянскія сядзібы, урэшце? Усе разам яны ж таксама труюць, забруджваюць падземныя гарызонты, запаліваюць нітратамі тыя ж вясковыя неглыбокія калодзежы, пра якія мы гаварылі...

— Вось гэтая праблема сёння стаіць асабліва востра. Гэтыя так званыя дыфузныя крыніцы забруджвання вады рассяяны па ўсёй Беларусі. У нас у інстытуце створана камп'ютэрная сістэма, у якую закладзены ўсе так званыя "кропкавыя" крыніцы забруджвання, прыкладна 4,7 тысячы такіх "кропак", практычна ўсе буйнейшыя прадпрыемствы краіны. Інфармацыя аб тым, колькі яны паасобку і разам робяць выкідаў, а таксама інфармацыя, пра "якасць" іх паступае ў камп'ютэр, назавешчаецца, аналізуецца, што дае магчымасць пэўным чынам кантраляваць і рэгуляваць гэты працэс выкідаў. А вось "рассяяныя" крыніцы забруджвання такой сістэмай інфармацыі і кантролю не ахоплены, зрабіць гэта практычна немагчыма. А між тым яны складаюць да 60—75 працэнтаў аб'ёму забруджванняў. І загаварылі пра іх у нас лараўнаўча нядаўна, прызналі наршце іх шкоднасць. Само сабою, што працы тут — непачаты край. Прытым працы, якая вымагае велізарных капітальных укладанняў. Аднак жа немалую ролю можа і павінна адыграць іншае — павышэнне экалагічнай сядомасці нашых людзей, усіх, ад старога да малаго,

(Працяг на стар. 12)

ДАЙСЦІ ДА ПЕРШАГА СЛОВА МАЛІТВЫ...

ПЕРАГОРТВАЮЧЫ КНІГІ НАДЗЕІ АРТЫМОВІЧ

ПАЭЗІЯ РОДНАГА КРАЮ

У чытальнай зале Баранавіцкай гарадской бібліятэкі адзначаны Дзень славянскага пісьменства. Сустрэча праходзіла пад назвай "Паэзія роднага краю". Присутныя пазнаёміліся з гісторыяй горада, які сёлета святкаваў сваё 125-годдзе, з цікавымі людзьмі, якія лічаць Баранавічы сваёй малой радзімай.

Напачатку гаворка вялася пра Валянціна Таўлая. Згадваліся таксама Аляксандр Бажко, Мікола Арошка, Юрый Багданаў, расказвалася, што ў свой час горад наведалі Якуб Колас, Пятро Глебка, бывалі тут Ніл Гілевіч, Алег Лойка...

Напрыканцы сустрэчы слова ўзялі мясцовыя паэты Аляксандр Бакач і Ян Збазына.

М.КУЛІКОВА

НАПІСАНА НА БЕЛАРУСКАЙ ЛАЦІНЦЫ

У Віцебску пабачыў свет паэтычны зборнік Юрася Касіча (Juraj Kasica) "Каралева зіма". Выданне здзейсніў прыватны прадпрыемальнік Юрый Карпаў. Як абвешчана ў лісце выдаўца, Юрый Касіч, сябра Таварыства Вольных літаратараў, напісаў гэтую "кніжыцу", як і дзве папярэднія, на беларускай лацінцы.

Хаця ёсць у зборніку вершы і на "наркомаўцы", і на расійскай мове. Пра "творчыя гарызонты" аўтара сведчаць уключаныя ў зборнік пераклады з Іосіфа Бродскага, Аляксандра Вярцінскага, Булата Акуджавы. Прыведзены зборнік "Karaleva zima" таямнічай "Palinje", і ілюстраваны самімі аўтарам. Наклад кніжкі самы "элітарны" — сто паасобнікаў.

Н. К.

СПРАВЫ...

"НАШАЙ СПРАВЫ"

Пад такой назвай — "Наша справа" — выходзіла газета Беларускай сялянска-работніцкай Грамады, першы нумар якой з'явіўся ў Вільні 70 гадоў назад, 30 верасня 1926 года. Перыядычнасць яе была два нумары на тыдзень. На жаль, выдаўцу П.Мятле ўдалося падрыхтаваць толькі 16 нумароў, тры з якіх былі канфіскаваны і забаронены польскімі ўладамі.

"Наша справа" публікавала матэрыялы аб сацыяльным і нацыянальным уіску беларусаў, у прыватнасці, быў змешчаны адкрыты ліст Галоўнай управы Таварыства беларускай школы да Старшыні Савета Міністраў Польшчы, у якім паведамлялася аб праследаванні беларускай школы. Асвятлялася культурнае жыццё ў БССР. Была надрукавана п'еса У.Галубка "Суд", чытачы знаёміліся з каталогамі кніг, што выходзілі ў БССР і Заходняй Беларусі, анатацыямі на часопіс "Новы прамень", газету "Беларуская трыбуна"...

"НАРЫСАМІ З БЕЛАРУСКАЙ ГІСТОРЫІ"

Вацлава Ластоўскага адкрываецца чацвёрты нумар часопіса "Спадчына". Яны напісаны ў 1921 годзе ў Коўне, а восенню 1990 года выяўлены сярод рукапісаў Цэнтральнай бібліятэкі АН Літвы. Прадмова "Першая беларуская гістарычная энцыклапедыя" і публікацыя А.Каўкі.

У раздзеле "Скарбніца" — матэрыялы "Беларуская карта" ў дзейнасці царскай адміністрацыі (другае палова XIX — пачатак XX ст.) А.Смаленчука, "БНР і Гомельшчына" В.Лебедзевай, "Беларускі рух моладзі на Гомельшчыне (1920—1926 гг.)" Ю.Васілеўскага, "Лёсы нацыянальных груп у Смаленшчыне (1918—1938 гг.)".

Чытачу прапануюцца "Аўтабіяграфія" Б.Тарашкевіча (уступнае слова "Сповідзь у надзеі застацца жывым" А.Валахановіча і У.Міхніока), песні інтэрнаваных 1-ай Слуцкай брыгады стральцоў (прадмова Ахвяравана Слуцкаму паўстанню" і публікацыя Н.Стужынскай), верш "Мой адказ" Я.Золака (прадмова "Невядомы верш Янкі Золака" і публікацыя У.Ляхоўскага), артыкулы Я.Лёсіка "Бітва пад Грунвальдам у апісанні хронікі Быхаўца, Длугаша, Бельскага і інш.", В.Мартынава "Этнагенез славян: мова і міф...", заканчэнне "Дыярыуша" М.К.Радзівіла (пераклад і публікацыя В.Арэшкі), працяг успамінаў Я.Малецкага "Пад знакам Пагоні", "Успаміны і сустрэчы" Я.Эліасберга, іншыя матэрыялы.

Кожны, хто прыходзіць у гэты свет, імкнецца яго спасцігнуць, а паэт... Паэт — шукае тое адзінае дакладнае слова, якое б, здаецца, хаця б на імгненне дазволіла наблізіцца да існасці, да спрадвечнай ісціны.

У свой час Ралан Барт, імкнучыся пазбавіцца ад празмернай літаратурнай аздобленасці, велічавасці, мабыць, нешта палемічна завастраючы, сцвярджаў, што "разгледзеўшы ўсе існуючыя варыянты слоўнага выказвання, мы прыйдзем да высновы: адэкватней за ўсё наша пачуццё перадаецца толькі пры дапамозе аднаго-адзінага слова".

Але гэтая, здавалася б, бяспрэчная ісціна для новай еўрапейскай крытыкі бездапаможная перад жыццём, законам мастацтва. У глыбокім паэмеце і дасканалым па майстэрстве праграмным вершы Надзеі Артымовіч такі тэзіс адмаўляецца, не прымаецца і законам паэзіі:

**паэты паміраюць тады
калі першы раз
забудзіць жывое слова
і разаб'юцца пшавічнае рэха
аб камень**

**паэты паміраюць тады
калі ўсміхаецца добры час для паперы**

**паэты паміраюць тады
калі знойдзены дакладныя адрасы
сытыя жэсты**

**паэты паміраюць тады
калі нараджаюцца чорныя лістапады**

Творчы почырк Н. Артымовіч здаецца роднасным у сваёй духоўнай і інтэлектуальнай аснове сярэднявечнаму, з яго засяроджанасцю на з'яве, уважлівым і пільным засваенні яе, набліжэнні да яе сутнасці. Слова ў творчай лабараторыі пісьменніцы сапраўды тоесна "святому святых", ужыць і занатаваць яго пісьмова магчыма і дазваляецца толькі пасля духоўнага і душэўнага ачышчэння ад пошасці часу і дзеян ("каляровыя вопраткі разрываюць пэметра, механічныя сэрцы паўтараюць свой цырк, горад цудоўны пасолены глухатой, у безупынным продажы смех і захаленне"), ад абыякавасці, калі няма месца ў гэтым жорсткім жыцці для маленькага чалавека, няма месца ў нашай душы для нашага ж бліжняга:

**Чалавек, які ішоў побач мяне
згорбіўся ад маленькага болю
чалавек ішоў па размыраным вуголі
і вельмі хацеў расказаць
гісторыю аднаго шэрага жыцця
жыцця, якое нарадзілася
на скрыжаванні дарог...**

Так, адзінае дакладнае слова не ў стане перадаць усе глыбіні месце, іх можна адлюстраваць толькі "словесным извитием", сінаніміка-сінтаксічным падабенствам канструкцый, тонкім сумяшчэннем розных граняў значэння.

Відаць, толькі такое мастацтва мае права на існаванне, якое, нягледзячы на ўсю матэрыяльнасць зямнога жыцця, як сцвярджае пісьменніца, абуджае ў чалавечай душы ўсе ўзвышанае і светлае, гаворачы словамі Кузьміной-Караваевай (знакамітай маці Марыі), вучыць "хадзіць па водах, калі дастаткова толькі імгнення бязвер'я — і можаш патануць". Стан душы лірычнай герані Н. Артымовіч у нечым нагадвае храм у час посту. Вершы паэты вызначаюцца стрыманасцю сюжэтнага дзеяння, аскетызмам лірычнага перажывання, строгім лаканізмам мовы, амаль маўчаннем: гаворыць не сама геранія, а Яго Вялікасць Слова (Логас), які з'яўляецца неад'емнай часткай кожнай чалавечай душы:

**у сваіх кароткіх вершах я нічога не гавару
я ніколі нічога не сказала нікому
я нямая**

Адчуваецца амаль рэчывае імкненне лірычнай герані выйсці, вырвацца з путаў "окаменнага нечувствія", прыгнечанасці духоўнага стану да святла, дабрадатнага і гарманічнага жыцця. Лірычная геранія вершаў Н. Артымовіч нагадвае зацікаўленага чытача "Льстывіцы" прападобнага Іаана, з усімі яе светлымі ўзыходжанымі, нечаканымі прыкрымі падзеннямі, пакутлівым адраджэннем душы і веры. Свецкія, па сваім месце і форме, творы Н. Артымовіч нясуць у патаемных сваіх глыбінях прасветлены пакаяльны падтэкст — пакаення ўласнага, за свой народ, айчыну, землякоў. Лірычная геранія ў нечым таксама вырашае антыномію расінаўскіх герояў: выкуплення бездухоўнасці і здрады сваіх бліжніх. І чытач яе паэзіі — не пасіўная істота, ён павінен быць сябрам, калегаю ("наперстніком"), звязаным з паэткаю родавай духоўнай адказнасцю за існае вакол яе і яго (чытача) самога.

Кожны сапраўдны паэт заўсёды і хадатай перад Госпадам за свой край, пасрэднік паміж сваім народам і Богам. Як сведчыць гісторыя, многія народы гінуць з-за адсутнасці такога хадатая. Але аднаго гэтага стану паэты недастаткова, бо немагчыма прасіць у Госпада лепшай долі для свайго народа, усведамляючы

Усывышняга традыцыйна як Суддзю.

Вымаліць шчасце і выратаванне для свайго народа магчыма толькі пры ўсведамленні Бога як Бацькі і Абаронцы. У лірычнай герані паэты адчуваецца шчырае імкненне выпрасіць у Госпада ўратаванне і ўсынаўленне для свайго народа і краю. А гэта немагчыма без любові (як стана духу), бо толькі ў ім чалавек вольны рабіць, што захоча, што жадае, не паграшаючы.

Ва ўсе часы ішла складаная і цяжкая духоўная вайна паміж ісцінай і яе антыподам. Але ісціна ў дагматычным сэнсе заўсёды скажоная, калі літасць і любоў адсутнічаюць. Дабрыня ж, уласцівая славянам, была той найвялікшай вартасцю, якая здабыла ім асаблівае міласць Божую.

І слова паэты, каб выканаць такую адказную місію, паглыбляецца ў нетры жыцця. Душа лірычнай герані праходзіць выпрабаванне пачуццём зямнога каханьня.

Вялікае пачуццё гармоніі ў лірычнай герані, пра яе душэўны стан хочацца сказаць словамі Іаана Златавуста, што параўноўваў пачуццё цяглівага каханьня-надзеі з "рэштай раю на зямлі", якую не здытна знішчыць аніякія сумесныя катаклізмы, грэх першых людзей і хвалі Сусветнага патоку:

**паверхня маёй надзеі такая лёгкая
як першая вясенняя імгла
паверхня маёй надзеі такая чорная
як родная зямля
паверхня маёй надзеі так чырвоная
як зраненныя макі
мая надзея пасялілася
у вольнай птушцы.**

Але ў той жа час гэта і пачуццё звычайнага чалавека, трапяткое, наіўнае, гарачае, імгненнае і вечнае.

Веданне патаемных глыбін душы чалавека, сутнасці каханьня, якое найчасцей дараванне, пакуты і распач, родніць вершы Н. Артымовіч з класічнымі творамі, прысвечанымі гэтай вечнай тэме ў пісьменніку іншых краін і народаў. Перад намі ледзь не маналог галоўнай герані высокай трагедыі аднаго са знакамітых класікаў:

**Я не пярэчу
ты бачыў многа:**

**усход і захад сонца
і ідэальнае хараство бясконца.
Кранаў ты рукою
гісторыю спрад тысячы гадоў.
Твой шлях вадзіў цябе
і праз каменныя пустыні
і праз палацы ўладароў
магутных
і менш вядомых свету.
Ты бачыў узлёты іх, упадкі
застылыя ў разбах, карцінах
славутых сёння.
Аднак
аднак ты бачыў так нямнога.**

Не бачыў ты

с л я з ы ...

Невычэрпная любоў і боль за чалавека, уласны вопыт пакут і знаходак робяць гэты верш нібы звернутым (як патаемнае адкрыццё) да душы кожнага чытача, прымушае задумацца: што ёсць найкаштоўнейшае ў гэтым свеце.

У эпіграфы каханьня лірычнай герані паэты свае вобразы і сімвалы, свой колер, які ўлада-рыць над пяшчотай жоўта-залатых адценняў, узвышаным блакітам нябёсаў, квеценню вады — гэта цёплы белы свет з багаццем усіх сваіх адценняў:

**здуменне
у маёй зямлі
глыбокае
трэба далікатнай рукою
вычысціць з яе усе колеры
і кінуць
на зялёную ваду
мая зямля
з шырокімі вачыма
ляжыць на берагах
адлеглага маўчання
жменя жыцця
на маёй зямлі
гэта белы-белы пейзаж.**

Творчая лабараторыя беластоцкай пісьменніцы часам нібыта адкрываецца даверліваму чытачу, як і ў гэтым вершы, дзе адбываецца пераўтварэнне нейкага жыццёвага імкнення, бачання прыроды ў своеасаблівы паэтычны сімвал, што і складае аснову паэтыкі белага верша (і ўвогуле вершаў паэтыкі). Пра большасць твораў Н. Артымовіч сапраўды можна сказаць словамі В. Бялінскага: "У (іх) галоўнае не падзея, а адчуванне, якое яна ўбуджае, думка, на якую яна наводзіць чытача".

**час з табою ляжыць прыкрыты
блакітам
ліюцца ўспаміны на мой мёртвы дом
ноч калыша тваю недакончаную
кніжку**

**якую ты пакінуў тут
ты пісаў што любіш захад сонца ў пару
лістападаў
і жоўтасць лісця што ёсць зеленню ў
пару памірання дрэў: ў
ты пісаў што шукаеш дарогу да сваёй
зямлі.**

Верш размыкае сваю кампазіцыю ў жыццёвую прастору. Каханне дапамагае выпеліцца ў душах лірычных герояў нацыянальнай ідэі, даць найменне ёй праз пакуты, мары і змаганне за долю і волю.

Родны дом, старадаўні Бельск — яшчэ адна, відаць, галоўная старонка любові лірычнай герані і самой паэтыкі: **свет укінуты ў бельскую казку дзяцінства ў зялёных лугах панадворака брукаваны шчаслівымі зорамі размаляваная бацькоўская цеплыня ў мінулых днях лячу ў поўнае лета перакрэсленае Непрысутнымі усё ж прысутнымі ў бельскім небе...**

Сапраўды, мясціны, дзе давлялася пабачыць упершыню свет, самыя незвычайныя, казачныя, шчасліва-патаемныя, мацней за іх водар, бадай, у гэтым свеце не палоніць нішто.

І загадкавая, дзікаватая, па-пушчанску непрадказальная прырода падляшскай душы, нібы ахопленай імклівым танцам і недасяжным вірам мар, праз трапную дэталю-параўнанне (валоданне якой і з'яўляецца адзнакай сапраўднага паэтычнага майстэрства), — вось такой гранню паўстае талент паэты ў вершы "Ой ляцелі гусі":

**ой ляцелі гусі
грайце
завіруйма ў танцы
мы ўбачым іх крылы
вялікія
недасяжныя
дайце нам гэтыя крылы
мы ўзляцім
над шырокім прасторам
будзем смяяцца
які наш свет малы...**

Родны Бельск, Падляшша, яго людзі і прырода — вось героі, дзеючыя асобы лірыкі Н. Артымовіч.

Шматмернасць прасторы лірычнага верша Н. Артымовіч шмат у чым абумоўлена прысутнасцю гістарычнага бачання, нацыянальнай даўніны, гэтак жа, як і сучаснасць — у колерах і гуках, ва ўсёй паўнаце і рэальнасці адчування. Духоўны свет лірычнай герані паўстае ў павязі часоў, нітуе шматмернасць светаўспрымання ў арганічнай часавай сплучанасці:

**Мой родны горад малы
малы
як кропля дажджу
але
не расплываецца ён ніколі
не знішчыць яго буро
агонь не сляціць.**

Старажытны падляшскі горад Бельск здаўна быў славуць сваёй гісторыяй, святынямі і храмамі, а найбольш напісанай у візантыйскім стылі іконай Божай Маці Адзігітрыі. Вобраз гэтай іконы прысутнічае ў розных вершах Н. Артымовіч.

Адзін з вершаў, дзе згадваецца цудоўная ікона, па словах Алеся Разанава, прыгожы і цэласны як вынік, — вяршыня духоўных пошукаў герані, калі згарманізавалася існасць, і для ўсяго неабходнага, адчуваецца, знойдзены словы. Вось гэта паэзія-стан:

**ікона
лістападаўскі снег
блакітны ранак
сон аднакрылы і лёгкі
у блакітным люстры**

**стаю хвіліна прыгажосці
акіяна хараства
хвіліна**

**веру ў вечнае хараство
веру ў адно нывыказанае слова
веру ў белае маўчанне**

**вечар у Бельску — камень і крыж
вечар у Бельску — блакітны туман**

Бельск — ікона малітва сон жыццё.

Спасцігаючы патаемныя законы роднага слова, спрадвечныя законы каханьня і глыбіні чалавечых адносін, праз свядомыя пакуты і прасветленае ачышчэнне, нясе паэтка пад святым дабрадатным Пакровам Царыцы Нябеснай духоўныя ісціны свайму народу і краю. Слова Надзеі Артымовіч набывае моц слова падзвіжніцтва, асветніцтва, калі застаецца яшчэ адно ў імя бліжняга і краю, яшчэ адна ахвяра:

дайсці да Першага слова малітвы.

Алена ЯСКЕВІЧ

ІДУЧЫ АД ПЕРАЖЫТАГА

ВАСІЛЮ ПЕТРУЧУКУ — 70

Выпадак не такі і часты ў літаратуры, але разам з тым і адзінак яго не назавеш. Хоць і рэдкі, аднак з'яўляюцца пісьменнікі, якіх можна назваць аўтарамі адной кнігі. Нават не ў тым сэнсе, што імі больш нічога не створана. Проста гэтая адзіная кніга вельмі ярка раскрывае аўтарскае дараванне. Ёсць падставы гаварыць так і пра Васіля Петручука. Яго шмат у чым аўтабіяграфічная аповесць "Пожня" выдавалася спачатку на польскай мове, двойчы выходзіла па-беларуску: у Беластоку (1987) і ў нас, у "Мастацкай літаратуры" (1991) і прынесла пісьменніку заслужаную вядомасць як на радзіме, так і за яе межамі. Аўтар напісаў яшчэ некалькі апавяданняў і навел, не кажучы пра публіцыстыку, краязнаўчыя нарысы на старонках беластоцкай "Нівы".

Нарадзіўся В. Петручук 23 жніўня 1926 года ў вёсцы Грабавец на Беластоцчыне. Дату ўдакладніў пазней, калі прайшоў нямаля шляхоў-дарог. Маленства ж меў сіроцкае, не да таго было, каб памятаць падобныя "дробязі". Бодем аб радасным, слёзным маленстве напоўнены і пачатак аповесці: "Нарадзіўся ў 1926 годзе, але ніхто не ведаў, у якім месяцы; і мяне таксама гэта не цікавіла. Дзядзіна гаварыла, што "дзесьці летам..." Ведаю, што калі жыву, значыцца, нарадзіўся, — і тое, што было мне

ўсяго паўтара года, калі памерла мая маці. Пасля смерці маёй маці мой лёс цікавіў сваёю столькі, колькі леташні снег". З-за гэтай самай непрыкаянасці, жыццёвай нятулінасці і беспрытульнасці, калі нікому ты непатрэбен і нікому да цябе няма справы, В. Петручук доўга шукаў месца ў жыцці, бо, каб прыйсці ў літаратуру, яму найперш неабходна было ўпэўніцца, што зусім не лішні на зямлі.

Надоўга звязаным лёс з арміяй, закончыў школу контрразведкі. Калі выйшаў у адстаўку, зблізіўся з рэдакцыяй газеты "Ніва", якой цікавіўся і раней. "Беларусам жа, — прызнаецца, — сабе адчуваў заўсёды, дзе б ні жыў і дзе б ні працаваў. Маю на ўвазе, вядома, сваё дарослае жыццё. Прытым аніякія крутыя павароты палітычнага характару не змянілі мяне, хаця я ў іх браў непасрэдны ўдзел як афіцэр. Не перамяніла мяне і польскамоўнае асяроддзе, у якім я жыў і працаваў".

І вось гэты самы беларус, як цяпер прынята казаць, беларус свядомы, апынуўся ўжо ў беларускамоўным асяроддзі, сярод аднадумцаў. У "Ніве" дзякуючы В. Петручуку з'явілася пастаянная рубрыка "Якія мы людзі". Сам і вёў яе. Ад нататак, артыкулаў перайшоў да прозы. Першае апавяданне "Закалядаваў" надрукаваў у 1975 годзе, пасля другога, трэцяга.

Паказаў іх С. Яновічу як больш вопытнаму літаратуру. Той запыраў іх у В. Петручука талент пісьменніка, падказаў: "А ты напішы кніжку!" Так з асобных апавяданняў, замалёвак і пачала нараджацца будучая аповесць "Пожня".

Аповесць у апавяданнях — так можна вызначыць жанр "Пожні". Прынамсі: падобнай думкі прытрымліваецца і С. Андрэюк, з пасляслоўем якое "Свая старонка" яна выйшла ў "Мастацкай літаратуры" (прадмова "Слова аб запісаным жыцці" С. Яновіча).

Колькі пісалася ў літаратуры аб гаротным маленстве, у тым ліку і ў беларускай! Але справа ў тым, што ўсё гэтае "вядомае" ўражае той праўдай, якая пры ўсёй яе знаёмасці кожным разам свеа, а таму і непаўторная. Яе не прыдумаеш, не народзіш нават самай багатай фантазіяй. Бо ўсё гэта перажыта, адчута, так сказаць, на сваёй скуры. Споведзь В. Петручука — боль, незагоены з гадамі. Даверлівы расказ аўтара як напамінак — барані Божа, каб нешта падобнае паўтарылася.

Зло само па сабе не з'яўлялася, а нараджалася з галечы, сацыяльнай няроўнасці. Азлабленне і прыводзіла да жорсткасці. Спачатку да хатняй жывёлы. Нездарма ж пасля таго, як мачыха жорстка забіла сабаку за тое, што той з'еў кураняты, у хлопчыка ў душы як бы нешта

перавярнулася: "Закапаў я Бурку разам са сваёю верай у чалавека, зрабіў магілу і, паплакаўшы над сваім лёсам, вярнуўся да штодзённых заняткаў". Але малая жорсткасць нараджае і большую. Невыпадкава ўжо з вышыні пражытага В. Петручук прыгадвае дзядзьку Вусача, які мог узяць хлопчыка за вуха і выкінуць яго з хаты: "Не магу сказаць, што гэта былі дрэнныя людзі, не. Гэта адпавядала ўсяму тадышняму жыццю". Быў жа яшчэ і нейкі Паўлік, які завёз роднага сына і пакінуў у лесе. Загінуў бы хлопчык, калі б салдаты выпадкова не завіталі па дрывы.

Як у сувязі з гэтым не прыгадаць навелу В. Петручука "Вярнулася сіроцае шчасце". Яна — свайго роду дапаўненне да "Пожні". Зноў сіроцае маленства, ды толькі прыгадваецца яно праз шчаслівы сон. Аднак хіба шчасце, пабачанае, адчутае ў сне, не ілюзорнае? — "Прыгасоць садочка я навучыўся бачыць праз слёзы крыўды, якой мне людзі не шкадавалі". Пякучы гэты боль сіроцага маленства, які яшчэ пякучы! Так патрэбны. Як напамінак аб мінулым. Усім нам. А можа, у большай ступені тым, хто вельмі ж ужо ўслаўляе ўсё, што было "да саветаў". Усякага было, панове. Усякага. Праўда, дык праўда без крайнасцяў. Ні ў адзін бок, ні ў другі.

В. Петручук працуе над працягам "Пожні". Новая яго аповесць "Паганец" таксама пабудавана на аўтабіяграфічным матэрыяле. У накідах і кніга "Ой, чыя то хата". Як прызнаецца аўтар, яна "аб вясковым жыцці ў даваенны час на беларускай вёсцы".

Застаецца пажадаць Васілю Уладзіміравічу новых творчых поспехаў!

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Сярод кніг

ПАДАРУНАК ЗААКІЯНСКАГА БЕЛАРУСА

Літаральна днямі ў выдавецкім цэнтры "Бацькаўшчына", якім кіруе літаратуразнаўца і грамадскі дзеяч Яўген Лецька, выйшла кніга Янкі Запрудніка "Беларусь на гістарычных скрываваннях". Колькі гадоў таму яна ўпершыню пачыла свет у англійскай мове і была прыхільна сустрацана самымі шырокімі і разнастайнымі коламі чытачоў. Цяпер магчыма азнаёміцца з ёю атрымалі і грамадзяне нашай краіны.

І пажадана, каб такую магчыма выкарыстала як мага большая колькасць людзей, азнаямленне з гэтай кнігай, несумненна, дапаможа лепш зразумець тыя старонкі нацыянальнай гісторыі, якія па самых розных прычынах ці зусім не закраліся, ці асвятляліся з неаб'ектыўных пазіцый.

Гісторык катэгарычна на баку тых, хто адмаўляе факт існавання адзінай для ўсіх усходнеславянскіх народаў старажытнарускай дзяржавы, адзінай старажытнарускай народнасці, сцвярджаючы наступнае: "...такое народнасці не існавала. І не магло існаваць — бо для яе не было агульнай ідэі. Супольную хрысціянскую веру, якая прымусова насаджалася ці нават пускала карані, і мала кім уживаную літаратурную царкоўнаславянскую мову... перасільвалі глыбока ўкаранены ў свядомасць сярэднявечнага чалавека племянныя сувязі і мясцовыя звычкі. Бясконцыя міжсобныя войны таксама не спрыялі адчуванню "агульнарускае народнасці". Цверджанні аб існаванні гэткай нацыянальнасці — палітычная прыхватка, спроба заднім днём апраўдаць пазнейшую экспансію Масковіі, што перарадзіла ў царскую велікаруску, а пазней у камуністычную імперыю". Аўтар асвятляе і перыяд станаўлення і жыцця Вялікага княства Літоўскага, падзяляе пункт гледжання, што "ўтварэнне Вялікага княства адбылося ў значнай меры добраахвотна, у тым ліку праз шлюбны, а вынік шматвяковага суіснавання славянскіх і балцкіх народаў у перамяжцы яшчэ да ўзнікнення супольнае дзяржавы". Ён абгрунтавана выступае супраць тых, хто на ВКЛ глядзіць як не на беларускую з'яву, пішучы: "...гаварыць пра Вялікае княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае як пра чыста або пераважна літоўскую дзяржаву — значыць скаджаць мінуўшчыну, характарыстычны яе ў тэрмінах і паняццях зусім іншай эпохі".

Належнае асвятленне ў кнізе атрымалі далёка не простыя і вельмі супярэчлівыя стасункі Вялікага княства Літоўскага з Польскай Каронай. З аб'ектыўных пазіцый паказана, якую ролю адыгралі туды паходы ордэна тэўтонаў на землі гэтых дзвюх славянскіх дзяржаў, ускладненне адносінаў паміж ВКЛ і Масковіяй, што з асаблівай моцай праявілася пасля захопу апошняй у 1563 г. беларускага горада Полацка.

Асвятленне Янкам Запруднікам мінулага нашай краіны выгадна адрозніваецца ад таго, што ўжо зроблена іншымі аўтарамі тым, што ён ніколі не ўпускае з поля зроку рэлігійнага аспекта. Датчыць гэта і ранніх этапам існавання хрысціянства на беларускіх землях, і вечных непаразуменняў паміж праваслаўнымі іерархамі ВКЛ, Кіеўскай і Маскоўскай мітраполій, і сур'ёзных сутыкненняў паміж праваслаўем і каталіцызмам на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага. І вельмі важна, што ў кнізе паказана зусім нялёгка, складаная барацьба свецкіх і духоўных уладаў нашай дзяржавы за стварэнне сваёй уласнай, незалежнай ад Масквы

праваслаўнай мітраполіі, бо без вырашэння гэтай праблемы немагчыма было б забяспечыць беларускаму народу сапраўднага нацыянальнага суверэнітэту. Зямлю ўвагаю аўтар і Берасцейскую царкоўную унію 1596 г. Не прыводзячы ў якасці абгрунтавання адваедных фактаў, Янка Запруднік усё ж сцвярджае: "...рэлігійная унія немінуха зрабілася сродкам паланізацыі беларусаў і ўкраінцаў", што, як вынікае са сказанага, супярэчыць поглядам многіх вучоных, якія разглядаюць уніяцкую царкву як беларускую нацыянальную і лічаць, што менавіта яна на працягу доўгага часу з'яўлялася сур'ёзнай перашкодай для паланізацыі і русіфікацыі карэннага насельніцтва нашага краю.

Арыгінальным у раскрыцці гісторыі нашага краю ў той час, калі ён пакутаваў пад уладай расійскага імперскага рэжыму, з'яўляецца імкненне Янкі Запрудніка прасачыць працэс узнікнення і ўвасаблення беларускай нацыянальнай ідэі. Вытокі яе аўтар справядліва бачыць у поглядах перадавых прафесараў Віленскага ўніверсітэта, які быў зачынены неўзабаве пасля задушэння паўстання 1830—1831 гг. Сцвярджаючы гэтай ідэі, як нішто іншае, садзейнічала літаратурнае абуджэнне. На паказ апошняга, якое пашкадавана старонак у кнізе. Заснавальнікам жа беларускага нацыяналізму ў яго найлепшым праўленні Янка Запруднік лічыць кіраўніка паўстання 1863 г. Кастуся Каліноўскага.

Высока і зусім справядліва ацэнена роля ў зараджэнні, развіцці беларускай нацыянальнай ідэі нашых народнікаў. У 80-х гадах у іх поглядах нават сфармавалася думка аб неабходнасці змагання за федэратыўную самастойнасць Беларусі. Ажыўленню беларускасці добра паспрыяў калектыў газеты "Наша Ніва".

У якасці прыкладаў нацыянальнага абуджэння беларускага народа ў найперш яго інтэлігенцыі ў кнізе прыгадваюцца: складзеная братамі Іванам і Антонам Луцкевічамі, іх літоўскімі, польскімі і яўрэйскімі аднадумцамі дэкарацыя пра заснаванне "Канфедэрацыі Вялікага княства Літоўскага" (апублікавана 15 студзеня 1915 г.), выдаваная з лютага 1916 г. у Вільні газета "Гоман", прызначанне ў тым жа годзе камандваннем кайзераўскіх войскаў беларускай мовы ў якасці адной з афіцыйных у рэгіёне, стварэнне першых ста беларускіх школ на Віленшчыне, адкрыццё ў Свіслачы беларускай гімназіі.

Нязвычайна для айчынай гістарыяграфіі з'яўляецца падыход Янкі Запрудніка да паказу міжваеннай Беларусі. Ён не стаў падзяляць яе на БССР і Заходнюю Беларусь, а змясціў гэтыя разарваныя па-жывому часткі разам пад адным загалоўкам "Савецкая і польская палітыка ў падзеленай Беларусі (1921—1941)". Аўтар бачыць істотную розніцу ў іх лёсе, аддаючы пэўную перавагу (асабліва ў 20-я гады) савецкай Беларусі: "На савецкім баку фармальна існавала, хоць тэрытарыяльна і ўрэзаная, беларуская дзяржава, якая здобывала міжнароднае прызнанне... Варшава, адваяваўшы ад бальшавікоў значныя тэрыторыі Украіны і Беларусі, што ўваходзілі некалі ў гістарычную Рэч Паспалітую, усімі сіламі імкнулася да іх палітычнага і культурнага зліцця з Польшчай". Гэта справядлівае выснова прадмацаваная фактычным матэрыялам. Несумненна прагрэс бачыцца ў тым, што БССР удалося значна

пашырыць сваю тэрыторыю за кошт вяртання ёй ад РСФСР карэнных беларускіх земляў, разгарнуць у даволі буйных маштабах сваю эканамічную дзейнасць. Станоўчая і зусім аб'ектыўная адзнака дадзена дасягненням у галіне культуры, што стала магчымым дзякуючы правядзенню палітыкі беларусізацыі.

Нічога падобнага не назіралася ў Заходняй Беларусі. Яе нацыянальны інтарэсы, які вынікае з прыведзеных у кнізе фактаў, улічваліся толькі два-тры гады пасля падпісання ў 1921 г. Рыжскага трактата. Затым пачалася адкрытая паланізацыя "Крэсаў Усходніх". Аўтарытарны рэжым Польшчы пайшоў нават на ануляванне 13 верасня 1935 г. трактата Лігі Нацыяў аб этнічных меншасцях.

Пад гэты час усё карэнным чынам адмянілася і ў савецкай Беларусі. Нібы па інерцыі савецкай рэпрэсіўнай машына адразу ж укацілася і на тэрыторыю далучанай у версні 1939 г. да БССР Заходняй Беларусі. Чытачу даецца магчыма даведацца пра агульны лік высланых адсюль чалавек, прозвішчы арыштаваных грамадскіх дзеячаў і выдатных прадстаўнікоў інтэлігенцыі. У самых змрочных танах характарызуюцца перамены эканамічнага жыцця ў толькі што занятай Чырвонай Арміяй Заходняй Беларусі: "Крамі апусцелі за колькі тыдняў. Тое, што ў іх яшчэ заставаўся, расхпалі за любую цану савецкай салдаты. Здабыць соль, мыла, цукар і іншыя тавары штодзённага попыту зрабілася цяжка. Тавары, завезеныя з Савецкага Саюза, былі значна ніжэйшае якасці".

Агульнавядома, што гісторыкі з беларускай дыяспары шмат у чым разыходзяцца са сваімі калегамі з метраполіі ў паказе падзей Другой сусветнай вайны ўвогуле і нямецкай акупацыі іх Бацькаўшчыны ў прыватнасці. Пэўныя разыходжанні ў ацэнках тагачаснага жыцця трапляюцца і ў данай публікацыі.

Затое ніхто з гісторыкаў Беларусі не запыраў Янку Запрудніка, калі ён піша, што нямецкая акупацыя была перыядам "самых спусташальных страатаў за ўсю беларускую гісторыю", што "ад нямецкае лютасці мясцовае насельніцтва ахапіў жах", што "ўсе важныя палітычныя і эканамічныя справы заставаліся цалкам у руках акупацыйных уладаў".

У зусім незвычайнай для айчынных гісторыкаў форме вядзе Янка Запруднік гаворку пра пасляваенную Беларусь. Тут яго найперш цікаваць чысты партыйнага і дзяржаўнага апарату і палітыка русіфікацыі і толькі затым ужо аднаўленне эканомікі. Паказвае аўтар і супраціў нацыянальна-самасвядомай часткі беларускага народа палітыцы русіфікацыі. У ліку тых, хто не ішоў на здраду нацыянальным інтарэсам, згадваюцца Барыс Сачанка, Мікола Прашковіч, Мікола Алексютовіч, Васіль Быкаў, Міхал Кукабака і інш.

Наглядзячы на толькі эпизадныя наезды на Бацькаўшчыну, адрыв ад інфармацыйных крыніц апошняй, Янка Запруднік змог даць вельмі грунтоўную характарыстыку яе шматраннага жыцця ў апошнія дзесяцігоддзе. Яму аддадзена больш за палову ўсіх старонак кнігі. Чытача чакае мноства самых розных сюжэтаў: духоўныя і культурныя падставы адраджэння нацыі, Курапаты, Беларускі народны фронт, супрацьдзеянне кансерватыўным сіл, абарона мовы, вымушаная падтрымка беларусізацыі, крах камуністычнай партыі,

жнівеньскі путч, беларускія грошы, узаемаадносіны з суседнімі краінамі, парламенцкія выбары і майскі рэфэрэндум 1995 г., перспектывы і інш. Трэба аддаць належнае аўтару за яго глыбокія веды пра ўсё тое, што апошнімі гадамі адбываецца на яго Бацькаўшчыне. Нельга не пазаздросціць яго ўменню ўсяму таму, што толькі стала здобыткам часу, надаць літаратурную форму. Па гэтых прычынах у кнізе атрымаўся вельмі праўдзівы адбітак з сучаснай беларускай гісторыі. Нядзіўна, што на тых старонках кнігі, дзе апавядаецца пра патрыятычныя, стваральныя ўчынкі апантаных нацыянальнай ідэяй адраджэнцаў, зусім адсутнічаюць высокія, дашчэнтны асіміляваныя партыйныя і дзяржаўныя функцыянеры ці тыя асобы, што выступаюць супраць нацыянальнага суверэнітэту, беларускай мовы, беларускай школы. Аўтар нібыта заклікае такіх людзей спыніцца, адумацца, аглядаецца вакол сабе, каб не стаць на сучасным вітку беларускай гісторыі вольнымі ці нявольнымі праваднікамі мураўёўскай палітыкі ў галіне культуры, адукацыі і мовы.

Стан гэтых асяродкаў духоўнага жыцця беларускага народа вельмі непакоіць Янку Запрудніка. Асабліва шкода — і гэта сапраўды так — бачыцца ім у прыведзеным у маі 1995 г. рэфэрэндуме. "Прызнанне "роўнага статусу" рускай мове, — чытаем у кнізе, — адштурхнула далёка назад беларускую, якая і да рэфэрэндуму была не на першых ролях і ў дзяржаўных установах, і ў адукацыі". Непасрэдна з рэфэрэндумам звязана і рэзкае скарачэнне беларускамоўных класаў, што, аднак, ніколі не хвалюе ні дзяржаўныя ўлады, ні кіраўніцтва Міністэрства адукацыі. Аўтар перакананы, што "пад маркай змагання з беларускім радыкал-нацыяналізмам па рэспубліцы пайшла хваля антыбеларускіх, дэманстраваных прарасійскіх настрояў, уключаючы і заклікі да федэрацыі з Расіяй".

Ухвальна, што наш супляменнік на эміграцыі і ў гэтых найцяжэйшых для яго Бацькаўшчыны варунках працягвае верыць у яе перспектыву. І надзея, як і ў многіх з нас, справядліва ўскладаецца на моладзь, якая ўсё часцей "дэманструе сваё прыхільнае стаўленне да беларускіх". На пытанне, ці ўвойдзе Беларусь у еўрапейскае супольніцтва? — даецца пазітыўны адказ, хаця шлях да гэтага ўяўляецца вельмі цяжкім. Аспрэчваюць гэта, думаю, мала хто стане.

Вялікай ухвалы заслугоўвае аўтар і за праробленую працу па складанні дадаткаў да кнігі: асноўныя даты беларускай гісторыі, бібліяграфія, імяны паказальнік.

У час, калі дзяржаўныя выдавецтвы зведваюць такія велізарныя фінансавыя цяжкасці з выпускам патрэбнай беларускаму Адраджэнню друкаванай прадукцыі, прыватныя фірмы праяўляюць больш зацікаўленасці да выдання літаратуры на рускай мове, што забяспечвае ім большыя даходы, выхад кнігі Янкі Запрудніка "Беларусь на гістарычных скрываваннях" — гэта зусім нерадавае, калі не скажаць выдатнага падзея ў нашым культурным жыцці. Хацелася б пажадаць выдавецкаму цэнтру "Бацькаўшчына" лаболей выпускаць такіх цікавых і змястоўных кніг, тады, несумненна, не існавала б у нашай краіне такога страшнага хранічнага голоду на нацыянальна-патрыятычную літаратуру, сур'ёзных праблем з выхаваннем у беларускага народа гістарычнай памяці, нацыянальнай самасвядомасці. Працаваць на гэтую высакародную ідэю гатовыя многія аўтары. Сярод іх, зразумела, і Янка Запруднік, публікацыі якога, як і ва ўсе мінулыя гады, рэгулярна з'яўляюцца ў замежным і айчынным друку.

Леанід Лыч

ПРЭЗЕНТУЕ
"БЕЛАРУСКІ
КНИГАЗБОР"

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася прэзентацыя першай кнігі шматтомнага выдання "Беларускі кнігазбор". Гэта серыя распрацавана ў Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі і ў яе ўвойдзе ўсё лепшае, што было створана на беларускай зямлі з пачатку пісьменства.

Першы том прысвечаны творчасці паэта і фалькларыста Яна Чачота, 200-годдзе з дня нараджэння якога адзначаецца сёлета.

На здымку: у час прэзентацыі кнігі.
Фота Яўгена КАЗЮЛІ,
БЕЛТА

ДЗЕСЯЦЬ КНИГ
ВАСІЛЯ ГУРСКАГА

Месца іх выдання пазначана: Мінск, Узда, Нясвіж. Дакументальныя зборнікі "Ля вытокаў Нёмана", "Вогненныя віхуры", "Партызанскія бліскавіцы", "У разгневаных лясах", "Хачу жыць" — пра баявыя справы партызан Міншчыны ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Першая пабачыла свет у 1981 годзе ў выдавецтве "Беларусь". Аўтар — былы кулямётчык, падрыўнік, памочнік камандзіра атрада імя Дунаева партызанскай брыгады імя Чапаева.

У аснове нарысаў — значныя эпізоды баёў, з жыцця людзей у ваенных абставінах. Вось, напрыклад, назвы некаторых нарысаў: "Пяцёра супраць сарака", "У варожым лагаве", "Перапалох у Капылі", "Будан на возе" і г.д. Аўтар добра ведае псіхалогію чалавека ў складаных умовах бою, у паходзе, на прывале. Гэта ж можна сказаць і пра іншыя зборнікі, прысвечаныя баявому подзвігу нашых людзей.

Першую сваю кнігу, якая выйшла ў 1974 годзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура", Васіль Гурскі назваў "Жывы падарунак". Яна аб'яднала дзесяць апавяданняў у цікавую аповесць пра дружбу дзяцей і лясных звяроў. Адрасаваны таксама юнаму чытачу і другія кнігі Васіля Гурскага: "Верныя сябры", "Бусел Цімка", "Пушыстая гасця", "Кучараўчык" — гэта казкі, апавяданні. Іх галоўныя героі — дзеці, жывёлы, жывая прырода нашых палеткаў, лугоў, балот, лясоў.

Добрае слова сказалі пра гэтыя кніжкі Э.Агняцвет, А.Вольскі, Э.Гурэвіч, Н.Галіноўская, А.Махнач, М.Пазнякоў, М.Чарняўскі, Я.Хвалей на абмеркаванні творчасці Васіля Гурскага. Секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва Саюза пісьменнікаў Беларусі дала аўтару рэкамендацыю для паступлення ў члены свайго творчага саюза.

Ал.АЛІН

"ПЕРШАЦВЕТ", № 9

Нумар адметны тым, што ў ім змешчана чарговая пазычаная кніжка. Гэтым разам — зборнік І. Хадарэнкі "Лабірынты душы". Прадстаўляе аўтарку Г. Бульку ў артыкуле "Каардынаты лабірынта". Яна, у прыватнасці, зазначае: "Душа паэтэсы кіруецца ў доўгі шлях, бо стварыць гармонію, сабраць выхшталцоны вобраз з мноства промнікаў, існых і выпадковых, магчыма толькі з цягам часу, са спасціжэннем вопыту".

Паэзія прадстаўлена таксама імёнамі І. Дарафейчук, Л. Даніловіч, В. Пятроўскага, С. Патаранскага, А. Нікуліна, Н. Шкурдзь, А. Кавалевіча, а ў раздзеле "Гасцеўня" з вершамі выступае В. Сахарчук.

Ёсць мажлівасць пазнаёміцца з пражанымі творамі А. Любага, М. Астрэйкі, А. Ёдчык, Л. Ярмалюк, М. Адама і апавяданням Л. Філімонавай, што далаўняе "Гасцеўню" "Шпітальны дыярыюш" — дзённікавыя запісы П. Васючэнікі.

І. Сцяцко рэцэнзуе вершы М. Віча "Горад" ("Хто ж я?"). П. Вашко выступае з "крытычна-смахавымі нататкамі" "Сатырыка-гумарыстычная мянушка ў літаратуры". У раздзеле "Народнае" — казкі З. Крупскай, у "Жароўні" — апавяданне М. Дубоўскага "На ланцугу" і "Думкі ў ёлачку" — вытрымкі з асобных твораў, дасланых у рэдакцыю "Першацвета".

Паэзія

Зінаіда ДУДЗЮК

ДА АЙЧЫНЫ

Айчына, стаю прад табою,
Хілю галаву ад журбы.
Шмат хто табе кляўся ў любові,
Ды мала хто верна любіў.

З амбіцый ці "лепшых" намкненняў
Знішчалі святыні твае.
Сціралі з душы пакаленняў
Разумны дзядоў заповіт.

Бясмяятна выраслі дзеці,
Бязмоўна жывуць між мані.
Куды ні падзьме ўладны вецер,
Туды і хінуцца яны.

Мяняюць на хлеба кавалак
І гонар, і славу зямлі.
Ці навалач мы, ці навала,
Якую вякі не звалі?

Айчына, стаю прад табою,
Хілю галаву ад журбы.
Шмат хто табе кляўся ў любові,
Ды мала хто верна любіў.

На поплаве статак — прырэстай фасолькай.
Хмурынкай залётнаю
поўдзень азмрочаны.
Сустрэну з даёнкай суседку Антолька —
Няхай гаспадыні будзе малочна.

Дзятва каля рэчкі прыціхла, рыбаліць.
Прайдзі па масточку, абцасам не рышну.
Няхай ім рыбацкае пчасце прываліць,
Няхай будзе рэчкі прасторна і рыба.

Не наракайма, жывецца па-боску —
Смяецца ці плача радзімае неба.
Праедзе Антось на камбайне
праз вёску —
Няхай, гаспадар, будзе сытна і хлебна.

Шчаслівы мой сон —
не хачу прачынацца...
Даўно на кладах — і Антось, і Антолька,
І хлеб наш прагорк, і дарэмная праца,
Ржаве ў чарнобыльскай хаце даёнка.

Прайдзі скрозь час, мяне ніхто не спыніць,
Як скрозь сцяну праходзіла я ў снах.
Наперадзе — ці спіны, ці святыні.
Свае? Чужыя? Рада — не адна.

Хоць біты шлях, ды лёгка заблудзіцца.
І чуецца дыханне за спіной —
Ці чалавек бяжыць, ці мо ваўчыца
Галодная ўвязалася за мной?

Наўзбоч — агні, як вочы патарочы.
Хто сонцы ўсе ў сусвецце патушыў?
Пакуль маладзіка народзіць ночы,
Няхай гарыць святло жывой душы.

Прайдзі скрозь час — пакорыцца прастора.
Набыткаў мала, стратаў не злічыць.
А голасам маім зямля гаворыць,
Нясу яе надзеі на плячы.

ТРЫЯЛЕТ

З тваіх вачэй глядзіць каменны век,
Пячорны дух звявееца між броваў.
Нічога ты не давярэш словам,
З тваіх вачэй глядзіць каменны век.

Алесь ЕМЯЛЬЯНАЎ

Прыгарні, атулі, зваражы,
пустацвет закасі на мяжы,
дай надзею на новы уздым —
не ўчарсцвелі яшчэ гады.

Не згарчэлі палынна дні.
Зваражы, атулі, прыгарні,
абудзі веснавейны здзіў,
ветях — наш з табой маладзік.

Ветях нанана напрудзе
валаконцаў былых надзей.
Прыгарні, зваражы, атулі —
пасаветлее на горкай зямлі.

Акрылёная акрыляй,
зваражы, атулі, залюляй;
хай на боскай пякучай мяжы
слоў аддайных растуць спарышы.
Прыгарні...
Уваскрэсь...
Зваражы...

ТРЫ БЕРАГІ

Ты выбірала строй
адзін... другі,

а мой настрой —
рака тугі...

Я ведаў-чуў куды, чаму, навошта
імкне-ляціць пяшчотных вуснаў жар,
і заціхаў жаданых вёснаў пошчак,
памыла шыбы чорная імжа.

Стыў вечар чуйны ў пальчыках дзіцячых,
стыў боль на сэрцы — даўкі ледастаў,
і я пачуў, як стойна камень плача,
і убачыў я, як слёзы ён глытаў.

Даруй мне, ноч, за чуткае бяссонне —
ці ж толькі мы не спалі да пары:
я ж чуў, як кветка ўсхлінула ў далоні,
я ж бачыў, як душа яе гарыць.

О, Вышнасць Неба, Праведнасць Сусвету!
Мы, должныя, нясем Ваш цяжкі знак.
Няўжо Вы крылы дорыце паэту,
каб ён падзенне стромае спазнаў?..

Ты выбірала строй
адзін... другі...
Тура ракой —
тры берагі...

ТЫ

Вечароваю сцежкай
ты ішла па ваду,
на чырвоным узмежку
крыжавалі бяду.

Крыжавалі, тапталі
слугачы крумкача,
белазубаю сталлю
месяц з неба крычаў.

Знічка падала скрушна
у віры забыцця,
вечер сіверны гушкаў
у калысцы дзіця,

выплывала з прадоння
памяць даўняй бяды...
Зачарніла ў далоні
ты халоднай вады,

зачарніла, сагрэла,
акрапіла слязой:
ці ўсе зоркі згарэлі
над крынічнай лазой?

Ці ўсе песні знямелі
у чарнобыльскі чад,
і не гушкаць арэлям
закаханых дзяўчат?..

Вечаровая спежка —
навяртанне ў прадзень,
знічка сумная ўсмяшка
зноў надзею прадзе...

РАССТАННЕ

Душа баліць і просіцца дамоў.
Зацісну боль зубамі і стрываю.
Калі няма між душамаі дамоў,
то не даедзеш да душы трамваем.

Калі няма між душамаі дамоў —
рукой падаць да д'яблага раю.
Баліць душа і просіцца дамоў...
Куды мяне вязеш, начны трамваю?

А на камені росы ляжаць,
а з-пад каменя б'е крыніца.
Паміж небам і долам мяжа —
мая скамянелая знічка.

Паміж небам і долам душа
знерухомнаю ітушкай зімее,
і нікому яе не жалё...
Камень долны пад сонцам сівее.

Росы весня, мудрасць крыніц —
слёзы космасу, нетравы покліч.

Станіслаў ВАЛОДЗЬКА

Ты роднае зямлі
Паклонішся калі?
І продкам, што ў зямлі,
Паклонішся калі?

Іх душы, як з вакон,
З нябёс глядзіць спакоп:
Калі ты аддасі
Айчыне свой паклон!

З Яе крыніц — набраць
Паклонішся калі?
Сцяг годнасці падняць
Паклонішся калі?

Ці толькі ўжо тады,
Як дасць жыццё пад дых,
Паклонішся і ты
У родны кут святы?..

НА АДКРЫЦЦІ
НЯДЗЕЛЬНАЙ ШКОЛЫ
Ў ДАЎГАЎПІЛСЕ

Ўсміхаецца сёння
Святая нядзеля:
У горадзе гэтым
Такая надзея.

Ўсміхаюцца нашых
Асветнікаў душы,
Што Бог так усцешыў
Іх просьбы пачуўшы,

Што і беларусы
Тут будуць як людзі,
Бо школа і ў нас,
Хоць нядзельная, будзе.

І зараз галоўнае
Жыць іх надзея,
Што стане асноўнаю
Школа нядзельная...

ВАНДРОЎНІК

То ў зор, то ў сонца полі зроку
Ідзе, а з ім — то снег, то дождж.
Турьстам ён на волі року
Схадзіў краіну ўшыр і ўдоўж.

І што ў грудзях у многіх
праўды,
Як і ў нагах лянных, не больш,
Заўважыў ён даўно: для ўлады —
Як брыдкі смоўж — няшчасны бомж!

І мне спасцігнуць немагчыма
І не магу свой страх схаваць:
Як можа мілая айчына
Сваё дзіця — жыўём хаваць?!

Калі ж памрэ ён — што папішаш
(Аднак — прапала — не пішу),
Адна надзея ёсць: прапіша
У раі Бог яго душу!

А тут надзейнага прытулку
Знайсі не змог, хоць збіўся з ног...
О, Божа, хто ўратае бомжа,
Калі ў нас бомжам быў сам Бог?!

"Зямля — наш дом".
І ў гэтым доме
Няма бяздомнай долі горш,
Калі душа ў адчай тоне —
Мароз па скуры — хто не "морж"!

Хоць і мяне падчас прыцісне —
Смяшынкі іскрамі з вачэй —
Ды ўсё ж прыгоннаму прапіска,
Чым бомжу, ў шмат разоў лягчэй!..

Ці змоўкне чайка
Майго адчаю?
Ці сціхне каця
Майго чакання? —

Я засланося стомаю павек,
Між мною і табой — сумненняў прорва.
З тваіх вачэй глядзіць каменны век,
Пячорны дух звясаецца між брэваў.

Зноў мужчынская сутнасць твая
Перунова сягае за хмары.
Мне балюча за нас удвая,
За нязбытныя словы і мары.

Я — зямля. Без любові твой дождж
Нішчыць плён недаспелае нівы.
Пад бязлітаснай гэтай вадой
Ці бываеш ты сам хоць шчаслівы?

Аблятае лістота, як мары, —
Голай існасцю дрэвы жывуць.
Кожны ліст абгарэлым ікарам
Боль маўкліва хавае ў траву.

Не шкадуйма пражытае лета,
Не апошняе, можа, яно.
Што не сказана, што не данета,
Нам вядома з табою даўно.

Толькі ўпотаў яшчэ спадзяёмся
На нязведаны радасны час,
Ад таго бестурботна смяёмся
Да маршчынак, да слёз на вачах...

Ні зямля не бярэ, ні Зніч
Абагрэць скамянеласць не хоча.

Так і летаваць, так і жыць,
чуць і нетры і ціш нябёсаў
на пакутнай, балючай мяжы
і збавення маліць безгалоса...

Я быў у абдоймах смерці,
я спаў на яе далані,
я не жыву, паверце,
смерць мае лічыць дні.

Смерць мае лічыць ночы,
і поўня гарыць не мне...
Жанчына, твой позірк дзявочы
ці стане жаночым, ці не?

Не я цябе адмыкаю,
не ты адмыкаеш мяне.
Стыгне пяшчота над Краем,
замкнёная ў пільнай труне.

Мой верш — мае выратаванне,
прыйдзі, адзіны мой нязрадны,
у час балючага вяртання,
у час вясклавае страты.

Адзіны верны, чуйны сябра
майго чакання і надзеі,
прыйдзі, калі чарнеюць фарбы,
прыйдзі, калі ў душы выдзельна.

Прыйдзі, здымі ланцуг пакутаў,
прыйдзі суняць узнісласць шчасця.
Ці ў радасць я, ці ў сум закуты,
суціш мяне сваім прычасцем.

Адзіны, верны мой збавіцель
ад крайнасцяў змяное страці,
прыйдзі, сатчы з нябачных ніцяў
ратунак мой...

Не дай прапасці.

Я так змарыўся
Чакаць гадамі,
Я так стаміўся,
Чакаць вякамі,

Чакаць вачамі,
Чакаць рукамі,
Чакаць губамі,
Цябе, каханне!

ПУЦЯВОДНАЯ НІЦЬ

Як з матулінага лета —
Гэта сонечная ніць.
Я магу па ёй з край свету
Ў край дзяцінства пазваніць.

І ў журбе асенняй ночы
Светла мне пагаманіць
З тою вёскай,
Дзе аднойчы
Мама прала гэту ніць.

Што вядзе мяне праз годы
І, бывае, аж струнці —
Цягне ў добры бок заўсёды
Гэта праведная ніць.

Як бы мог я ў людзі выйсці
І ў жыцці сябе знайсці
Без радзімай гэтай ніці
Да чаго б я мог дайсці?!

На дасвечці
Весні вецер
Вербным веццем
Асяніць:
І злой сілай не парвецца
Гэта тоненькая ніць!

КАЛІ Б некаму і прыйшлося, закар-
цела спытаць высокага мужчыну са
спартыўнай скураной сумкай на плячы
пра тое, што прывяло яго ў гэты гарадок,
то наўрад ці словы, пачутыя ў адказ,
замаглі б нешта прасвятліць.

Мужчына, пэўн ж, перасмыкнуў бы
плячыма, паправіў, а можа, нават і зняў
бы цёмныя акуллары, замірғаў бы ад
спячучага сонца і пачаў бы крыху збян-
тэжана азірацца, унікаючы праўдывага
адказу.

Справа ў тым, што яму і самому,
звыкламу да аналізу ўласных паводзін,
было цяжка вытлумачыць, што з ім
адбываецца апошнім часам. І чаму зараз,
у сярэдзіне лета, ён апынуўся менавіта
тут: на белым ад сонца плячы з мёртвым
фантанам у цэнтры, з чэзлымі веткамі
на клумбах, з папяловымі ад пылу дрэ-
вамі, перад двухпавярховым будынкам

гарбузняты, сыпалі лушпінне ў поўную
попельніцу, будавалі курган-піраміду.
Рабілі яны гэта старанна, нават з
зацятым захапленнем.

За другім сядзелі хлопец гадоў
васемнаццаці і дзяўчына. Яны палілі і
пазіралі адно на аднаго. Паміж імі стаялі
попельніца і парожняя бутэлка, побач
з якой пабліскаваў шарык, зроблены з
шакаладнай абгорткі. Час ад часу
дзяўчына падымала сваю шклянку,
рабіла глыток, а хлопец падківаў шарык
і лавіў яго сваёй шклянкай.

Трэці стол, праз адзін ад вуглавога,
доўгі, ссунуты з двух — займала
мужчынская кампанія. Усе чацвёрта
пачувалі сябе тут, як дома, і паводзілі
так, быццам, акрамя іх, нікога вакол не
было. Яны спрачаліся, рагаталі,
перапынялі адзін аднаго і абяцалі
прыдушыць нейкага Міцьку, які з'ехаў
з курвай-жонкай, а не пайшоў з імі.

Уладзімір СЦЯПАН

ІТАЖА

НАВЕЛА

рэстарана.

Так, ён зараз тут, а не каля мора, дзе
мякка коцяцца на бераг хвалі, выліз-
ваюць, перабіраюць стракатыя камень-
чыкі, дзе чуюцца іншаземная гамана ў
паветры, набрынялым пахам солі і
водарасцяў...

Мужчына паправіў няцяжкую сумку
на плячы, павагаўся, зірнуў на гадзіннік
і адчыніў дзверы.

Адзіны раз, першы-апошні, ён быў
тут у адзінаццаць гадоў, разам з бацькам.
Цяпер ён паспрабаваў згадаць, вясна ці
восень была на дварэ. Адзінай падказ-
кай, якая магла дапамагчы аднавіць у
памяці мінулае, была згадка пра доўгі
цёмна-сіні бацькаў плашч і шэрую
кепку. З сярэдзіны плашч быў у дробную
клетачку, а зверху месціліся прыгожыя
касцяныя гузікі на чатыры дзірачкі...

З тых часоў тут амаль нічога не
змянілася...

Лесвіца з шырокімі прыступкамі,
балюстрада з пачварна пукатымі, як
цяжарнымі, балясінамі. Тады на сходах
ляжаў бурачковы дыван, прыціснуты
меднымі прэнтамі. Дыван быў мяккі, з
яркімі, зялёнымі, што трава, палосамі
па краях.

Тады рэстаран падаўся шыкоўным,
такім ён згадваўся і потым: праз год,
два, дзесяць. Шыкоўным, як каралеўскі
палац. А тое, што ў ім адбывалася,
падалося ўрачыстым рытуалам, таямні-
чым мужчынскім заняткам, нават
змовай.

Цяпер ён бачыў, наколькі ўсё вакол
выглядае танным, мізэрным і бязглуз-
дым, і адразу ж злавіў сябе на думцы,
што такі ж бязглузды і яго візіт у гэты
гарадок. Але адначасова ён адчуў і зада-
вальненне, бо выкрыў той самападман,
якім жыў трыццаць гадоў.

Варта было дакрануцца далонню да
сцяны, расфарбаванай пад шэры мар-
мур, да бруднай, шмат разоў перафарба-
ванай парэнчыны, як у роцэ ўзнік пры-
смак гарэлкі, заедзенай скрылікам кісла-
га гурка.

Ён падняўся на другі паверх. Па
дыяганалі перасек памяшканне і трапіў
менавіта да таго стала, за якім сядзеў
з бацькам падлеткам.

Чыстай на стала была адно шклянна
попельніца — глыбокі разрэзаны цы-
ліндр. І тады, трыццаць гадоў таму, на
сталах былі такія ж грувастыкі, цяжкія
попельніцы. І ён падумаў, што, магчы-
ма, яна адвечная — не б'ецца, не знікае,
існуе, як той нерозменны талер з
дзіячай казкі.

Абрус быў пакамецаны, у рознакаля-
ровых плямах. Стол хістаўся, як п'яны,
і давялося абаперціся на яго локцямі.

З шаснаццаці сталаў заняты было
тры. За адным сядзелі афіцыянткі,
падобныя да кухараў, і лускалі

Мужчыны палілі танныя цыгарэты,
тушылі недапалкі аб сподкі, пілі гарэлку,
запівалі яе півам, пасыпалі мокрыя
рыльцы бутэлек буйной соллю.

— Ты галоўнае не лезь!.. Усёк?..

— Да я яе...

— Так!.. Раздзяру, як тую жабіну!
Прыцісну да сцяны і раздзяру...

— Глядзі, Алег, лепш не чапай.

— Я хто? Хто? — пытаў у сяброў,
размахваў кулаком, грукаў па стала
донцам бутэлек ніголены шыракатва-
ары мужчына, круціў галавой і пачынаў
прыгладжваць сівыя ўскудлачаныя
валасы потнымі далонямі.

На краі стала гурбіліся цёмныя
піўныя бутэлекі, а пасярэдзіне
падскоквалі, як тыя электрычныя
лямпачкі, пукатыя графінычкі з пад
гарэлкі. Яшчэ адзін быў у руках сівога.
Ён трымаў яго, як змяю, пераціскаў
горла і цапзіў у шклянку празрыстыя
кроплі.

Нарэшце да мужчыны за сталікам
каля вакна падышла афіцыянтка і лісліва
развяла вусны ў шчарбатай усмешцы.

Мужчына схваў у кішэню акуллары.
Высветлілася, што замовіць дзвесце
грамаў гарэлкі не льяга. Трэба браць
бутэлку, якую перальюць у пукаты
графінычкі — такая завядзёнка і не яна,
афіцыянтка, яе прыдумала. Кавы няма
і ніколі не было, а з закусаў ёсць
халодная ялавічына, кіслыя агуркі,
селядзец з цыбуляй, памідоры і
чырвоная ікра...

Афіцыянтка ўзяла заказ, выцерла
рукі аб фартух і скіравалася да дзвярэй
у кухню.

Тады (гэта сядзела ў памяці, як
зломлены цвік у сцяне) бацька выцягнуў
з кішэні нататнік, дастаў з пад вокладкі
грошы і замовіў пляшчу гарэлкі, тры
шакаладныя цукеркі "Мішка на
поўначы", а сабе кіслы агурок і
халодную ялавічыну.

Калі гарэлка была на стала, бацька
хутка наліў чарку (тады былі чарачкі з
чырвонай пасачкай), выпіў і па-
змоўнічку падмігнуў: "Маці не кажы,
дзе мы былі, добра..."

А ён і не збіраўся хваліцца: выкрываць
мужчынскую таямніцу. Ён вырашыў,
што будзе маўчаць. Еў цукеркі, гуляў з
фальгой, скручваў у бліскучы пярсецэнак
і дзівіўся таму, што дзеецца навокал.
А побач пілі, закусвалі, гучна спявалі,
гаманілі — рэстаран быў поўны людзей
і тытунёвага дыму. З бацькам віталіся,
але сесці за іхні столік не маглі, бо было
ўсяго два крэслы: на адным сядзеў
бацька ў расшпіленым плашчы, а на
другім, усклаўшы рукі на стол, ён...

Дзіўна, але магілу бацькоў ён
знайшоў адразу, нават не блукаў у
лабірынтах агароджаў: сініх і чорных,
срэбных, блакітных, іржавых, не

ўглядаўся ў надпісы на помніках і
крыжах. Ногі самі прывялі яго на
паўночны край, пад куст бэзу. Здзівіла
адно — магіла бацькоў была ўпарадка-
ваная, крыжы пафарбаваныя. Ён
пастаяў паўгадзіны, пакратаў нагрэтыя
сонцам прэнты агароджы і падумаў пра
ўласную смерць... Не абстрактна, а
цалкам рэальна, з непрыемнымі
падрабязнасцямі, з брыдкай фізіялогіяй.
Пажадаў, каб смерць была хуткай,
імгненнай, каб ён да яе не рыхтаваўся.
Але тут жа схмянуўся, бо думкі і ёсць
падрыхтоўка...

На стала з'явіўся заказ. Афіцыянтка
не адыходзілася, непрыемна пазірала
на яго рукі і на свае ярка нафарбаваныя
пазногці. Мужчына дастаў з сумкі
партманетку, поўную буйных купюраў,
і разлічыўся, нават не запатрабаваў
рэшту, якая для яго нічога не вырашала.
Афіцыянтка заўсміхалася лісліва,

бліснула жоўтай фікса.

Першую палову шклянкі ён выпіў
павольна, быццам сцюдзёную ваду.
Цёмны скрылэк агурка падаўся атрутна-
кіслым. Згадалася бацькава парада не
моршчыцца ні ад кіслага, ні ад горкага...

За сталікам ля вакна пачалі спрачацца
з афіцыянткай, якая адмаўлялася
прывесці яшчэ адзін графін гарэлкі і
абяцала-палохала, што праз хвіліну тут
будзе міліцыя.

Мужчына, якога звалі Алегам, грукаў
па сталіку кулаком і лаяўся.

Хлопец з дзяўчынай сачылі за сваркай
так, як назіраюць за звычайнай таўкатнёй
мух на талерцы з рэшткамі ежы.

— Да хто ты такая?

— А ты хто?

— Да я цябе!..

— Што?..

Афіцыянтка, якую звалі Тамара,
пачала збіраць на карычневы паднос
посуд, што яшчэ больш раззлавала
мужчын, яе заўсёдных кліентаў.

Алег... Менавіта так завуць чырвана-
тварага, са збытанымі, ускудлачанымі
валасамі. Алег Краўцоў па мянушцы
Краб...

Самотны наведвальнік правінцый-
нага рэстарана згадаў, што даўным-
даўно сядзеў з Крабам цэлы год за
адной партай і ненавідзеў яго люта,
так, як запалоханы, біты сабака
ненавідзіць гаспадара, ад якога не можа
пазбавіцца...

Краб змяніўся, пастарэў, але
нахабства было тым жа — падлеткавым,
непрыемным.

Мужчына са шклянкай у руцэ
павярнуўся да суседняга стала.

— А табе чаго, што не падабаецца?..

— ашчэрыўся Краб і пачаў вылазіць з-
за стала.

— Сядзі, Алег, не чапай... —
паспрабаваў суняць адзін з мужчын.

Але Краб быў побач і словы прагучалі,
як той штуршок у спіну.

— Ну што ты на мяне вочы лупіш?..

Мужчына хацеў назвацца, сказаць
хто ён, можа, усміхнуцца, але замест
гэтага скрыгатнуў зубамі і павольна, як
вучыў бацька, падняў шклянку да роту
і пачаў піць.

Ён бачыў, як Краб схопіў цяжкую
попельніцу, як тая бліснула ўзнятая
над галавой, занесеная для ўдару...

"Неразменная, як талер... і не
б'ецца..." — паспеў згадаць параўнанне
і зрабіць апошні глыток цёплай гарэлкі.

Мужчына расплюшчыў вочы. Над ім
была белая столь і вісела прымацаваная
да бліскучага штатыва перакуленая
бутэлка. З яе па кроплі выцякала
вадкасць, празрыстая, як дзіцячыя
ўспаміны.

“...ШТО СТАЛАСЯ З НАМІ”

Пэўнай палітызаванасцю ў стасунках з мясцовымі жыхарамі вылучалася сёлетняя вандроўка тэатра “Жывое слова” (Педагагічны ўніверсітэт) па Беластоцчыне. Жываслоўцы на поўным сур’ёзе мусілі... адказваць за ўсё й пра ўсё, што дзеецца тут, у нас, у Беларусі...

Пра гэтую вандроўку, падтрыманую Фондам Сораса, “ЛіМ” паведаміў яшчэ ў ліпені.

У верасні кіраўнік тэатра Юрась Чарэнка зайшоў у рэдакцыю. Амаль што са справаздачай. І выявілася, што другою адметнасцю падарожжа сталася колькасць выступленняў. Рэкордная. Нібыта людзі моцна засумавалі па самых звычайных песнях, танцах, вершах ды ўсім тым, што складае канцэрт “Жывога слова”. Натуральна, везці з сабой спектаклі не выпадала, бо і ў пляцаках для тэатральнага рыштунку месца бракавала, як і не было дзе ў вёсках гэтыя спектаклі паказваць. Бо ў “святліцах”, дзе выступалі, часам — ні лавы, ні крэсла. Як заходзіш у вёску, дык шукай срод ахайных дамкоў непрывабную хату — яна і будзе тым “клубам” са “сцэнай”.

Вандроўка па ліку — шостая. Выключная гасціннасць польскіх беларусаў — нязводная. Праз выступленні часам вёска пусцела, на выступленні часам з’яўляліся нават панове нападнікі (але стараліся выглядаць як людзі культурныя). У вочы выступоўцам з Беларусі кідалася безумоўная развітасць, вылюднеласць гмінаў ды мястэчак, пэўная еўрапейскасць слаўнага горада Беластока, балазе, ёсць як параўнаць... Калі параўноўваць больш грунтоўна, дык “перш-наперш па тым, што сталася з намі, — сведчыў Юрась Чарэнка. — Раней Беластоцчына выглядала крыху экзатычна, раней, як абыходзілі вёску перад пачаткам канцэрта, бракавала беларускіх песень, а цяпер спяваем праз усю дарогу дык яшчэ і выбіраем. Бачым, наколькі нашае з’яўленне патрэбна тамтэйшым людзям...”

“Жывое слова” не мае стасункаў з БГКТ (на жаль), яму ва ўсім даламагае вядомы Янка Моргань. Ягоня тэатры, “Балаган” ды “Парнас” на сёння ўжо не існуюць, хоць балагануцы і хадзілі з жываслоўцамі, і музыкавалі разам... Разам збіралі грошы ў скарбонку — для Гайнаўскага музея, як, дарэчы, рабілі штогод. Можна, наступным разам пашанцаваць трапіць у самую Гайнаўку ды падзівіцца з гэтага самага музея. Зычым будучым педагогам і такога шчасця. А сёння, як сведчыў Юрась Чарэнка, гэтыя вандроўкі, выступленні ды стасункі больш за ўсё “патрэбны нам самім”.

Ж. Л.

ВЯЛІКІ СЕЗОН МАЛОГА ТЭАТРА?

Былі Альтэрнатыўны, а цяпер — Малы тэатр адкрывае свой першы (чарговы?) сезон з кастрычніка ў вялікай зале Палаца культуры Белсаўпрофа. Адкрывае найвядмомай ды найпапулярнай “Камедый...” У. Рудав паводле В. Марашэўскага і Ф. Аляхновіча. Падтрымаць добры гумар глядачам выпадзе таксама 11 кастрычніка — але ўжо ў Доме афіцэраў — Малы тэатр вымушаны мяняць пляцоўкі, балазе, “Камеды...” у свой час задумвалася з невялікай стылізацыяй пад пляцавы тэатр. Так што насіць рэйкі й прасцірадлы афармлення хіба што клопатна. Блага, што пад кожную з пляцовак трэба мяняць мізансцэны, выходы і да т.п., — гэтая акалічнасць можа якраз і адбіцца на якасці спектакля. А ягоны соты паказ, калі памятаеце, ужо адсвяткавалі... Так што... наколькі вялікім зробіцца сезон для тэатра? Наколькі выстаўчы моцы ягоных твораў?..

На здымку: да выхаду рыштунка Ігар Забара (Чорт) і Яўген Жураўкін (Давідка).

Фота Віт. АМІНАВА

МЫ МУСІМ ПРАЙСЦІ

Аўтарам і вядучым перадачы “Гэта мы не праходзілі” Уладзімірам МАЦКЕВІЧАМ (метадолаг, палітык, дарэчы, чалец нацыянальнага камітэта Аб’яднанай грамадзянскай партыі ды чынік “Агенцтва гуманітарных тэхналогій”) проста не мог не зрабіцца. Яшчэ калі праектаваў ды даламагаў распачынаць “Проспект” Паўла Шарамета, яшчэ калі Леанід Міндлін выпускаў у эфір свой “Пасьянс”, Уладзімір Мацкевіч запісаў для іх каментарыі або цэлыя сюжэты. Летась выпадкова натрапіў на... падманутых укладчыкаў, якіх апыталі для перадачы “Тэледабаты” (яна ў эфір не трапіла). Мусіў быць экспертам. Тамсама, на запісе, пазнаёміўся з Галінай Аржылоўскай і Наталляй Цімафеевай, рэжысёрам ды рэдактарам, — ўсе ўтрох міжволі ўзялі пад увагу выснову аднаго з “тэледабатыкаў”, выснову-ўзды: маўляў, каб ведалі, што такое можа надарыцца з намі ў нашай краіне, дык узважалі б свае магчымасці... А такое сапраўды можа надарыцца цяпер з кожным, — законы эканомікі на кожным кроку ўмешваюцца ў наша асабістае жыццё. Ад умяшання не ратуе веданне гэтых законаў, але яно, прынамсі, можа хоць саломкі падаслаць. Каб толькі знаць, дзе ўпадзеш...

Перадача “Гэта мы не праходзілі”, такім чынам, ужо са снежня леташняга года аж да дзён сённяшніх, так бы мовячы, шукае коўзкіх месцаў, але замест подсілу саломкі, чытайце, пэўных высноў, рэцэптаў або кіраўніцтва, штурхае глядачоў да самастойных дзеянняў ды разшэнняў. “Мы не хочам, каб нашы глядачы думалі гэтаксама, як і мы. Мы хочам, каб яны думалі”, — сказаў як звязаў Мацкевіч.

— Што да майго асабістага ўдзелу ў перадачы, — удакладняе ён, як аўтар ды вядучы, — што да майго пастаяннага з’яўлення на экране, дык гэта — адказ на выклік. Тых маіх калег, асабліва абцяжараных рознага кшталту званнямі, якія ўвесь час паўтараюць, маўляў, эканоміка — гэта дужа складана, што з народам пра яе размаўляць яшчэ больш складана... Спачатку я злаваў. Найскладана размаўляць не з народам, а якраз з калегамі. А потым вынікнула магчымасць паразмаўляць і з народам — праз перадачу. І я давеў, што да народа не трэба “сыходзіць”: народ усё цудоўна разумее, асабліва паспытаўшы ўжо сяго-таго. Дарэчы, наш народ не горшы за іншых... У нас палітыкі ды эканамісты адстаюць ад народа, з якім не трэба няньчыцца або вадзіцца, як з дзіцем, ці недарэкам. Тое, што яму трэба, наш народ цудоўна кеміць, — а думаць “у памерах дзяржавы” яму абсалютна не трэба. Так думацьмуць ды кеміцьмуць палітыкі. Калі ж палітыкі хочучы адпавядаць узроўню народных уяўленняў (пра што б там ні было), дык атрымліваецца менавіта тое, што сёння мы і бачым, і адчуваем у сваёй дзяржаве.

...Мяне, гэтаксама, пэўна, як і вас, не дужа хвалюе, куды знікаюць грошы. Хвалюе хіба іншае — чаму знікаюць яны так хутка, чаму іх так бракуе. Я не люблю эканоміку. Калі прыехаў у Мінск колькі гадоў таму, дык убачыў жахлівае відовішча: убоства грамадскага жыцця, наўпрост звязанае з убоствам таго, што прад’яўляецца ў якасці інфармацыі для масавага ўжытку. Вырасціў — вось варта галіна, каб прыкласці свае сілы. Стаў пісаць ды друкаваць аналітычныя матэрыялы. Пры гэтым ставіў сабе задачу: усё падаваць праз схему “экрана масавай свядомасці” (як унутраным позіркам індыўідуальная свядомасць бачыць рэчы, так і масавае — яна, натуральна, не змяшчаецца ў адной галаве, але выяўляецца на экране тэле, кіно, у тэатры, у чутках, у плётках, у газетах і да т.п.). На гэтым “экране” можна пісаць зусім не тое, што прапануе большыня беларускіх сродкаў масавай інфармацыі. Натуральна, і тэлебачанне — як адзін з самых масавых сродкаў. Знакі на гэтым і на тым экране павінны быць правільна расставлены, іх мусяць разумець усе. Самы ўніверсальны знак — грошы. Самая агульная мова, якая карыстаецца гэтымі знакамі, — эканоміка. Таму знакавая сістэма эканомікі і сама эканоміка зрабіліся аб’ектам нашых адукацыйна-асветніцкіх намаганняў у перадачы “Гэта мы не праходзілі”. Ну, а што для экрана можа адрозніваць ўсхваляваць чалавека? Зарплата. Жалаванне. Цэны. Падаткі. Паслугі. Або чаму тое, што было бясплатным, зрабілася платным. Ды яшчэ такім дарагім. Першыя перадачы былі пра зарплату на газарэзліковым прадпрыемстве, дзе вырабіў нейкі кошт і атрымаў частку гэтага кошту ў выглядзе зарплаты. Потым — пра тое, што называецца зарплатай, але на самай справе — жалаванне (у бюджэтнікаў). Для іх працуюць такія... фікцыі, як мінімальнае зарплата, спажывецкі кош. Перадачу задумвалі, як спалучэнне жанраў: ток-шоу (з удзелам герояў, размовамі, тлумачэннямі) ды

мыльнае оперы (каб нашы героі пераходзілі ад тэмы да тэмы, ад сітуацыі да сітуацыі і намагаліся ахапіць тое, што іх хвалюе). Скажам, наш пенсіянер удзельнічаў у абмеркаванні зарплат, хоць сам яе не атрымлівае, або людзі, якія ніколі не ашчаджалі грошы ў банку, абмяркоўваюць ашчаджэнні. Беспрацоўныя, школьнікі, студэнты... Высветлілася, што нашы агульнанародныя ўяўленні пра эканоміку — прымітыўныя. І калі герой намагаўся асвойтацца на экране з чымсьці, што пераходзіла межы аднае-дзвюх тэм, рабілася сумна. Меркавалі рабіць па пяць перадач на адну тэму, а яна, тэма, вычэрпвалася за адзін-два разы. Так з’явілася патрэба распавесці пра іншыя эканамічныя катэгорыі. Скажам, прадпрымальніцтва, бо прадпрымальнікі зваліліся як снег на галаву. Іх блытаюць з камерсантамі, з бізнесоўцамі, але ў сучаснай эканоміцы прадпрымальнік — асабліва фігура, абцяжараная асаблівымі сэнсамі. Мы запрасілі да ўдзелу ў перадачы людзей, якія толькі думаюць, як бы і што б ім прадпрыняць. Пры гэтым у галіне, вельмі далёкай ад камерцыі — у адукацыі. А менавіта — праект выдання адукацыйна-метадычных комплексаў, якія вымагаюць вялікіх крэдытаў і г. д. Прадпрымальнікі абмяркоўваюць свае праблемы, а мы тым часам тлумачым усё глядачам на экране, схемы даём. Трэба, нарэшце, расцэньваць дурную сінамію, калі бізнесоўца блытаюць з камерсантам, камерсанта — з прадпрымальнікам... Сінамія ўсё валіць да кучы. Знайці ў кучы зярняты здаровага розуму — адукацыйны сэнс перадачы. Паколькі гаворка імае ў якіх выпусках ішла пра банкі, мы зрабілі некалькі перадач пра банкі. Але банкі пакрысе пераходзяць на сучасныя тэхналогіі — зрабілі перадачу пра пластыкавыя грошы. Наступныя сталі балючыя пытанні адукацыі, аховы здароўя, жылля: былі дзяржаўнымі, бясплатнымі, агульнадаступнымі, а зрабіліся... Апошнія перадачы якраз менш тлумачылі, чаму так сталася. Але найбольш адпавядалі глядацкім чаканням. (А колькі пасля званілі ды пісалі! Глядач, супрацоўнік МПА “Буракі” меркаваў, што раз Мацкевіч так трапна ўсіх вучыць жыць з экрана, дык у яго кватэра, сама менш, абклееная доларавымі купюрамі). Відавочна: асабістыя праблемы чалавека — гэта праблемы ўсяе краіны. Тое, пра што вядзецца гаворка ў цыкле, проста. Нават прымітыўна. Але вось праблема: не, не ў тым, што людзі чагосьці не разумеюць. А ў тым, што яны і трох хвілін не хочучь часам падумаць над прапанаванай тэмай. Высветлілася, што наша пераважная большыня аддае перавагу гатовым меркаванням, парадам, рэцэптам, указанням. Што рабіць у такой сітуацыі? Адны рэцэпты памяняць на іншыя? Радыкалізм метадалогіі якраз у тым, што яна можа прымусяць чалавека падумаць або задумацца самому над нейкай праблемай. І ён прыйдзе да высновы, да выбару. І да выбару слушнага. Бо, разумееце, законы логікі ды здаровага розуму для людзей аднае культуры — аднолькавыя. Калі вы нешта разумееце, а я пра гэта ніколі не думаю, ваша думка можа здацца мне жахлівай, дзікунскай, але калі я добра падумаю, дык, хутчэй за

ўсё, мецьму выснову, падобную да вашай, хіба з інакшым эмацыйным стаўленнем. Таму калі нам тэлефанавалі ды абураліся, маўляў, як так, чаму не кажам, куды трэба (!) несці грошы, мы таксама былі задаволены: значыць, пачалі або пачынаюць думаць. Праўда, знаходзіліся адмыслоўцы: яны адрознілі нашы “безвысоўную” манеру падаваць матэрыял...

У сучаснай Беларусі, на жаль, няшмат хто пэўна ўяўляе сабе, што робіцца наўкола. Яшчэ ў 1992—93, калі я працаваў у Маскве, мы з Пятром Шчадравіцкім апісалі тое, што адбываецца ў былым СССР праз мадэль сістэмнага крызісу. Мадэль складае пяць галін: трэба прайсці праз пяць вяршыняў, пяць пікаў крызісу, каб толькі дэмантаваць тую сістэму, якая існавала больш за семдзесят гадоў. Яе дэмантаж пачынаўся з крызісу ідэалогіі, калі ідэалагічныя каштоўнасці ды формулы проста спынілі свой уплыў на людзей. У Маскве пік ідэалагічнага крызісу — жнівень 1991 года. Так ці інакш ён вырашыўся ды мусіў меншаць; ад савецкасці, ад фантому камунізму Расія, Прыбалтыка, Украіна, Грузія адмовіліся. Вядома, ідэалагічныя спрэчкі працягваюцца, але надзённасці набывае другі складнік сістэмнага крызісу, які да насцявання крызісу ідэалогіі не так кідаўся ў вочы: крызіс улады. Не сацыялізм, не камунізм будзем, рынкавы дачыненні ўзнікаюць, а каму належыць улада? Вырашэнне крызісу ўлады адцягнулася, у Расіі, прынамсі, яшчэ на паўтара года (1992, разбіранне з Гайдарам і г.д.). Нарэшце да ўлады дайшлі рынчачнікі, — ужо без ўянага ідэалагізавання. Калі крызіс улады больш-менш вырашаны, рубам становіцца наступнае пытанне: як, пры якім дзяржаўным ладзе ўсё прыдуманае ажыццяўляць? Крызіс улады дасягнуў свайго піку падчас расстрэлу расійскага парламента ў кастрычніку 1993. Калі зрабілася відавочным, што сістэма савецкае ўлады аджыла сваё і няздатна задаволяць тых, хто атрымаў уладу ды ўвасабляе новыя ідэалагічныя вартасці. Савецкая ўлада зліквідавана канчаткова, дзяржаўная машына пераструктуравана. І толькі тады, калі крызіс дзяржаўнага кіравання мінае свой пік, калі пабудавана новая дзяржаўная машына, можна пачынаць працаваць з гаспадаркай. З эканомікай. Толькі тады на першы план выходзіць крызіс эканомікі (гаспадаркі). Да гэтага гаспадарка разбураецца, эканоміка занепадае, паказчыкі змяншаюцца, але ніяк пэўна гэта выправіць няможна. Няможна запусціць заводы, не вырашыўшы, для якіх людзей ды ў якой краіне яны працавацьмуць. Раскіданне эканомікі будзе зацягвацца, бо перш як пачынаць аднаўленне, трэба перажыць усё, што яму папярэднічае. І толькі пасля вырашэння крызісу гаспадаркі (эканомікі) надыходзіць крызіс ладу жыцця. Момент, час, часіна, калі мяняецца жыццё кожнага асобнага чалавека я больш не ўтрыманец, я мушу зарабляць, я мушу рупіцца, каб заробкі не жэрла інфляцыя і г.д. Людзі пачынаюць жыць у свеце платных рэчаў і адпаведна зарабляць, каб іх аплаціць!

Вось гэтую мадэль мы ўвялі ў першай перадачы жнівеньскага цыкла. Гэтая — новая — мадэль дыктуюе логіку новых перадач. Распавялі пра ідэалогію, пра ўладу, адзняты матэрыял пра крызіс дзяржаўнага кіравання, пасля ўпрыцён набліжаецца да крызісу гаспадаркі, а крызіс ладу жыцця нават не вымагае вялікай гаворкі, бо нашы героі ўсё папярэднія крызісы зазналі сваёй скурай... І — мусяць яшчэ... Бо нават крызісу ідэалогіі ва ўсёй ягонай жорсткасці Беларусь яшчэ не перажыла. Таму і перадача наша... ніякай спецыяльнай перспектывы не мае. Аўтарская група або мусіць рыхтавацца да перадачы іншага кшталту, або да шчаслівага сканання перадачы старой. Дарэчы, ідэя іншай перадачы ўжо ёсць. Як і перакананне, што не аднаму Мацкевічу падобнымі перадачамі на тэлебачанні займацца: процьма журналістаў, — зусім не дурных, хоць і зусім не абазнаных, мусіла была б паціху перахопліваць ініцыятыву...

Уладзіміра МАЦКЕВІЧА
натавала Жана ЛАШКЕВІЧ

За савецкаю часінаю прыйшоў паэт да вядомага паэта з вершам:
**Муха выползла на снег.
 Муха думала: "Весна..."
 Но ошиблась. И свой век
 В муках кончила она.
 Суть события ясна:
 Муха — низший интеллект.
 Но ведь я-то человек,
 А ведь думал, как она...**

Вядомы паэт падумаў і мовіў, што такога яны друкаваць не возьмуць: яно зневажае гонар і годнасць савецкага чалавека. На што паэт толькі і меўся заўважыць, маўляў, а муха чыя, таксама ж — савецкая... Пасля гэтага хаджэння, першага і апошняга, паэт ужо ні пра што нікога не прасіў. Пастанавіў, што будзе рабіць сам — тое, што падабаецца...

што не прыбыткі мець, але ўжо — акупляць свае выдаткі на захапленне. Мінула гадоў дзесяць і высветлілася, што матэрыялы, якія цяпер "Каўчэг" перавыдае — патрэбныя і карысныя. Цікаваць да культуры, нават да такога спецыфічнага яе кірунку, як беларуская рок-музыка, — відавочная. Нават у таго пакалення, якое гэтай (архіўнай ужо!) музыкі не чула. Напрыканцы жніўня з'явіўся каталог на пяцьдзесят касет. зроблены толькі з нашымі выканаўцамі. Распачалі серыю "Залаты фонд беларускага рок-н-ролу". Мяне гэта вельмі ўсцешвае. Таму і перавыдаём касеты без сумніву. Мы не разлічваем на вялікія прыбыткі: перадусім ды вызначальна ў нас — іншая палітыка. Я не пакінуў думкі, што чалавек мусіць займацца тым, чым хоча; шчасце, калі на спраўджаныя жаданні яму выпадае і матэрыяльны прыбытак. Мы ніколі не займаліся пірацтвам, заўжды

"Скрыжаванні" Адама Глобуса польская крытыка вызначыла "лепшай кнігай беларускай паэзіі дзесяцігоддзя"; за вершы Дзімы Строчава мы мелі суровую крытыку дзяржаўных выданняў. Выдалі зборнік тэкстаў беларускага рок-н-ролу: ён і цікаваць выклікаў, і вельмі няблага разыходзіцца. "Памяць пра крылы" — паэтычны зборнік супольна з беларускім таварыствам інвалідаў, або Барыса Вайханскага сумесна з "Мастацкай літаратурай". Фелікса Аксёнава, які цяпер жыве ў Канадзе. З Канады даслаў рукапіс Марк Мерман, — мяркуем выдаць другую ягоную кніжку... Мы не толькі мяркуем працягваць кнігавыданне, але і пакрысе збіраем свой часопіс "Каўчэг", прысвечаны праблемам культуры. Аднак стала пашырым рэдакцыю толькі пасля таго, як першы нумар вызначыць патрэбу ў выданні ды

такой падкрэсленай зацікаўленасцю да яго паставіліся, дык, значыць, наша душа, наша загадка, нашае светаўспрыманне ім робяцца бліжэйшым... Уяўляю і нават напэўна ведаю, чаго б яны чакалі ад чарнобыльскага фільма: маю досвед, на чым звычайна "выязджаюць" нашы творцы, распрацоўваючы гэтую тэму, гэты замежнікі, па-мойму, чакаюць менавіта дэстага...

— **Хворых дзяцей, мутантаў, вырадкаў, матчыну або доктарскую роспач, немы крык пра дапамогу... У вас, у "Аазісе", не чарговае літанне беларусаў пра сваё гібненне... У вас — святло!**

— Парадокс — ужо ў назве. І пачыналіся парадоксы з самога праекта фільма, бо не грошы папершпачатку мы на яго шукалі. А з Віталем Сямашкам яшчэ на "Беларускай маладзёжнай" ладзілі Чарнобыльскі марафон. За год да фільма мы аб'ездзілі ўсе месцы здымак. Я — упершыню, Віталь — другі раз. Абодвух скаланула тое, што адбываецца ў зоне. Тады ж і пастанавілі сабе зняць фільм пра людзей. Першы раз, калі ўбачыў, як дазіметр лічыць рэнтгены, хацелася... ляцець над зямлёй. І да яе не набліжацца. Але тамсама, пасярод зоны, з'яўляецца невытлумачальнае адчуванне вольнае волі — ад самага бруднага месца Беларусі! Герой нашага фільма не толькі ад бедаў ды няшчасцяў у зону ўцякаюць — яны прагнуць тамтэйшае свабоды! Мы знайшлі такіх светлых людзей у зоне, — спадзяюся, гэтаксама светла мы іх і паказалі. Памятаеш, як хлопец, які кіруе тамтэйшым запаведнікам, бярэ кампас і (пасля хаджэння па мінэрагах ды мінчарнобылях, як ён сказаў) ідзе шэсць гадзін — ачышчацца... Але самая вялікая ўдача — вобраз Валодзькі Кандакова, бамжа-філосафа, які ў зоне знайшоў сваю сапраўдную волю, сваю адметную радзіму... Я калі ўбачыў яго, дык падумаў — не перавяліся героі Дастаеўскага...

— **Ты заўважыў неяк, што твой апошні ўлюбёны від мастацтва — кіно, і што гэтае кіно пачынаецца якраз не з грошай...**

— Мы, пачаўшы займацца чарнобыльскім фільмам, увогуле наконт грошай не былі ўпэўненыя. Балазе, знайшоўся рэжысёр Хашчавацкі, уцэпісты ды настырны, балазе, не адступіўся Сямашка. Гэты праект мяне, скажу шчыра, цікавіў нават не як прадзюсера, а як журналіста. Але... прынцыпова не ўмешваўся ў творчыя пытанні, хоць у фільм увайшлі кавалачкі, знятыя мной і толькі мной, без рэжысёра ды сцэнарыста. Калі ж меркаваць па вялікім рахунку, мы ўсе — сааўтары нашай удачы. Нават шафёр Віця Звяровіч, — ён вазіў нас у зону з нейкай прафесійнай тэлевізійнай... радасцю, сам званіў, удакладняючы час ды абставіны выездаў. І гэта прытым, што мы колькі разоў намагаліся афіцыйна замовіць машыну — як толькі дазнаваліся, куды ехаць, адмаўлялі, не даслухаўшы. Баяцца, я іх разумею. Пасля паездак у зону я падумаў, што самы нечаканы, самы круты бізнес, які можна вынайсіці на нашай трагедыі, — вазіць у зону іншаземцаў. Каб маглі выпрабаваць сябе, — лезуць жа яны на вулканы, плаваюць да акул... А зняцца ў зоне на відэа, паказаць, як шчоўкае дазіметр... Не, наш фільм пачынаўся не з грошай. З ідэі. Маё цвёрдае перакананне: калі штосьці рабіць, толькі з грошай зыходзіць, ніякай падтрымкі не будзе. Ні ад неба, ні ад сябе. Ёсць жаданне ў мяне на тым самым матэрыяле зняць іншы фільм, але... Цяпер баюся ехаць у зону. Знікла нейкая абарона — мінуў час. Памятаеш у фільме эпизод, дзе мы абедзем у старавераў? Усе прадукты, ад грыбоў да малака (а не паесці — пакрыўдзіцца) — тамтэйшыя, мясцовыя. Першы раз селі абедца — кураж, во я які, сяджу ў зоне, ем грыбы, самагонам запіваю... Потым усё зрабілася падобным да тэатра абсурду. Сядзіш, удаеш з сябе героя, дазіметр стараецца, набівае, нашчоўкае ў 20-30 разоў больш за норму... Скончылі здымкі. Не дзеля грошай, не дзеля славы, а дзеля пошукаў сутнасці, дзеля разумення ўзялі мы здымаць. Разумення ўсяго, што адбываецца ў нашым жыцці з намі. Фільм трымаў мяне ўвесь летапні год, — вельмі цяжка год. Не ведаю, як бы перажыў яго, калі б не "Аазіс"...

— **А чаму песня пра бамжа Валодзю не прагучала ў фільме, чым героем стаўся бомж Валодзька?**

— Пасаромеўся прапанаваць яе рэжысёру. Дый наш бомж сам піша — песні, вершы. Таму і з'явілася ідэя працягу: ён мне — свае вершы, я яму — свае...

Гутарыла з **Юрыем ЦЫБІНЫМ**
Жана ЛАШКЕВІЧ
 Фота Уладзіміра ШЛАПАКА

ДЗЕЛЯ ПОШУКАЎ СУТНАСЦІ

Знайшліся, аднак, прычыны, па якіх яму не выпадала доўга ды плённа рабіць — ужо як крытыку-аглядальніку — у газеце "Знамя юности". То мусіў выдаваць часопіс "Поп-музыка" ды газету "Сорока"; меламамы хораша запомнілі яе прылёты ды адлятанні... Не, не ў вырай, такія птушкі туды не лятаюць. У новую якасць. Бо ў новую якасць перайшлі музычныя захапленні крытыка і аглядальніка. Давялі да заняткаў шоу-бізнесам. Нават да яго, шоу-бізнеса, абеларушчвання — не толькі паводле тэрытарыяльнае прыналежнасці.

Крыху спагадзя — асобнымі зборнікамі — пайшлі вершы. З ягонай лёгкай рукі, — не, не ягоныя, а тых паэтаў, якіх не друкавалі разам з ім. Пафас рэцэнзіі ў сур'ёзным дзяржаўным выданні сатыры і гумару быў своеадметны: хто дазволіў недзяржаўнаму выдавецтву... выдаваць такія вершы?! На музычны выданні, помніцца, скардзіліся яшчэ ў ЦК партыі. Вядомы тав. Катляроў бэсціў выдаўца і прадзюсера ў адной асобе праз "Политический собеседник". За тое, што ён, як паэт, рэдактар, арганізатар і г. д., займаецца... чым хоча! На "трэба" і зважаць не хоча!..

Паэт, рэдактар, крытык, выдавец, прадзюсер Юрый Цыбін абскарджаны й сэння, бо — не зважае. Да сэння. Перажывае адметнае змаганне за сваё права рабіць сваё. "Быць самім сабой, усміхацца і нічога не баяцца. І тады са мной не столькі рахуюцца, колькі лічацца", — прыгаворвае ён...

"БЫЦЬ САМІМ САБОЙ" (ЗАПАВЕТ ПЕРШЫ)

— А калі я скажу, — мякка ды няўмольна цягне Цыбін, — што ў гэтым дзесяцігоддзі на Беларусі прыпадаюць тры паэты — Глобус, Сыс і я? (Хоць, скажам, без Караткевіча, Разанава, Дранько-Майсюка нас уявіць цяжка). У нашай, асаблівай, адасобленай, рок-н-рольнай генерацыі нас — напраўду трое. Але для краіны, мабыць, дастаткова трох... У мяне пэўнае адчуванне рытму сваіх вершаў, не думаў, што іх можна спяваць. Дзіўна: жыву ў рок-н-роле, а на мае вершы пішуць песні эстраднікі. Як Алег Елісеенкаў, такі самы авантюрны, як і я... (Яны з Саладухам зрабілі мне нядаўна спеўны сюрпрыз). Аднойчы звоніць Анатоль Вечар — як чынік журы конкурсу аўтарскай песні — і кажа, што першае месца далі песні пра бамжа Валодзю з вельмі нетрадыцыйнымі вершамі, а ўдзячны спявак-пераможца назваў іх аўтарам: Юрый Цыбін. Таму ўражаны Вечар ўзяўся... мяне віншаваць. Хоць я да сэння ўпэўнены: на такія вершы ну няможна музыку пісаць. Цікава было б спаткацца з аўтарам...

— **Юрый, рэдакцыя твайго чарговага дзеціша — часопіс "Каўчэг", чый першы нумар мы ўжо пільнаваць счакаліся, займаецца аднаўленнем гісторыі беларускага рока, запісамі, напрыклад, джазу або прадзюсаваннем фільмаў. Гэта — доўгатэрмінавая праграма?**

— Што да музыкі, дык гэта яшчэ з часоў "Знамени юности" мая праграма, потым як спраўджвала радыёстанцыя "Беларуская маладзёжная" падчас росквіту. Ніколі не думаў, захапляючыся беларускай музыкой, што са свайго захаплення буду... не, пакуль

выдавалі толькі сваіх выканаўцаў і на абсалютна законных падставах. Стараемся з імі, выканаўцамі, разлічвацца, або аддаючы частку накладу, або — ганарарам у абумоўленых памерах. Бяромся друкаваць касеты з любога накладу, дадрукоўваем, калі бачым попыт. Я задаволены тым, што музыканты, якія звярталіся ўжо ў іншыя фірмы, маючы на ўвазе вялікія грошы, зразумелі, што лепш рабіць якасна (а якасць у нас вышэй)... Тое, што плыве з Расіі, — ва ўсіх сэнсах таннейшае. І зроблена па-пірацку, а нам рупіць якасць і ганарар выканаўцам. Той, хто цікавіцца, ведае, чаму нашы касеты даражэйшыя і дзе іх можна набыць (у шапіках ТБМ, да прыкладу). Кідаць іх у агульную масу — марнаванне часу...

Мне ўвесь час карціць давесці на справе, што музыка — адзіная. Калі дзесяць гадоў таму мы працавалі з беларускімі рок-гуртамі, слухачоў не было (і ў выканаўцаў нават да сэння дажыў комплекс з пытаннем "А людзі прыйдуць?" — "А калі іх не было?" адказваю). Хто цяпер мо часцей за слухачоў наведвае нават нашы рок-каранавы? Віктар Вуячыч, "Сябры", "Верасы", Ліка, Алег Елісеенкаў... Эстраднікі! Нібыта абсалютна супрацьлеглы року кірунак! На "Рок-каранавы" нам увесь час удаецца заскочыць крыху наперад і нават сёе-тое вызначыць. Напрыклад, спрагназаваць развіццё беларускай рок-культуры. Калі па выніках летапняга года першай была "Крама", і пэўная частка публікі сустрэла гэту навіну проста з захапленнем (а "Сон у трамваі" Касі Камоцкай, на маю думку, да сэння — лепшы альбом у беларускім рок-н-роле). Абсалютна натуральна, што пасля выдатнага ўздыму надшоў спад. Што гурты, асабліва тыя, хто спявае па-беларуску, мусяць шукаць ды назапашваць нешта якасна новае, а гэта не здараецца хутка. Я ж зразумеў, што калі на "Рок-каранавы" мы не вылучым перад усімі тых, хто ўвасабляе **развіццё**, дык праиграем заўтра! Таму сёлета першаю зрабілася англамоўная "Рублёвая зона", і папершпачатку гэта было зразумела толькі нам, чынікам журы. Столькі адмоўных ды крытычных закідаў на свой адрас проста не памятаю... Але ж мы з Віталем Сямашкам не былі б сабою, калі б, пачуўшы гурт, не ўключылі б яго ў адну са сваіх прамежкавых праграм. А тым, як працуе вакаліст, захапілася нават здымачная група тэлебачання! Праграм, як вядома, было адзнята дванаццаць: па іх выніках мы і ладзілі свой рок-фэст. Дык вось, мінуў час і нашу рацыю наконт "Рублёвае зоны" багата хто з калег ды музыкантаў зразумеў. Але ж усміхацца й нічога не баяцца нам дорага каштавала...

"УСМІХАЦЦА" (ЗАПАВЕТ ДРУГІ)

— "Каўчэг" — гэта не адна музыка ды яе гісторыя. Мы тут праз аднаго ў душы паэты, таму дзесяць паэтычных зборнікаў ужо выдалі. Дзевяць з іх — першыя ў тых, хто ні ў якім іншым месцы выдавацца не мог. Тацяна Сапач або Алена Казанцава, якую Яўген Еўтушэнка назваў "самым абаяльным талентам" у "Строфах века";

убачым, на якім узроўні здолеем існаваць.

— Ты паводле адукацыі — журналіст?

— Я скончыў Інстытут народнай гаспадаркі. Спецыяльнасць — планаванне прамысловасці. А яшчэ шырэй заўсміхаешся, калі даведзешся, дзе нарадзілася ідэя чарговай кнігі, — вось, дарэчы, ужо яе макет, мяркую, што будзе яна не горшай у гісторыі беларускага кнігадрукавання. Цікаваць да кніг у моладзі цяпер невялікая, таму варта рабіць нешта... сінтэтычнае: кнігу і выставу мастака, які кнігу рабіў, да іх — касеты з праграмамі "Беларускай маладзёжнай" і з новымі песнямі на вершы з кнігі... Ёсць ідэя выдаць энцыклапедыю беларускай эстрады і рок-н-ролу, матэрыял ужо назапашаны. Тры гады ладзім імпрэзу "Рок па вакацыях", сёлета мяркуем зрабіць яе... як у Вудстаку: на выдатнай сцэне, з фаным асвятленнем, зняць прыгожы фільм...

— Адзін прыгожы фільм ты ўжо паспрыяў зняць як прадзюсер, — ці не там нарадзілася ідэя новай кнігі?

— Ты пра Чарнобыльскую зону? Рацыя...

"НІЧОГА НЕ БАЯЦЦА" (ЗАПАВЕТ ТРЭЦІ)

— Калі я чую пра нашых, якія дамагліся буйнога поспеху на Захадзе, прадстаўляючы фільмы, — Цыбін іранічна плюшчыць вочы, — дык найчасцей і да поспехаў, і да расповедаў стаўлюся стрымана. Для нас вялікі поспех у тым, што наш фільм "Аазіс" здолеў зацікавіць нямецкі тэлеканал ART, — канал разлічаны на пэўную аўдыторыю людзей... з думкамі. Прыемна, што "Аазіс" адкрываў Мюнхенскі фестываль і займаў становішчы водгукі. Хоць, па такіх адчуваннях, ён менш за ўсё разлічаны на замежнага глядача, ён абсалютна па-беларуску, па-нашаму, задуманы ды зняты. І гэта — адметна. Бо калі нават немцы з

**АЛЯКСЕЮ
МАЙСЕЙЧЫКУ — 60**

Нарадзіўся Аляксей Антонавіч 4 кастрычніка 1936 года ў вёсцы Гошчава цяперашняга Івацэвіцкага раёна. Бацька, удзельнік вайны, у 1947 годзе памёр, таму маці давялося адной выхоўваць дзяцей. У 1955 годзе А. Майсейчык паступіў на філалагічны факультэт Брэсцкага педагагічнага інстытута, пасля заканчэння якога ў 1960—1962 гадах выкладаў у роднай вёсцы беларускую мову і літаратуру, а з 1962 года быў завучам па вытворчым навучанні і адначасова выкладаў рускую мову і літаратуру ў Няхачаўскай васьмігодцы рабочай моладзі. У 1962—1966 гадах вучыўся ў аспірантуры Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі, абараніў кандыдацкую дысертацыю. Працуе ў Брэсце, з 1975 па 1980 гады быў дэканам факультэта ў мясцовым педагагічным інстытуце.

Упершыню А. Майсейчык надрукаваўся ў 1961 годзе ў Івацэвіцкай раённай газеце "Святло камунізму", а з 1962 года выступае ў рэспубліканскай перыёдыцы з рэцэнзіямі, крытычнымі і літаратуразнаўчымі артыкуламі. Выдаў "Практыкум па ўводзінах у літаратуразнаўства"; ён адзін з аўтараў дапаможніка для студэнтаў філалагічных факультэтаў педінстытутаў "Гісторыя беларускай савецкай літаратуры. 1941—1980", "Методыкі выкладання беларускай літаратуры", падручніка для 6 класа "Родная літаратура"...

З 60-годдзем, шануюны Аляксей Антонавіч! Далейшых Вам поспехаў у жыцці і творчасці!

**"ВЕЧНАЗЯЛЁНАЕ
ДРЭВА
РАМЁСТВАЎ"**

У Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адбыўся рэспубліканскі семінар па праблемах народнай творчасці, стварэння традыцый і развіцця рамёстваў. Семінар праходзіў на базе рэспубліканскай выставы "Вечназялёнае дрэва рамёстваў", якая экспануецца ў нацыянальным музеі. У рабоце семінара ўдзельнічалі кіраўнікі Міністэрства культуры і Саюза майстроў народнай творчасці Беларусі.

На здымку: старшыня Саюза майстроў народнай творчасці Яўген Сазута знаёміць удзельнікаў семінара з выставай.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

"ЛУТАВА"

Загадчыца бібліятэкі ў Старой Лутаве Лоеўскага раёна Тамара Сяргееўна Шапавал (на здымку ў цэнтры) з даўніх часоў захапляецца песнямі. Невыпадкова створаны ёю калектыў мастацкай самадзейнасці "Лутавы" — неаднаразовы ўдзельнік рэспубліканскіх конкурсаў — з'яўляецца строгім захавальнікам народнага фальклору. У яго рэпертуары больш за сотню песень, сабраных сярод мясцовага насельніцтва.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

У паэтку Яўгеніі Пфляўмбаўм засталася багата вершаў, якія не ўвайшлі ў кнігі "Сувоў жыцця" і "На заходзе сонца". Архіў за 60 год пісання і недрукавання сабраўся значны і неспарадкаваны. Зараз разборкай займаюцца работнікі бібліятэкі АН Я.М.Кісялёва і М.М.Ліс.

Увазе чытача прапануюцца рэчы, што, паводле задумы аўтара, павінны былі скласці новую кнігу "Зімовае сонца".

Максім ЛУЖАНІН

Яўгенія ПФЛЯЎМБАЎМ

Не буду зноў смуціць радок
Ні скаргаю, ні нараканнем,
Хай пашыраецца лядок
У сэрцы, што жыве ў выгнанні.

Яго з радзімы пачуцця
За свет пагналі днём лядзяным
І ўсіх шляхоў яго прасцяг
Быў дробным і буйным падманам.

Хай так. Сыходзяцца канцы,
І вецер набірае сілы,
Хвастаў ён моцна растанцы,
Пакуль асели хмары пылу.

**СУСЕДУ
НА ВЫШЭЙШЫМ
ПАВЕРСЕ**

Па сэрцу стуканяць падковы,
А тут — уся душа ў агні...
Паэт ці конь? — скажыце, хто вы, —
Ці пад канём, ці на кані?

27.VIII.1965

Фальшывая патэтыка,
З паверхні дробных душ
Ты сылешся касметыкай
Пад выхвалення туш.

Чаму ж скупеюць воплескі —
Штодня цішэй, цішэй,
Нібы хто ходзіць попліскай
Па залі, між плячэй.

**КАЛІ ЖОЎКНЕ
Ў ЛЕСЕ ГЛІЦА**

Адзінота, адзінота...
Несуладжаная нога
У пустэчы і ў начы
Гук праб'ецца... Закрычыш
Ды ізноў сарвецца голас —
Гола...

Наваколле маё спіць.
І хвіліна па хвіліне
Ноч сыходзіць, вокны сініць,
Можа, й ты хіба паспі, —
Пакуль дождж не стаў крапіць.

Але сэрца папаліцца
На распале гэтых дзён,
Калі жоўкне ў лесе гліца
І ўжо золак не відзён.

Яго межы на ўзбярэжжы
Той ракі,
Што заснежыць белы снежань
На вякі.

СТАРАСЦЬ

Скольны адломак над прорваю:
Колькі стрывае рука?
Сонца спагадаю зморвае,
З літасці кліча Ікар.

Крылы памелелыя згорнуты,
Вецер раптоўна шумне:

Ні апраўдання, ні гонару
Не застанецца ў мяне.

Месяц з усмешкаю схіліцца:
Больш за паўвека стаю,
Дбаю пра крок твой без мыліцы —
Больш не на сілу маю.

Я ГАТОВА

Я гатова з дарогі сысці —
Пашырайце праспягі рахубы,
Хіжы вобраз іграй, травесці,
Як пазначайца мудрасці зубы.

Ды якая ж цяжкая вясна:
Дзе-нідзе у палях зарунела,
Ды маўчыць пры сядзібе сасна
І бяроза пад ветрам азгелела.

Я гатова з дарогі сысці,
Абы недзе малое прыстанне.
Адпусці мяне, боль, адпусці
У астатні спакой адвітаня.

Стома легма ляжыць каля ног,
Нібы ўсе ўжо працуты праклёны,
Адпусці ты мяне за парог
На пагоркі мае і адхоны.

Ці яшчэ высіліцца душой,
Кожны згук сфальшаваны,
Аслухваць,
Калі шлях да ніцінкі сышоў,
Толькі сэрца жывое з прысухі.

Не даю яму веры здаўна,
Адкаснута не ўмее драбноты,
Абы дзе пасміхнецца мана,
А яно ўжо гатова да згоды.

Прагны век, неўтаймоўнасць тугі,
Нейкі схвапны заносісты вецер.
Паспяталіся лёсу кругі,
Як у зарасцях тонкае вецце.

Ні пачатку няма, ні канца.
Дзе жыццё мае тоіцца зараз?
Яму золак зашмат абяцаў,
Ды не спрадзіў, паблытаўшы твары.

**ПЕРАД
НОВЫМ ГОДАМ**

Яшчэ да фінішу віток,
—І скончыцца ліхі гадок,
Уладу возьме новы,
Не сівы — чорнабровы.

Мы апеліруем к табе
У навагодняй варажбе:
Не будзь на ўпеху скнарны,
Дык разам п'ва зварым,
І ты дасі нам перадых
Ад мітусні ды ад бяды
І ад слаты найболей —
Ад заўжды шэрай столі...

Хай засінее небасхіл
Ды зоркай зазіхіціцца,
Хай будзе скрозь закон сухі,
А нам дазволь ушціцца,
Упіцца спевам аб вясне
Угрэцца цёплай згадкай
Зачэрпаць белы пухлы снег
Рукою без пальчаткі.

**ЦЯГНІК
ЛЕНІНГРАД—МІНСК**

Марудны цягнік запавольвае лёс,
А можа, прыпыніць, запыніць, адцягне...
Пад здаўна аслуханы туркат калёс
Жыццё не захоча здавацца сунягам.

Разгладзіць нязвычайную строму чала,
Хай хмары спаўзуць з нестараго аблічча:
"Усцешу іх сэрцы — была не была —
Калісь у актыў мне хоць гэта залічаць".

Нячутны прысутным такі маналог
Гучаў на паўстанку, гучыць і ў пралётах?
Жыццё! Твая шчодрасць нам трэба на двох,
З табою мы злічымся некалі, потым.

А зараз бліжэй і выразней смуга, —
За ёй пачынаецца дом, разумееш?
Якая ў тым слове туга і вага,
Як тысячагодзі там хораша днее.

Падбіўся вецер у дарозе,
Скрывавіў пальцы на нагах,
Яшчэ ты цягнуешся ў абозе,
Мая самота і туга.

А я ўжо дзесь, пад хіжы клёкат
Раблю прыпын у гушчары:
Не блізка мне і не далёка,
Але не ціха на двары.

Вось запыніўся і радок,
Якому скардзішся на вуха.
Яшчэ гадок,
Яшчэ гадок
І замяце мяне віюха.

ПЕРАД АДЫХОДАМ

Я сягоння спала
Вершаў не пісала, —
Многа іх зляжылася у снах.
Чула: дожджык з высі
Сеяў дробны высеў,
Мусіць, набліжаецца вясна.

І акно святлела
Кветкай снежнабелай,
Можа, яна марыць аб вадзе.
Уставайце, людзі!
Усё роўна ўзбудзіць,
Ён са мной прагнуўся, новы дзень.

Публікацыя Максіма ЛУЖАНІНА

ШТО П'ЁМ, СПАДАРОВЕ?

(Працяг. Пачатак на стар. 5)
Павышэння нашай экалагічнай адукацыі на базе навуковых ведаў і дакладнай, разумнай арганізацыі справы. Без гэтага не дапамогуць ніякія сродкі, нават калі яны і будуць у нас нарэшце. Час, даўно час усвядоміць, што вада — гэта ўсё, гэта аснова асноў жыцця. І калі мы хочам быць здаровымі і доўга жыць на гэтай зямлі, трэба нам у што б там ні стала навучыцца ставіцца да вады беражліва...

— Будзе няветліва, Герард Апанасавіч, калі я хоць на завяршэнне гутаркі не папрашу вас хоць коротка расказаць пра ваш інстытут, пра яго сённяшні стан, сённяшнія клопаты і праблемы.

— Не так даўно наш інстытут быў галаўным у СССР па праблемах выкарыстання водных рэсурсаў. У нас была самая магутная па тым часе ЭВМ, у якую паступалі звесткі з 80 тысяч крыніц водакарыстання з усяго Саюза. Сёння,

вядома, маштабы ўжо не тыя, хоць і зараз у сістэме СНД у рамках Міждзяржаўнага экалагічнага савета (МЭС) ёсць рабочая група па праблемах выкарыстання воднай гаспадаркі, у якой нашы спецыялісты бяруць самы актыўны ўдзел і, якую ўзначальвае наш дырэктар, акадэмік В. С. Усенка. Удзельнічае наш інстытут і ў распрацоўцы праграмы ўстойлівага развіцця Беларусі. Мы распрацоўвалі для гэтай праграмы тэму аховы і выкарыстання рэсурсаў прэснай вады ў нашай краіне.

А ўвогуле сітуацыя сёння — не з лёгкіх. Прынамсі, працуюць сёння толькі 40 працэнтаў супрацоўнікаў, астатнія адпраўлены ў неаплачваемы, альбо часткова аплачваемы адпачынак. Разумеем, што ўмовы змяніліся, трэба шукаць нейкія іншыя крыніцы выжывання, акрамя дзяржбюджэту, але рабіць гэта вельмі і вельмі нялёгка.

Тым не менш, мы, здаецца, не апускаем рук і па-ранейшаму працуем. Галоўную ўвагу

засяроджваем на праблемах ацэнкі стану і паляпшэння воднага рэжыму, якасці вады з улікам экалагічных патрабаванняў. Нашы вучоныя і спецыялісты распрацавалі розныя тэхналогіі і сродкі аўтаматычнага маніторынгу навакольнага асяроддзя, метады ацэнкі ўплыву гаспадарчай дзейнасці на рэсурсы паверхневых і падземных вод, тэхналогіі ачысткі сцэкавых вод, узнаўлення водных экасістэм і шмат іншых праблем і пытанняў. Спадзяемся, што ўсе гэтыя распрацоўкі, ідэі і прапановы калі не сёння, дык заўтра запрацуюць на карысць нашай краіны і нашага народа. Усе мы працуем з разуменнем таго, што здаровая вада — гэта здаровыя людзі. Гэта павінны усвядоміць усе. Правільнае, разумнае выкарыстанне водных рэсурсаў павінна стаць дзяржаўнай палітыкай.

— Дзякуй вам, Герард Апанасавіч, за гутарку.

Гутарыла Марыя ПІЛЕВІЧ

ПРАЙСЦІ ПРАЗ ...ЛЁС

Быццам у свае думкі акунаешся, быццам азіраешся, задумваешся, што і табой ужо нямала пражыта:

**Па валунах, паміж крыжоў, па ўхабах
Вядзе мой лёс, ды я не ўпершыню
Як з попелу ўстаю і нават слаба
Рукой махаю сонечнаму дню.**

**Жыву, як ёсць, гарачых слёз не спёршы,
Я і пайду, нястолены навек,
Не самы лепшы, ды не самы горшы,
А кажучы прасцей, дык — чалавек!**

**На сонцы — млява, на вятрах — азябла,
Пайду праз лёс, што мроіцца вачам,
Забыты Богам, не прыняты д'яблам.
Сярод такіх жа смертнікаў, як сам.**

Думаю, падобныя думкі ўзнікаюць у многіх, хто пазнаёміцца з гэтым вершам "Жыву, як ёсць", што поруч з іншымі творамі В. Гардзея апублікаваны ў часопісе "Маладосць", як падборка "З кнігі лірыкі "Межань". Найперш, хто гэтаксама, як і я аўтар, пераступіў сваю паўвекавую вярсту. Лірычны герой паэта — наш сучаснік і ён, безумоўна, у многім гэтакі, як усе, бо жыве тымі ж, які і мы, клопатамі, бо хваляюць яго аднолькавыя праблемы, і яму гэтаксама хочацца судзіцца ўласна пражытае з тым, што зведала пакаленне. І прыходзіць ён да гэтай высновы: "Не скажаць, што мучанікі мы, Лепш скажаць, што мы — ахвяры лёсу". І таму, што многія ідэалы, што некалі вабілі, пабяжылі. І таму, што тое, у што верыў, не заўсёды спраўдзілася. І тыя, каму верыў, аказаліся іншымі. Вось і думай-разважай, чыя віна тут — іхняя ці ўсё ж твая? Роздум, сумненні: "У жытне, як бывала, Не пабегчы цераз гаць, Што юнацтва цалавала — Будзе старасць праклінаць" ("xxxНе чуваць багоў каханья"); "Раптоўны дождж, і я наскрозь прамок. Буянства траў на схілах лога. Ды фарбы лета мой не чешаць зрок, Бо чарнаты ў жыцці было замнога" ("xxxРаптоўны дождж..."); "Сумна зноў цякуць хвіліны, Сыпануў сніжок на скронь, Толькі грэюць успаміны Лепш за полымны агонь" ("xxxi нялёгка, і няпроста...").

Сапраўды, прайсці праз лёс няпроста і нялёгка, бо на гэтым шляху напаткоўвае нямала калдобін, і тая гаць, якую выбіраеш ты, не заўсёды трываля. Спрабуеш упарадкаваць яе, умацоўваеш, а глядзіш — нешта атрымалася не так, як хацелася.

Ды ўсё ж у лепшае верыцца, на добрае

хочацца спадзявацца. Ва ўсякім разе лірычны герой А. Салтука на жадае заставацца песімістам. Маладосцеўская падборка "Ты — мой чуд зямны" ўжо назвай сведчыць, што каханне не пакідае яго, а па-ранейшаму ўзвышае: акрыляе. І ўжо душа спывае і на сэрцы лёгка. І хоць "з гадамі сумнавата мне, Бо — п'яцдзесят, на жаль, Ды сад цвіце за хатаю і неба, як крыштал". Аднак такой бяды: "Закружылася ў садзе і ў полі Павуцінак празрыстая бель. Гэта — бабіна лета і доля, Гэта — думкі мае пра цябе".

Праз ўласны лёс праходзіць і лірычны герой 60-гадовых: у "Маладосці" новымі вершамі прадстаўлены Я. Міклашэўскі, у "Полымі" — Г. Бураўкін. Матывы твораў таксама ў нечым самотлівыя, тужліва-роздумныя і гэтаксама прасветленасць наступае тады, калі ўспамінаецца лепшае, прыгадваецца тое, што радала, і прыходзіць усведамленне, што не ўсё яшчэ страчана і наперадзе будучы новыя далегляды, не менш вабныя, чым тыя, што засталіся ззаду. Разам з тым гучаць і іншыя матывы, якія крытыка любіць называць грамадзянскімі.

У Я. Міклашэўскага гэта адбываецца праз асэнсаванне месца, якое заняў на нацыянальнай ніве адзін з выдатнейшых нашых паэтаў ("Максім Багдановіч"): "Ён марыў пра тое, што дадзена ўсім: Жыць разам з гаротным народам сваім У краі бацькоў, як жыццё, дарагім".

Генадзь Бураўкін ("...Я ніколі і нікому...", "Выцперпеў край наш...", "Вольная дума", "Не за сябе душа мая баліць..." і іншыя вершы), задумваючыся над лёсам народным, над шляхам нацыянальным, судзіцца гэта з лёсам і шляхам свайго пакалення:

**Не ўсё мы так зрабілі,
Як маглі.**

Ішлі,

Кульгаючы на кожным кроку.

Але і нашых думак вугалі

Здалёк свяціліся ў халодным змроку.

І з тым жа запалам, як і ў гады творчай маладосці, адстойвае паэт сваё разуменне праўды на зямлі, а яна і ў тым, што сваё, беларускае, нельга разменьваць: "Я ніколі і нікому Нізавошта не ўступлю Нашу працу, Нашу стому, Нашу глёўку зямлю". У гэтым жа творы відочна і пераёмнасць пакаленняў, што ўспрымаецца свайго роду эстафетай беларускасці: "Гэту гліцу, Гэту гліну, Веснавы грачыны гам, Як і мне калісьці, — Сыну Я аднойчы перадам".

І, канечне ж, вабяць вершы лірычныя, у якіх шмат свайго, асабістага і зноў жа — нязменна прысутнае і тое, што ўласціва ці не кожнаму — замілаванне прыродай, шчырасць у каханні. А яшчэ Г. Бураўкін можа нечакана парадаваць удала знойдзеным вобразам:

**Плыве сівы туман,
Ахутвае абшары...**

І месяц —

Як банан,

Закінуты за хмары...

Выпрабоўвае, яшчэ як выпрабоўвае, лёс галоўную гераіню аповесці Л. Арабей "Горкія ягады". "Люся жыла ў раённым гарадку, недалёка ад роднай вёскі, дзе працавала бібліятэкаркаю". І як кожная дзяўчына, не проста марыла аб шчасці, а каб выйсці замуж. Ды сямейнага шчасця не атрымалася. Той, каму Люся паверыла, аказаўся нягоднікам, а ў выніку засталася адна з сынам. Бацькоў гэта, канечне, не ўзрадала, ды спаквалася ўсё ладзілася. Нават бацька, які асабліва раз'юшыўся, калі пра ўсё даведаўся, палюбіў унука. А Люся, Люся пазнаёмілася з мужчынам, які развёўся. І выйшла замуж...

Л. Арабей вельмі скрупулёзна прасочвае перажыванні, што нязменна спадарожнічаюць яе гераіні. Люся ж знаходзіцца ў тым стане, калі ўжо гатова ўва ўсім сумнявацца, нічога не браць на веру. Ды вымушана гэта рабіць, інакш і нельга. Ёй жа па-ранейшаму верыцца ў лепшае, яна спадзяецца, што шчаслівая доля не міне яе. Ды, як высвятляецца, усё аказалася марным. Муж да пары да часу быў добрым і спагадлівым, а калі забрала Люся да сябе сына, не пазнаць стала чалавека. Гатова была ва ўсім уступаць, дагаджаць, каб жа толькі Колю ўтульней жылося з чужым бацькам. Не дапамагло... І вымушана Люся адправіць сына да бацькоў: "З таго ультыматуму, які паставіў ёй Васіль — ці ён, ці Коля, Люся выбрала яго, мужа, не захацела рушыць сям'ю. Але яна разумела, што ўсё роўна сям'я так альбо інакш парушана, бо не будзе паміж ёю і Васілём былой шчырасці, паміж імі зазеўрала трэшчына, якая ніколі не зарасце, бо Люся ніколі не даруе Васілю, што не прыняў яе хлопчыка".

Аповесць прываблівае глыбокім псіхалагізмам, як і іншыя аповесці Л. Арабей апошняга часу, у якіх яна праўдзіва перадае душэўны стан сучаснай жанчыны. Канечне, усім сёння цяжка. Жанчыне ж, безабароннай, уражлівай, яшчэ цяжэй... Гэта відаць і з аповесці "Горкія ягады", што яшчэ раз засведчыла плённасць

мастакоўскіх пошукаў пісьменніцы, пацвердзіла правільнасць думкі, наколькі важна для аўтара знайсці менавіта свайго героя, лёс якога б прывабліў цябе, прымусяў бы ўважліва задумацца над ім. Л. Арабей задумваецца і нас прымушае да гэтага, бо нельга без хвалявання ўспрымаць тое, што перажыла гераіня твора.

Апавяданне ж Л. Сіняўскага ("Вырадак") — гэта ўжо і драматычны, а ў нечым і трагічны лёс. І самога "вырадка" (а інакш і не назавеш Адама, які не толькі згвалціў і забіў дзяўчыну, якая адмовілася выйсці за яго замуж, а і зрабіў так, што падумалі на інашага), таго, хто за чужое злачыства апынуўся ў турме. Сюжэт твора дынамічны, хоць, калі ўзважыць, дык кульмінацыя дзеяння акурт і прыпадае на той момант, калі было здзейснена злачыства, але настолькі пільна прыглядаецца аўтар да бяладдзя ў душы Адама, што ўвес час чакаеш, а чым жа ўсё скончыцца, паспрабуе гэты нелюды хоць нека маральна ачысціцца ці не... На падобны крок ён рашыўся толькі перад смерцю: "Праз тыдзень пасля пахавання Адама Падводнік атрымаў пісьмо. І не адкуль-небудзь, а з райбальніцы. Здрава здзівіўся, хацеў назад адаслаць, ды жонка ўгаварыла распячаць. Жончына цікаўнасць уззяла верх над Віктаравай разважлівасцю. І ён нарэшце разарваў канверт. А ў ім — маленькая паперка, складзеная ўдвай. Разгарнуў яе, зірнуў на напісанае і ажно пацягнуў у твары.

— На чытай!.. — ён працягнуў паперку жонцы. Тая ўзяла яе і стала чытаць услых: "Прабач, Віктар, што ты за мяне адбываў пакаранне. Адам".

Знойдзе свайго чытача аповесць Алесь Якімовіч "За родную зямлю", надрукаваная ў "Маладосці". Аўтар вызначыў жанр твора як "прыгодніца-гістарычнае паданне з XVI стагоддзя". Увогуле, як засведчыў А. Якімовіч і сваімі папярэднімі творамі, ён пасляхова абжывае прыгодніцкі жанр і, што немалаважна, а мо і сімптаматычна, дзеянне ўвязвае так, што закранаюцца і нацыянальныя моманты ў жыцці грамадства. І тады, калі гэта тычыцца дня сённяшняга, і калі, як у апавесці "За родную зямлю", адбываецца зварот да даўніх падзей.

У "Маладосці" нельга абмінуць апавяданні А. Ветаха "Колька Дуб", "Пушкін", М. Даніленкі "Клішун", у "Полымі" — п'есу В. Ткачова "Стары і дарога". Зноў жа, героі гэтых твораў праходзяць менавіта праз свой лёс і гэтым яны ўжо цікавыя.

І ў "Полымі", і ў "Маладосці" моцнымі атрымаліся раздзелы публіцыстыкі. У іх артыкулы, нарысы як на тэму сучаснасці, так і даўніны. Прынамсі, чарговыя раздзелы "Старажытнай Беларусі" М. Ермаловіча.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

МІНСКІ ПАЭТ-САТЫРЫК

ДА 200-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ІГНАТА ЛЕГАТОВІЧА

Споўнілася 200 гадоў з дня нараджэння таленавітага беларускага паэта-сатырыка Ігната Легатовіча. Вось толькі я не заўважыў нешта, каб нашы масавыя і немасавыя сродкі інфармацыі памкнуліся хоць як-небудзь адгукнуцца на гэтую круглую дату ў нашым календары. А шкада. Ігнат Легатовіч быў паслядоўным змагаром за вызваленне роднага беларускага народа з векавога ярма прыгонніцтва, выкрывальнікам хцівасці і фанабэрыі нашага панства.

Паходзіў Ігнат Легатовіч з вёскі Малая Капліца пад Гародняй. У пяць гадоў страціў бацьку, якога замяніў малому айчы, небагаты шляхціц Якуб Вішнеўскі. Ігнат скончыў дамініканскую школу ў Гародні, пасля чаго паступіў у Віленскі ўніверсітэт, на аддзяленне літаратуры і мастацтва. Атрымаўшы ў 1817 годзе навуковую ступень магістра філасофіі, быў накіраваны ў Мінск, у губернскую гімназію. Больш дваццаці гадоў працаваў ён тут на сціплай пасадзе настаўніка лацінскай мовы. З 1839 года рабіў інспектарам лепельскай, полацкай і вількамірскіх школ. У 1846 годзе, страціўшы зрок, вярнуўся ў Мінск. За сваю шматгадовую настаўніцкую бездакорную працу быў узнагароджаны ордэнам Святога Станіслава 3-га класа. Быў двайчы жанаты. Меў трох сыноў і восем дачок. Ігнат Легатовіч быў вядомы як калекцыянер народнай мудрасці, збіраў прымаўкі, прыказкі, выслоўі, казкі, а таксама сляў зайдлым кніжнікам. У доме яго было шмат рэдкіх і цікавых выданняў, лёс якіх цяпер невядомы.

Вершы і песні Ігната Легатовіча, якія ён пісаў яшчэ з часоў вучобы, мелі даволі шырокую распаўсюджанасць сярод людзей. Асабліва яго сатырычныя і гумарыстычныя творы, эпіграмы, максімы. "Яны, — як сцвярджае Зоф'я Макавецкая ў "Польскім слоўніку біяграфічным", — кружылі па Міншчыне і амаль па ўсёй Літве ў шматлікіх спісах, не ў адным доме захоўвалі іх як сямейныя памятки для наступных пакаленняў..." Некаторыя з яго

твораў друкаваліся ў розных польскамоўных перыядычных выданнях, выходзілі асобнымі кнігамі.

Як і ўсе на Беларусі, хто браўся ў тыя паслярэчпаспалітаўскія часы за пяро, Ігнат Легатовіч змушаны быў пісаць больш на польскай мове, якая была тады мовай літаратуры і на якой выходзілі ў нас перыядычныя і неперыядычныя выданні. Але ў яго без сумнення было нямала і беларускамоўных твораў: шчыры абаронца народа шанаваў яго культуру, яго мову, якую ведаў змалку. Яна, самабытная і сакавітая беларуская мова, асабліва добра гучала ў яго сатырычных і гумарыстычных творах. Беларускія творы паэта маглі распаўсюджвацца тады толькі ў рукапісным выглядзе ды ў вусным выкананні. Таму і пагубляліся яны на скрыжальях часу. З беларускіх вершаў Легатовіча захаваліся толькі адзін — "Скажы, вьяльможны пане..." Захаваўся таму, што нека трапіў у віленскі польскамоўны альманах "Баян" за 1838 год. За гэты выкрывальніцкі, адкрыта антыпрыгонніцкі верш альманах быў канфіскаваны ўладамі.

Прапаную некалькі эпіграм Ігната Легатовіча ў маім перакладзе з польскай. У іх добра відаць дэмакратызм паэта, яго творчая накіраванасць. Трэба спадзявацца, што яго творчасцю яшчэ зацікавіцца нашы даследчыкі, і мы па-належамаму ацэнім яе.

Кастусь ЦВІРКА

ЭПІГРАМЫ

АДКАЗ ХЛОПА

**Лямпы ўсе гараць: да пеўняў
Зноў банкет у пана, п'эўне,
У палачы — скрываць зыкі,
Жарты, радасныя ўсклікі,
Скокі, тосты, а задзіры
Унь салот даюць з марціры.
"Хлоп, з якой той баль прычыны?
Там вяселле? Імяніны?"
Хлоп жа, бледны, абадраны,
У адказ: "Фэст гэтакі ў пана
Кожны дзень: з заморскіх чашаў
За здароўе там п'юць наша".**

НА ВЕРШАПЛЁТА

**— Вой, вой! Дом мой абабралі!
— Ах, шкаду, пан, цябе я.
— Вершы ўсе мае пакралі!
— Ах, як шкода мне зладзеяў!**

НА СКУПОГА

**Хто болей бліжнім спрыяе,
Болей любі да іх мае,
Чымся скупец? Бог да раю,
П'эўна, яго ўжо залічыць:
Грошы жыццё ўсё збірае
Тым, хто яму смерці зычыць.**

НА СМЕРЦЬ ОШТАРПА

**Са смерцю Оштарпа
усё інакшым стане:
Панове кінуць піць,
пачнуць есці сяляне.**

Леан Оштарп — маршалак Мінскай губерні (1823—1846). Трагічна загінуў, пераязджаючы праз раку — верагодна, Свіслач: праламаўся мост, і ён апынуўся з экіпажам у вадзе. Кажуць, быў жорсткім прыгоннікам.

СУВЯЗНЫ МІЖ СТАГОДДЗЯМІ

Беларуская культура ўключае ў сябе як набыткі творцаў, што жылі ў межах сённяшняй беларускай дзяржавы, так і прадстаўнікоў так званай дыяспары — беларусаў замежжа. Хаця на самай справе тое "замежжа" часам — такая самая родная беларусам зямля, на якой яны жылі спрадвеку, у суседстве ці ўперамешку з іншымі народамі.

Сёння самы старэйшы беларускі паэт, якому 2 лютага 1997 года, г.зн. праз некалькі месяцаў, споўніцца сто гадоў, жыве ў Латвіі, у Латгаліі, у вёсцы Вайвадзішы. Гэтая зямля ўваходзіла ў былую Віцебскую губерню і толькі ў 1920 годзе была перададзена Латвіі. І паэт, пра якога ідзе гаворка, Эдвард Вайвадзіш, вучуцаў беларускай мовы ў Другой Прыдурыйскай пачатковай школе, пачынаючы з 1921 года, а пасля вучобы сам шмат гадоў займаўся выкладаннем беларускай мовы, асветніцтвам, удзельнічаў у адраджэнчым руху беларусаў Латвіі, з'яўляўся адным з аўтараў (і цяпер — апошні жывы аўтар) зборніка вершаў гуртка маладых беларускіх паэтаў у Латвіі "Першыя крокі". Беларуская грамадскасць атрымала магчымасць пазнаёміцца з другой кніжкай Эдварда Вайвадзіша, якая сёння выдана ў Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны на сродкі былога вучня аўтара Францішка Бартуля, таксама прадстаўніка нашай дыяспары. Укладанне, рэдагаванне і каментар зборніка — Сяргея Панізініка.

У прадмове да кніжкі Франціш Бартуль прыводзіць словы свайго колішняга настаўніка, Эдварда Вайвадзіша, якія запамніў назаўсёды: "Беларусы гэта такі ж народ, як і іншыя, са сваімі традыцыямі, сваёй гісторыяй, сваёй мовай. Але гэта ваш народ. Беларусы не мусяць чакаць ці спадзявацца шчасця ад іншых народаў, але праз разуменне саміх сябе мусяць трымаць свой лёс у сваіх жа руках". Думаецца, словы гэтыя сапраўды мусяць знайсці водгук у душы кожнага беларуса і стацца яго жыццёвым арыенцірам.

Раім усім, хто цікавіцца беларускай культурай, знайсці гэтую кніжку, на вокладцы якой напісана толькі прозвішча аўтара — Эдвард Вайвадзіш.

Л.Ш.

БУДЗЕМ ЗНАЁМЫ: МІКОЛА ЦЭЛЕШ

Нарэшце прыйшла да сучаснага чытача творчасць яшчэ аднаго прадстаўніка беларускай эміграцыі Міколы Цэлеша. Беларускі Інстытут навукі і мастацтва, які, як вядома, знаходзіцца ў Нью-Йорку, падрыхтаваў аднатомнік выбраных твораў пісьменніка "Хмары над Бацькаўшчынай".

Ладны па аб'ёме том складаюць найперш творы, якія былі М. Цэлешам у свой час прапанаваны да яго зборніка "Дзесяць апавяданняў", што выйшаў яшчэ ў 1965 годзе ў тым жа Нью-Йорку. Гэта апавяданне, якое дало назву выбранаму, а таксама — "У імя догмы" (у кнізе "Дзесяць апавяданняў" змешчана пад назвай "Пад знакам Задзіяка", "На межах" ("Мера гвалту"), "Партыйны таварыш", "Дзе шукаць праўду") і іншыя. Прадстаўлены таксама творы, што захаваліся толькі ў рукапісах, друкаваліся ў перыёдыцы, уваходзілі ў іншыя выданні.

Прынамсі, сярод іх урывак з аповесці "Укрыжаваныя", што пад назвай "Першыя цагліны" публікаваўся ў красавіку 1972 года ў газеце "Беларус", якая так і засталася незавершанай; успаміны "Юрка Віцьбіч", краязнаўчы нарыс "Летапісная Няміга і ейнае месца на мапе". Увайшла ў аднатомнік і аповесць "Курылка", якая мае падзаглавак "Запіскі вучня царкоўнапрыходскай школы", што ў 1935 годзе ў Мінску выходзіла асобнай кнігай.

Дарчы, у "Хмарах над Бацькаўшчынай" змешчана і "Аўтабіяграфія" М. Цэлеша, а гэта дазваляе ўдакладніць дату нараджэння пісьменніка — 25 ліпеня 1900 года ў вёсцы Заазер'е цяперашняга Барысаўскага раёна. Біябібліяграфічны даведнік "Беларускія пісьменнікі" называе 25 чэрвеня 1900 года, а па іншых звестках — 1904 год. Між іншым перад вайной М. Цэлеш шмат друкаваўся (пра гэта ў аўтабіяграфіі не гаворыцца), выдаў, акрамя "Курылки", кнігі "Апавяданні паляўнічага", "Са стрэльбай і сабакам", "Буська", "Знаходка".

Не згадвае пра іх у прадмове "Палімпсэст, або Уратуе нітка, што не будзе рвацца" Лявон Юрвіч (яго ж рэдагаванне твораў, бібліяграфія). Відаць, таму, што творы, прадстаўленыя ў аднатомніку, за рэдкім выключэннем (аповесць "Курылка" і некалькі апавяданняў), блізкія па сваім тэматычным гучанні, іх аб'ядноўвае тэма антысталінізму, антытаталітарызму, антыкамунізму. Тыя ж, з якімі М. Цэлеш выступаў перад вайной, узаўяўляюць узаемадачынны чалавека і прыроды. У іх пісьменнік працягваў традыцыі І. Тургенева, М. Прышвіна, хоць і незаўсёды яму ўдавалася дасягнуць належнага майстэрства, паколькі вымушаны быў уводзіць у апавяданні аб прыродзе і палітычных момантах, што, безумоўна, інакш як смешны сэнны назваць нельга, але ж гэтага нельга забываць, у якім часе жыў і тварыў М. Цэлеш.

Ёсць у кнізе згадка Вітаўта Кіпеля "Аб Міколу Цэлешу... колькі словаў". Ёсць грунтоўны "Лексічны каментар", складзены Аленай Юрвіч.

Нельга не адзначыць дыхтоўнае афармленне (вокладка Ірэны Рагалевіч-Дудко), высокае паліграфічнае выкананне — друкаваў кнігу Мікола Прускі.

Як і нельга не сказаць, што "Хмары над Бацькаўшчынай" М. Цэлеша — шостая з серыі аналагічных выданняў, задуманых Беларускім Інстытутам навукі і мастацтва. Дагтуль пабачылі свет "Між берагамі", Наталлі Арсенневай, "Нятуская краса", Аляся Салаўя, "У пошуках праўды", Аляксандра Саковіча, "Міжгагіёў" Міхася Кавыля, "Напярэймы жаданням" Уладзіміра Дудзіцкага.

А. АН-ЕВІЧ

НА КАТАЛІЦКІМ СІНОДЗЕ

27 верасня, у суботу, у каталіцкай катэдры ў Мінску адбылася інаўгурацыя (урачыстае адкрыццё) Сіноду Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі і Пінскай дыяцэзіі. Са словамі прывітання да кардынала К.Свентэка звярнуліся Апостальскі нунцыя на Беларусі арцыбіскуп Дамінік Грушоўскі, патрыяршы экзарх Беларусі мітрапаліт Філарэт, біскуп Гродзенскай дыяцэзіі Аляксандр Кашкевіч і апостальскі візітатар для беларусаў грэка-католікаў а.Сяргей Гаек. Добрае ўражанне зрабіла на прысутных слова мітрапаліта Філарэта, сказанае ім упершыню на беларускай мове. Засмуціла тое, што адзінаму беларусу, протапрэсбітару айцу Яну Матусевічу не далі магчымасці прывітаць кардынала ад імя дэканата Беларускай грэка-каталіцкай царквы, упраўляючым якога ён з'яўляецца. Дэканат БГКЦ — гэта не тое, што звычайны дэканат у каталіцкай царкве, альбо благачынне ў праваслаўных.

У беларускіх уніятаў дэканат на сённяшні дзень выконвае ролю часовай адміністрацыі. Акрамя таго, другі раз была зроблена "памылка", калі а.Сяргея Гаека назвалі апостальскім адміністратарам. Пэўна, усё гэта невыпадкова.

Н.К.

"МЫ ЯШЧЭ ПАБАЧЫМ НЕБА Ў АЛМАЗАХ"

На жаль, чалавек на зямлі не вечны і яму адведзена лёсам не так і шмат зім і вёсен. І часта так здараецца, што таленавітая рана пакідаюць нас. Прамільгне жыццё інішага, як знічка на небасхіле, але — не знікне пазаўжды, застанеца ў памяці пакінутай нашчадкам спадчынай. А спадчына — гэта рукапісы, карціны, пісьмы, фатаграфіі, якія могуць наведваць больш, чым жывыя сведкі.

Захавальнікам такой спадчыны з'яўляецца Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва. Нядаўна ў БДАМЛІМ паступіў на пастаяннае захоўванне асабісты архіў таленавітай беларускай паэтэсы Еўдакіі Лось, які зберагі і перададзі яе сёстры.

Усяго 48 год было адведзена ёй лёсам на гэтай зямлі, у самым росквіце свайго таленту пайшла з жыцця паэтэса, але засталіся яе чудаўныя вершы, дзённікі. І пісьмы. Многа пісем: ад калег на пры, сяброў, знаёмых, прыхільнікаў таленту, наогул, добрых людзей.

Уражваюць і зачароўваюць сваёй дабрыйнёй і непасрэднасцю лісты Уладзіміра Караткевіча да Еўдакіі Лось. Амаль аднагодкі, землякі, калегі, яны падтрымлівалі адно аднаго ў сваіх творчых справах.

Прапаную ўвазе чытачоў 5 лістоў У. Караткевіча да Е. Лось з асабістага архіва паэтэсы.

Ганна ЖУКАВА, загадчыца аддзела камплектавання і эксплуатацыі каштоўнасці дакументаў БДАМЛІМ

12+1 мая 1957 г.

О вельмішаноўная незнаёмка,
о паважаная Еўдакія Якаўлеўна!

Нарэшце-та я магу напісаць адказ на красамойную і высакародную тэлеграму вашу, якая ўзняла мяне, як на скрыдлах, на сёмае неба.

Але "падвойнае свята" — гэта ўжо занадта. Гэта мне, як казалі нашы п'яныя і рамантычныя далёкія продкі, "забіццё і скрутны морд". "Ад таго не ведаю, яко жывы буду".

Што новага піша патрасальніца сусвету? Які новы вадаспад надзвычайных вобразаў і колераў праліўся з-пад яе сціла на паперу? Дзе друкуецца?

А я-такі гультай і маруда, што з тых векапомных гадзін не напісаў аніводнага радка.

Божа! Божа! Дваццаць шэсць год, а яшчэ нічога не зроблена для бясперсця. Спадзяюся аднак, што натхненне яшчэ прыйдзе. А то проста хоць гвалт крычы.

Задумаў вялікую праявітую аповесць, але не ведаю яшчэ, як яна пойдзе.

Вясна, вішні белыя, рака ад берагоў зялёная стала. Тут лепей не пісаць пра гэта, а перажываць. Вось я і тулюся па лясак, як Марка па пеклу, нохаю пралескі і знаходжуся ў адверта-сентыментальным настроі: вось-вось пачну ліць слёзы над бедным смаржком, якога нехта сарваў і кінуў на дарозе.

Што новага ў Мінску? Як літаратура і паэзія?

У мяне тут навін няма, ды й быць не можа, хіба толькі тое, што даўно не было дажджу, што на руках ад лапаты, кажучы тваёй мовою, "мазалі па еліце", што ёсць у мяне такі сімпатычны таварыш з чатырма нагамі, хвастом і вусамі па мянушцы Радж, і гэты Радж зараз упарта намерваецца схаліць маё пяро. Навіны, як бачыш, не вельмі важлівыя для чалавецтва.

Калі будзе жаданне — пішы мне пару слоў.

Ну вось і ўсё.

Моцна цісну мужнюю лапу. Не сумуй, усё будзе добра.

Ул. Караткевіч.

17 мая 57 г.

Дзень добры, Еўдакія!

Не ведаю, чаго ты на мяне пакрыўдзілася. Я дабраўся да хаты вельмі позна, пасля разбіраўся з драмгуртком. І я ж напісаў табе. Няўжо ты не атрымала ліста? Я паслаў яго дзён 6—7 таму. А ўчора прыходзіць твой гнёўны ліст. І я ніколі не абразіўся на тэлеграму. Наадварот.

А артыкул Скрыгіна? Што многа размаўляць. Гэта дробныя зметкі пра мову. Яго, Скрыгіна, таксама нядаўна за яе лаялі, дык вось і ён лае нас. Да мовы лягчэй за ўсё прычапіцца, яна ў нас невычарпальная і яшчэ слаба разробленая.

Плюнь, Еўдакія, глупства гэта ўсё.

Яшчэ раз даю параду — плюнь. Няхай лае. Гэтыя лішнія некалькі слоў у газеце толькі карысць прыносяць, лішні чалавек будзе цябе ведаць. І, да таго ж, калі звярнуць увагу на такое кожны раз — трэба будзе лаяцца ўсё жыццё. Ёсць мудрыя прынцыпы: слухай крытыку, бяры з яе тое, што лічыш слушным, а на астатняе плюнь. Ты ведаеш сябе і патрэбы свае лепей за

крытыкаў.

І прыберажы голас да іншага выпадку. Вось калі не вобраз, не слова зачэпляць, а самае тваё літаратурнае крэда, свет твой, веру тваю — тады бі ў зубы, ды так, каб ад з'едліцца толькі мокрае месца засталася. І тады ўжо "жывога" не пакідай, знішчы да канца, каб нічога больш не пасмеліся падняць руку на самую душу тваю. Са мною так будзе, калі нехта пачне плявузгаць аб нацыянальнай абмежаванасці маіх вершаў, з табою — калі нехта пасягне на філасафічнасць тваіх радкоў.

А да таго часу плюнь на ўсё і лепей напіса гарбаты салодкай з лімонам, або: "Откупорь шампанского бутылку Иль перечти "Женитьба Фигаро"

І зрабі так, каб вершы былі ўсе лепшымі, каб ты была разумная, а вядомы нам чалавек пашыўся ў дурні.

Вось і ўсё. Будзь здарова.

Калі будзе ахвота — пішы.

Уладзімір

10 чэрвеня

О ты, каторга!

І няўжо гэта я такі злачынец, што ўсе на мяне, беднага, накідаюцца і нават ты ўстраміла мне дзёду ў самыя грудзі сваімі жорсткімі, хаця і справядлівымі, папінкамі? Відаць, і сапраўды я варты толькі электрычнага стула ў Сінг-Сінге або агульнай няміласці.

Між іншым, я не такі ўжо і вінаваты. Павінна ведаць жорстка паненка, што дзень ненамриваваны і для большасці настаўнікаў, калі толькі яны не беспаваротныя лайдакі і лабідуды. Існуе яшчэ прыгон. Таму і я пад наглядом нашага цівуна, то-бы завуча, і войта, то-бы дырэктаршы, няспынна працаваў на ніве народнай асветы і зараз:

"Баліць мая сярэдзіна,
Ой, бож-жа-ж мой!"

Ну нічога. Вось толькі яшчэ чатыры дні будзе практыка ў прыгарадным калгасе (для дзяцей, якія блытаюць арфаванне з аркестравай арфай і сур'эзна лічаць, што трасца з хваробай высылае ў пачатку жніўня), а пасля я буду настолькі вольны казак, на колькі сам не залезу ў хамут творчасці, што, здаецца, так і будзе.

Адказваю на ўсё адразу. Са зборнікам не ведаю яшчэ, што ў мяне будзе. Я яго пакінуў рэдактару, Вялюгіну, прасіў аддаць, але ён мне яшчэ не адказаў, як справы з гэтым мастацка-ідэйным неданоскам. Табе лягчэй, рэцэнзенты цябе не зарэжучу, вядома, і сама ты будзеш часцей наведвацца ў выдавецтва, а вось як са мною — не ведаю, дальбог.

І ты пакінь гэтыя конікі з апустошанасцю. Пішы, можа ў тваёй асобе беларуская Леся Украінка расце.

Так што тут псіхалагічных нюансаў не павінна быць. Нявеста мая на твае лісты не пакрыўдзіцца. Яна жыве ў трынаццатым стагоддзі ў Кітаі альбо зусім дзе-небудзь на Марсе. А ўяві сабе, як было б прыгожа, калі б я з'явіўся на вуліцах Мінска з чатырохрукай, як індыйскія багі, двухгаловай марсіянкай з блакітным колерам скуры. Павер, адразу стаў бы самым вядомым паэтам на зямлі, ведалі б лепей, ніж Гётэ. А то зараз, калі людзі глядзяць на

цябе на вуліцы, дык гэта трэба адносіць не да паэтычнай славы, а да таго, што ты выйшаў на шпальцы з вялікай чарнільнай плямай на носе.

Адносна культуры цалка з табою я згодзен. Такой брыдоты яшчэ пашукаць трэба, а Расіі пашанцавала. Але каб яго халера з'ела, каб. Напісаў мне ліст Мікола Сіскевіч, сумуе, бедлага. Вайсковая служба — гэта знішчэнне паэтычных здольнасцяў.

Напісаў я... аповесць. Затыкайце вушы і прыжмурвайце вочы, відовішча атрымалася жахлівым. Адаслаў яе ў Мінск. Зараз шкадую.

А ты гэта малайчына, што па тэлебачанні выступала. Добра было б паглядзець. Спадзяюся, што гэта не апошні раз такое свята будзе. У саюз ідзі на першым прызідыуме, іначай...

Картачкі пакуль што няма. Як сфатаграфуюся ўлетку — абавязкова вышлю. Прыехаць не ведаю як яно будзе, але калі будзе, дык выярэся ў канцы чэрвеня — пачатку ліпеня.

Шчырае табе дзякуй за фота, ну і Янку Брылю, вядома, калі сустрэнеш. На фота ёсць і ён, ягоны цень адбіўся на зямлі: галава, рука і "лейка". А добра ўсё ж было, праўда. Толькі я на фота атрымаўся такі цыбаты, што жах.

Вось такія, значыцца, справы на свеце адбываюцца.

Пішы калі захочаш.

Уладзімір

17 Верасня 57 г.

17 сентября 57 г.

17 Вересня 57 г.

Высокапаважаная паэтэса,

вялікая канкурэнтка Л. Украінкі, А. Пашкевіч і, вядома, Эдзі Агняцет!!!

Не магу я, на жаль, прыехаць, і не таму, што я "класік" (акурат такі класік, як шляхціц з Кабылякоў, — пра якога кажучы "адна нага ў боце, другая — ў лапці", — дваранін), а таму, што навалілі на маю галаву работы процьму і я, як Атлант, цягну яе і не ведаю, што рабіць.

Парадзіруючы сярэдневяковыя беларускія граматы, можна сказаць:

"На вярце кгродскам Аршанскам жалавал, апавядаў і працеставаў са настаўнік яе дзяржаўнае мосці Беларусі, пан Уладзь Сямёнаў Караткевіч сам ад сябе... На пана дырэктара Ефрасінню Кунцэвіч пана завуча і іншых, якія пратэстую чаму на грузкі тыя на шыю злажылі і па той копі вадзілі, білі, мардавалі... ад каторага морду і збіцця і на грузкі той пратэстуючы не ведаць, яка жыў будзе".

Нічога, не сумуй, мы яшчэ пабачым неба ў алмазах. І не адчайвайся, што "былое пачуццё" скончылася, а новага, пакуль што, няма. Такой даброты будзе яшчэ на вяку. І наогул, трэба спачатку стаць на ногі, стаць сапраўднай вялікай паэтэсай. Табе да гэтага невялікі шлях, які небудзь год ці два. І ты ёю будзеш.

Што табе пакутваць. І сапраўды, маладая, слічная, для каго-небудзь будзеш прыгажэйшай за ўсіх, разумная, таленавітая. Падумай на хвіліну, што табе нічога гэтага не дано. І калі жахнешся сэрцам — вярніся да сапраўднага становішча. Дальбог, адразу знікне гэтая хандра і туга. Усё будзе добра, дружна.

Адносна нападак на мяне — глупства. Тое, што маладыя, як ты кажаш, задаволеныя — таксама глупства, маладыя яшчэ, многага не разумеюць, не сэрбалі кашы асінавай лыжкай. Не ведаючы, што зайздросціць мне няма прычыны, што яны ў стократ лепшым становішчы, што ў іх будзе радасным і яскравым, а ў мяне — Галгофай.

Талент мой абмежаваны гісторыяй, чытаць мяне будуць менш чым іх. Проста яны яшчэ не разумеюць, што ёсць адзінае для ўсіх — наша невялікая радзіма і што перад тварам яе звад не павінна быць. Зразумеюць — добра, не зразумеюць — ім жа ж горш. І ўсё ж яны — папалчкі. Ім варта было б ведаць, што майго жыцця з яго матар'яльнымі цяжкасцямі, з яго напаягалодным малалецтвам і цяжкай працай у юнацтве я не зычу нікому.

Дурныя дзеці, хаця і па 20 год ім многім. Наконт вершаў у "Маладосць" — няхай.

Ты трохі здзівіла мяне просьбай "праясняць" вершы і сцвярдэннем, што трэба, каб і для неадукаванага чытача яны даходзілі. Мне здаецца, што гэта не тое... Людзі растуць, трэба шыць вопратку ім "на вырасць". А наша гора ў тым, што мы шлі толькі на дзяцей (на 70%). Таму дарослым людзям няма чаго насіць і яны апранаюць чужы гарнітур. Для інтэлігенцы ў нас мала ёсць "чціва", а справа ж ідзе да таго, што і за плугам будзе інтэлігент".

Адносна ж ЦК дык ты проста не абазнаная. Я ведаю гэту гісторыю значна лепей. Нічога жahlівага няма.

"Нападчыкам" ужо далі па шапцы, прыязджаў у Оршу таварыш з ЦК: наогул, каша варылася, але варылася хутчэй на маю карысць. Ну вось і ўсё аб гэтым.

А пісаць я буду так і толькі так, як кажа душа, або зусім не буду. Гэта занадта сур'ёзная справа, поступ нашай літаратуры, каб я бавіўся з ім у байцы.

Верамейчыка ты, сапраўды, дарэмна пакрыўдзіла. Цікава тое, што ў нас нека мазгі амаль аднолькава працуюць. Ты думаеш назваць зборнік "Клічуць дарогі", а я зараз працую над аповесцю невялікай, якую думаю назваць "Клічуць лясы". Аповесць часткова ўжо напісаў, будзе яна цікавая па сюжэту і, вядома, пра каханне.

Не ведаю, як наконт "Клічуць дарогі". Тут бы нешта больш вытанчана-мужнае. Пагаворым пры сустрэчы. **20 верасня...** Амаль скончыў ліст і ён ляжыць толькі таму, што працы яшчэ прыбавілася (20 — урокі, рэпетыцыя хору, газеты, светавая газета, драмгурток, пісаў даклад, 21 будзе — урокі, сшыткі, камсамольскія зборы, вечар самадзейнасці), а тут атрымаў твой другі ліст. "Класік" сапраўды мок на бульбе і зусім не думаў злавацца на "сум" тваіх лістоў.

А на плёткі бабскія — плюнь. Гэта заўсёды так.

Ну вось і ўсё. Прабач за кароткі і таксама нудны ліст.

Вер мне, работы — акіяны.

Уладзімір

03.11.57 г.

Вельмішаноўнапаважанапанен каназванаянаватудакладзепазта ПетрусяБроўкінаасходзеактыўнарабятні каўлітаратурымастацтваБеларусі Бачыш ты, якое не падзеленае на словы зьяртанне я прыдумаў. Дурні былі нашы продкі, калі друкавалі розныя там "Бібліі" па такому прынцыпу.

А зараз прабач мне за маўчанне. Ты ведаеш, я наогул не магу пісаць часта і лепей пісаць тады, калі ёсць магчымасць, і столькі, колькі захоча душа. Мне зараз вельмі цяжка, панна Еўдакія, і зусім няма часу нават на вершы. Акрамя ўрокаў, класнага кіраўніцтва і вучобы ў завочнай аспірантуры ў мяне яшчэ 8 нагузак.

Сядзіш заўсёды да двух гадзін, устаеш у сем і круцішся-круцішся-круцішся. Школу трэба кідаць, бо пакуль я тут працую — я напалову рабіць не магу. За дзень так насмокчашся тытуно, што ходзіш, як балда нейкая.

А сядзеш за вершы:

У пальцах сутарга.

Цяжкі і горкі

Дым цыгаркі ў мазгах асядае.

А ў радках,

па ранейшаму мёртвых,

Не прагнеца душа жывая.

Я люблю пісаць лісты, калі мне весела, а калі мне нудна — не псую настрой сваім карэспандэнтам. Так што ты мяне прабач.

Віншую цябе з саракагоддзем, жадаю стаць вялікай, геніяльнай паэтэсай, сонцам нашай паэзіі, жадаю пражыць доўгае і плённае жыццё, быць шчаслівай-шчаслівай, адшукаць добрага, простага мужа, быць (хутка!) шчаслівай у дзеці. Дай табе жыццё шчасца, квітучай вясны і добрага лета.

А за добрае стаўленне да мяне і заступніцтва я, калі напішу якую-небудзь паэму, прысвечу яе табе.

Бачыў я, як цябе распатронілі ў "Маладосці" гэтыя чэрці. Толькі хіба ты русалка? Ты хутчэй жытніца, г. зн. такая істота з беларускага фальклору, якая жыве ў каласах і памірае толькі тады, калі апошні чалавек сабраў свой ураджай. Яна дапамагае ўсім і дух яе жыве нават у тым пучку жыта, які выносяць вясною на Юр'я ў поле (лічы за вытанчаны сімвал).

А падумаўшы, можа, і сапраўды ўзб'ём кампанію нейкую на паездку на "Пабедзе".

Ну вось і ўсё. Зараз глыбокая ноч. За акном пад месяцам у чорных разорах ляжыць чырвоная вішнёвая лісце. Бывай.

Уладзімір.

МІКОЛА СЕЛЯШЧУК

Беларуская культура панесла цяжкую неперапраўную страту. 25 верасня 1996 г. трагічна загінуў вядомы мастак, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Мікалай Міхайлавіч Селяшчук.

М.М.Селяшчук нарадзіўся 4 жніўня 1947 г. у вёсцы Вялікарыта Маларыцкага раёна Брэсцкай вобласці. Пасля заканчэння школы вучыўся ў Мінскім мастацкім вучылішчы імя А. Глебава (1965—68 гг.), затым працягваў вучобу на аддзяленні графікі ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце (1970—76 гг.).

У мастацкіх выстаўках М. М. Селяшчук удзельнічаў з 1966 г., аднолькава цікава і плённа працуючы ў станковай і кніжнай графіцы, у эскізах і жывапісе. Багаццем фантазіі, вытанчанасцю і дасканаласцю малюнка, што надавала пераканаўчую вобразнасць у выяўленні вобразаў літаратурных твораў, вылучаюцца аздабленні ім дзесяткі кніг: "Як агонь, як вада" А. Лойкі (1982), "Пара любові і жалю" Я. Янішчыц (1983),

"Бацькаў дар" (1984), "Сымон-музыка" Якуба Коласа (1991) і інш. Кніжная графіка мастака, дзе ён пакінуў свой непаўторны след майстра, была адзначана самымі высокімі дыпламамі на рэспубліканскіх і міжнародных выстаўках.

Асабліва адметна і ярка раскрыўся талент М. М. Селяшчука ў жывапісе. Яго палотнам, часта падобным на дзівосныя казачныя сны, уласціва складанасць сюжэтнага вырашэння ў спалучэнні з алегорыяй, нечаканай метафарай ці сімвалам. Такія творы як "Наведванне сядзібы Агінскага ў Залесці" (1978), "Хроніка аднаго вечара" (1980), "Канец сезона туманаў" (1985), "Занесеная да яго" (1990), "Ноч. Аэрапорт Анталья" (1992) і многія іншыя прасякнуты глыбокім

А. В. Сасноўскі, У. П. Рылатка, Г. В. Буралкін, В. В. Быкаў, А. А. Дударыў, М. М. Яроменка, В. В. Зуёнак, Я. М. Кавалеўскі, А. В. Красінскі, І. М. Лучанок, Д. А. Сурскі, Г. Х. Вашчанка, В. А. Грамыка, М. В. Данцыг, В. І. Стэльмашонак, Л. Д. Шчамялёў, Ю. А. Карачун, Р. Р. Бысюк, Л. Б. Алімаў, В. В. Альшэўскі, В. М. Вішнеўскі, У. П. Савіч, У. А. Тоўсцік, Ф. І. Янушкевіч.

МЫ ПОМНІМ ЯГО ЖЫВЫМ

Памёр Мікола Селяшчук. Трагічна загінуў далёка ад дому. У Італіі. Паехаў з сябрамі ў турысцкую вандроўку на радзіму вялікага мастацтва; у краіну, дзе варта пабываць кожнаму мастаку. Як аказалася, паехаў за смерцю. Трагічны выпадак, раптоўная смерць — марская хваля... Сведкі кажуць: гэта было так нечакана, што не адразу зразумелі, што здарылася... Што здарылася не адразу зразумелі і на радзіме. "Памёр Селяшчук? Не можа быць! Адкуль звесткі? Можа, памылка?" — некалькі дзён перазвонваліся, пыталіся адзін у аднаго пры сустрэчы сябры, знаёмыя мастака і проста неабыхавыя да ягонай асобы людзі. І нават пабачыўшы труну, усё роўна не верылі.

Кажуць, усё раптоўнае — наканаванае. Кажуць, не бывае нічога выпадковага, на ўсё ёсць воля боская. Смерць падводзіць рысу і дае іншае асяццеленне здзейсненаму. Творчасць становіцца спадчынай, сябры ператвараюцца ў паслядоўнікаў. Цяпер у

мудрагелістых сюжэтах Міколы Селяшчука будуць шукаць і, мабыць, знойдуць трагічнае прадчуванне менавіта такога скону. Скажыце, што мастак быў самотны ў натоўпе, і ягоная слава іронія была маскаю, пад якую хавалася адзінота. Калі звыкнуцца з ягонай адсутнасцю, можа, прыйдуць да высновы, што смерць у экзатычнай краіне ад марской стыхіі вельмі "пасуе" да ягонага жыцця. Гэта, маўляў, своеасаблівы сюррэалістычны акт, які цалкам адпавядае Селяшчуковай эстэтыцы. Ды ці мала што скажыце і напішыце?.. Мікола быў легендай пры жыцці, будзе легендай і па смерці.

Ён вярнуўся дадому ў закрытай труне, мы не бачылі яго мёртвым. Мы помнім яго жывым. З яго адыходам у краіне стала меней на аднаго мудрага творцу, на аднаго прыстойнага чалавека.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Фота В. Жыліна.

Адгалоскі

"...І ЧОРНАЕ БЕЛЫМ ПАКАЖАЦЦА"

Паважаная рэдакцыя! Тэрмін "пазітыўная крытыка", з якім "ЛіМ" 30 жніўня пазнаёміў сваіх чытачоў, можа, з вуснаў А. Лукшанкі і прагучаў упершыню ў інтэрв'ю агенцтву "Асашызйтэд Прэс", але выдуманы ён даўным-даўно. Прынамсі, яшчэ 6 мая 1934 года маскоўская "Правда" адну са сваіх публікацый пачала з цытаты, у якой ёсць і такая фраза: "Друку не стае крытыкі, зразумела, не адмоўнай, — гэтай мы ніколі не дапусцім! — а станоўчай, стваральнай крытыкі!". Так сказаў на нарадзе германскіх журналістаў міністр прапаганды "трэцяга рэйха" Гебельс.

Трэба аддаць належнае прэзідэнту Беларусі: ён не стаў афішываваць запавычанне тэрміна, выдаваць перл нахшталь гэткага: "Як вучыў незабыўны доктар філасофіі..." Мабыць, успомніў, як летась апёкся, хвалячы "нямецкі парадак" і яго стваральніка — усёмагутнага шэфа Гебельса, а мо і не ведаў, пра што гаварылася на даўняй нарадзе ў Берліне. Тэрмін жа "пазітыўная крытыка" проста не мог не прыйсці яму ў галаву: аднолькавае стаўленне да друку абодвух рэжымаў парадзіла не толькі раўназначны, але і аднолькава недарэчныя выразы ў "сферы" ўціску свабоды слова.

Што тычыцца лімаўскага пытання — як гэта "пакрытыкаваць пазітыўна"? — дык адказ на яго ў пэўнай ступені можна знайсці ў той жа публікацыі "Правды". Адзін германскі газетчык успрыняў усур'ёз вышэйпамяненую заяву наконт дапушчальнасці крытыкі і надрукаваў адкрыты ліст да Гебельса, дзе канстатаваў значнае абмежаванне магчымасцей друку пры новым рэжыме. Небараку папала за гэта не менш, чым беларускаму рэдактару і

дэпутату І. Сярэдзічу за публікацыю ў "Народнай (тады яшчэ. — Г. Л.) газеце" пісьма да прэзідэнта "неўстаноўленага аўтара" (Р.Зімніцкай). А ў афіцыйным паведамленні было зазначана, што крытыка нямецкага журналіста не мае нічога агульнага з той "добранамернай крытыкай", якую меў на ўвазе міністр. Ну, а добранамернымі ўлады, як вядома, заўсёды лічылі і лічаць тых, хто прытрымліваецца афіцыйнага складу думак.

Выходзіць, "пазітыўная (або "станоўчая") крытыка" не вытрымлівае, прабачце за слоўны паўтор, ніякай крытыкі. Нам імкнучца наставіць такія акулеры, што, як казаў Кандрат Крапіва — "І чорнае белым пакажацца". Сапраўднага ж выяўлення недахопаў прэзідэнт дрэйфіць таму, між іншым, што гэта развейвае міф пра яго беспамылковасць, слухнасць і да т.п. якасці, а таксама ўяўленне пра нібы заўсёдных перашкоды яму з боку іншадумцаў.

І тут не магу не згадаць яшчэ адзін факт з тых часоў германскай гісторыі, якія падабаюцца Аляксандру Рыгоравічу. Адзначаючы 53-годдзе "фюрэра", яго галоўны прапагандыст пісаў: "Толькі Адольф Гітлер ніколі не памыляўся. Нікчэмныя людзі і разумнікі псавалі яму справу". Такія панегірыкі кіраўніку Беларусі мы чуем і ў святочныя, і ў будзённыя дні. А калі пройдзе яго суперпрэзідэнцкая, дакладней манаршая Канстытуцыя, дык і юрыдычна зацвердзіцца, што ён заўсёды мае рацыю, выключнае права не толькі на ўладу, але і на ісціну. Якая тады будзе дазволена крытыка? Мажліва, якая-небудзь "добранадзейная", ды і то ў крайніх выпадках?

Генадзь ЛАГУНОВІЧ

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку КАЦЮШЭНКУ Міхайлу Пятровічу з прычыны напатакаўшага яго гора — смерці сястры.

Супрацоўнікі Саюза беларускіх пісьменнікаў выказваюць глыбокае спачуванне КАЗЛОЎСКАЙ Людміле Іосіфаўне з прычыны напатакаўшага яе гора — смерці мужа.

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь выказвае спачуванне Н. П. МАРЧАНКА — галоўнаму спецыялісту Галоўнага Упраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь з нагоды напатакаўшага яе гора — заўчаснай смерці мужа, вядомага беларускага графіка Л. М. Марчанкі.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку, галоўнаму рэдактару выдавецтва "Юнацтва" ПАЗНЯКОВУ Міхайлу Паўлавічу з прычыны напатакаўшага яго гора — смерці маці.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Васілю РАГАЎЦОВУ з прычыны напатакаўшага яго гора — смерці маці.

Калектыў рэдакцыі тыднёвіка "Літаратура і мастацтва" выказвае глыбокае спачуванне бібліятэкару рэдакцыі ПАЎЛЮКОЎСКАМУ Івану Фёдаравічу ў сувязі з напатакаўшым яго горам — смерці сястры Антаніны Фёдаравы.

ХОД ГІСТОРЫІ НЕ СПЫНІЦЬ!

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

- Х. Дунец (1932-35)
- І. Гурскі (1935-41)
- А. Куляшоў (1945-46)
- М. Горцаў (1947-49)
- П. Кавалёў (1949-50)
- В. Вітка (1951-57)
- М. Ткачоў (1957-59)
- Я. Шарагойскі (1959-61)
- Н. Пашкевіч (1961-69)
- Л. Прокша (1969-72)
- Х. Жычка (1972-76)
- А. Асіпенка (1976-80)
- А. Жук (1980-86)
- А. Вярцінскі (1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

- Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
- Міхась ЗАМСКІ,
- Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
- Жана ЛАШКЕВІЧ,
- Алесь МАРЦІНОВІЧ,
- Барыс ПЯТРОВІЧ — першы намеснік.
- галоўнага рэдактара,
- Юрась СВІРКА,
- Віктар ШНІП — намеснік
- галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

- прыёмная рэдакцыі — 2332-461
- намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985
- аддзель: публіцыстыкі — 2332-525
- пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
- літаратурнага жыцця — 2332-462
- крытыкі і бібліяграфіі — 2331-985
- паэзіі і прозы — 2332-204
- музыкі — 2332-153
- тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
- выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 2332-462
- навін — 2332-462
- мастацкага афармлення — 2332-204
- фотакарэспандэнт — 2332-462
- бухгалтэрыя — 2682-660

На старонках вашага што-тыднёвіка хачу выказаць свае меркаванні наконт моўнай сітуацыі, якую я адчуў, пабачыў у час свайго водпуску на Бацькаўшчыне.

Дальбог, не ведаю, чым кіруюцца тыя ці іншыя дзяржаўныя асобы, якія амаль поўнасьцю заганялі беларускую мову "в угол". Гэта ж аксіёма: мова і народ — непадзельнае цэлае, як маці і дзіця. Вядома і тое, што калі народ страчвае сваю мову, сваю культуру, то знікае яго самабытнасць, знікае ён сам як этнас, як нацыя.

Я не гісторык мовы, але мне здаецца, што такога складанага становішча з маёй роднай мовай у гісторыі яшчэ не было. Яна не толькі ператварылася ў падчарку, але стала (не баюся сказаць гэтага слова) для некаторых "яро вяржэбной".

Возьмем так званнае нацыянальнае радыё. Знаходзячыся ў час водпуску дома, я не мог слухаць перадачы Беларускага радыё, бо адчуваў сябе нацыянальна ўніжаным. Добрых 50 працэнтаў перадач вядзецца на рускай мове. Заўважу, што руская мова для мяне з'яўляецца таксама роднай і яе глыбока паважаю...

Калі ж мы гаворым аб двухмоўі, гэта не азначае, што павіна панаваць толькі ва ўсіх правах адна мова. Больш таго, рускамоўнае насельніцтва павіна ведаць мову і таго народа, дзе яно "обосновалось навсегда". Ёсць такое паняцце,

паступальны ход развіцця гісторыі. "Уцешление" беларускай мовы ўжо зараз выклікае абурэнне ў пэўнай часткі насельніцтва, і палітычныя, дзяржаўныя дзеянні павінны гэта ведаць. Нікому не патрэбна канфрантацыя. Жыццё само прабівае сабе дарогу, і задача палітыкаў заключаецца ў тым, каб правільна надаваць гэтай патоку спрыяльныя ўмовы.

Палітыкі на тое і палітыкі, але мяне не перастае здзіўляць пазіцыя рэдактараў раённых газет. Як вядома, сельскае насельніцтва рэспублікі складаецца ў асноўным з беларусаў. З нацяжкай можна яшчэ зразумець рэдактараў рэспубліканскіх газет, якія, каб павялічыць тыраж сваіх газет і прыцягнуць рускамоўнае насельніцтва да падпіскі, сталі выпускаць газеты на дзвюх мовах. А ў раёне? Працуі на ніве свайго народа. Мая раённая газета (сам я родам са Жлобінскага раёна) да пэўнага часу выходзіла на беларускай мове, а зараз — амаль цалкам на рускай. Але ж і ў тыя часы газета карысталася павагай і яе шмат хто вылісаў. Газета ж з'яўляецца не толькі інфарматарам, але і своеасаблівай школай: чытаючы яе, падпісчыкі міхволі вывучае і мову. Не будзе такі чалавек гаварыць "дзярзуня", а вёска...

Асабліва здзіўляе пазіцыя газеты "Белорусская нива". Разлічаная на вясковага, гэта значыць, пераважна беларуска-

моўнага чытача, яна амаль не дае матэрыялаў на беларускай мове. Можна, лепш ёй выходзіць пад назвай "Северозападная нива".

Так, казна Беларусі амаль пустая. Тады чым можна растлумачыць тое, што, напрыклад, у Лідзе на чыгуначным вакзале, дзе ўсе надпісы былі на беларускай мове, іх замянілі на рускія? Нехта можа сказаць, што гэта справа чыгуначнікаў: маўляў, яны заўсёды былі багатыя. Але ж, як паведамлялася, прэзідэнт Лукашэнка паабяцаў дапамогу чыгуначнікам у справе будаўніцтва новага вакзала ў Мінску, якое ідзе вельмі марудна, бо няма сродкаў. А тут, у Лідзе, грошы лішнія?

Неяк таварыш Сталін заўважыў, што ёсць чалавек — ёсць праблема, няма чалавека — няма праблемы. Калі я бачу, што творыцца з беларускай мовай, то міхволі думаеш, што дзейнічае прынцып "искорением ее до тла" і не будзе праблем. Хто ад гэтага будзе ў выйгрышы? Сусветная культура? Думаю, што не. І руская культура таксама пацярпець. Аб гэтым прама гавораць дзеянні рускай культуры, "которые с изумлением смотрят на происходящее в области языка и культуры в Белоруссии".

Некалькі слоў аб сімвалах Беларусі.

Як вядома, у мінулым годзе на рэфэрэндуме ў рэспубліцы народ выказаўся (праўда, з невялікай перавагай) "за вяртат к старым сімвалам", быц-

цам новыя з'явіліся "виновником" усіх іх бед. Гэта па-чалавечы зразумела: людская памяць заўсёды скіравана ў значнай ступені ў мінулае, а яно, як правіла, малюецца ў ружовым святле...

Сёлета я адпачываў у Кіславодску, пазнаёміўся там з групай узбекаў. Мне было вельмі цяжка даказаць, што сучасны сцяг Беларусі — не мусульманскі сцяг. Яны даказвалі, што беларусы глядзяць значна далей наперад, чым іншыя еўрапейскія народы, бо прыйдзе час і мусульмане... мірным шляхам заваююць еўрапейскія краіны.

Мне заўсёды робіцца сумна, калі бачу, што беларусы зусім не ведаюць сваёй гісторыі. Але ж яны ведаюць, што ў гады Вялікай Айчыннай вайны існавала так званая "Руская вызваленчая армія", на чале якой стаяў былы савецкі генерал Уласаў. І калі шчыра гаварыць, дык уласаўцы не ідуць ні ў якое параўнанне з беларускімі нацыяналістычнымі атрадамі, якіх амаль не ведаюць у Беларусі. Армія Уласава пакінула глыбокую баразну не толькі ў памяці рускага народа, але і ў іншых народаў Савецкага Саюза, што апынуліся пад акупацыяй. Мае аднавяскоўцы, якія добра памятаюць тыя суровыя гады, заўсёды падкрэсліваюць, што яны, гэта значыць уласаўцы, былі вельмі жорсткія ў адносінах да мірных жыхароў, нават

жывуць нейкія не такія беларусы ("адрозніваецца гаворка і характар"). У другім выпадку размаўлялі настаўнікі адной са школ пра цэны на рынку. Малады чалавек (ураджэнец Харкаўшчыны) абурўся, што гандляроў з Валынскага і Ровенскага Палесся называюць "хахламі" — ўкраінцамі: "Якія ж ты ўкраінцы, калі яны гавораць так, як у вас у Беларусі?" У маёй вёсцы Ломуш Хойніцкага раёна заўсёды сцвярджалі, што "чыста" па-беларуску гавораць не ў нас, а ў іншых абласцях. Ездзячы ў гошці, мая старэйшая матуля (скончыла ўсяго тры класы і то да вайны) нязменна чуе ўсюды па Беларусі: "Вось гэта сапраўдна беларуска! Як чыста гаворыць!"

Такім чынам, жыхары Беларусі не зусім атаясмяліваюць сябе беларусамі. Але працэс ідэнтыфікацыі ідзе. Новае пакаленне расце ў зусім іншых умовах, калі знакаміта графа ў пашпарце пачала напаяўняцца сэнсам. Знаходзяць разуменне нацыянальнай арыбуты (мова, тэрыторыя, агульнасць інтарсаў, сімволіка і г.д.). Маладыя не хочучы і не будуць працаваць за жабрачы заробак у прамысловасці ці за "палачку" ў калгасе. Ёсць надзея, што яны знойдуць дарогу да Беларусі.

Аляксандр ПЯТРУНІКАЎ
г. Манчагорск Мурманскай вобласці

ЦІ ЗНОЙДЗЕМ БЕЛАРУСЬ?

Большыня жыхароў Беларусі цямна ці вулгарна ўяўляе сабе, што такое краіна і нацыя. Паводле азначэнняў савецкіх палітолагаў, галоўнай адметнай рысай дзяржавы ёсць яе суверэннасць (незалежнасць). Толькі ёй належыць права афіцыйна прадстаўляць усё грамадства краіны. Нацыя (з латыні — племя, народ) — супольнасць людзей, якая мае агульнае эканамічнае жыццё, мову, тэрыторыю і акрэсленыя рысы псіхалогіі (нацыянальны характар, самасвадомасць, інтарсы і г.д.), што выяўляецца ў асаблівасцях культуры і быту.

Пасля захопу Беларусі Расіяй у 1772—1795 гг. старажытная назва краіны была забаронена. Народ паступова забыў сваё імя і гісторыю. Да 1906 г. выкладанне ў школе і друкаванні на беларускай мове былі забаронены. Паланізацыя краю змянілася яшчэ і русіфікацыяй. Эліта пераходзіць у большыя суседнія культуры. Першым нашым адраджэнцам здавалася, што дастаткова зрабіць народ польскім. Як высветлілася, толькі гэтага — мала, бо галоўнай умовай захавання і развіцця народа з'яўляецца наяўнасць нацыянальнай суверэннай

дзяржавы. Працэс напамінае сепаратар. Колькасць народаў і моў незваротна скарачаецца. Выжываюць больш моцныя. Паводле этнаграфічных даследаванняў расійскай імператарскай акадэміі навук, у пачатку нашага стагоддзя беларусы жылі на значна большай тэрыторыі, чым цяпер. Мы назаўжды страцілі Смаленшчыну, Беласточчыну, Віленшчыну і іншыя краі. Беларусы адтуль ніхто не высляў, яны адраліся ад свайго на карысць суседняга. Большавікі пад націскам нацыяналістаў абвясцілі ў Смаленску і затым стварылі бутафорную БССР — як плацдарм для далейшага наступу на "сусветны імперыялізм". Заходні (Польшча) і Усходні (Расія) нашы суседзі падзялілі ўрэшце між сабою этнаграфічныя беларускія землі паводле Рыжскай дамовы (1921 г.) без удзелу прадстаўнікоў БССР. Беларуская ССР была класічнай марыянетачнай краінай.

Беларусы дагэтуль не вераць, што ў іх ёсць сваё незалежнае дзяржава, якая сапраўды прадстаўляе іх інтарсы ўнутры краіны і за яе межамі. Не вераць дзяржаўнасці сваёй мовы і не аддаюць сваіх дзяцей у

беларускія класы, бо навошта тлуміць "непатрэбчынай" дзецям галаву. Больш таго, нашы грамадзяне не вераць ні ў якую дзяржаўнасць. Свае і прышлыя чыноўнікі-дачаснікі бязбожна кралі і крадуць з казны і цягнуць з народа: Ушчэнт разбурана вера ў грамадскі парадак. Гаспадар і дзяржаўны чалавек з'ехаў з нашай зямлі. Начальнікі напамінаюць часовых арандатараў, што імкнуцца выціснуць любой цаной прыбытак толькі для сябе. Няма аніякай стабільнасці. На погляд шараговых грамадзян, начальства — гэта мафія. "Мафію" ў нас лаюць усё, але ніхто не выказае актыўнага пратэсту супраць яе нахабнага хабарніцтва і бюракратызму. Сустрэкаюцца нават бясспраўныя і пенсіянеры пераконваюць, што аніхто не захоча браць многа зямлі нават бяссплатна, каб апрацоўваць яе. Можна, і маюць рацыю. Няма ніякай гарантыі, што заўтра ўробленую ўласнікам зямлю не адбярдуць. З невялікім жа лецішчам не так крыўдна было б развітацца.

Я быў выпадковым сведкам размоў незнаёмых мне людзей. Адзін мужчына — "чарнобылец" даводзіў другому, што на Берасцейшчыне і Гарадзеншчыне

бы не менш.

Наступнае, у што не верыць беларус, — гэта тое, што на Радзіме можна пабудаваць сабе зможнае жыццё. Ва ўсе часы тысячы, мільёны нашых землякоў зараблялі грошы дзе заўгодна, толькі не дома. Многія так і засталіся ў чужых краях урабляць чужую ніву. Самым "надзейным" выглядае сёння для нашых грамадзян карыстанне дачнымі і іншымі невялікімі зямельнымі надзеламі. Мізэрныя заробкі на вытворчасці і ў калгасе (а то і адсутнасць такіх), беспрацоўе і бясспраўнасць — усё кампенсуюць лецішчамі. Каб не яны, то жыхары нашай краіны "мусілі б" патрабаваць ад уладаў хлеба надзейнага. Калгаснікі і пенсіянеры пераконваюць, што аніхто не захоча браць многа зямлі нават бяссплатна, каб апрацоўваць яе. Можна, і маюць рацыю. Няма ніякай гарантыі, што заўтра ўробленую ўласнікам зямлю не адбярдуць. З невялікім жа лецішчам не так крыўдна было б развітацца.

Адась КАЛЮТА

г.Кобрын

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

— Урра! Карравул! — не так важна бадзея падача, як жыццярэадасна скончыць.

З плакатамі "Слава Богу" бабруйчане выйшлі на вуліцы і прымусілі міліцыянтаў пачухаць патыліцу. Будзённае "Слава Богу" ў святочны дзень? Ці не наводзіць тут нехта цень на пляцень? Крочаць па Сацыялістычнай, дык чаму не "Слава КПСС"? Проста мірнае шэсце? З бел-чырвона-белымі стужкамі? Шчыра вераць у Бога? А чаму не ў Прэзідэнта? Нешта тут не так, пахне інцыдэнтам. Вызваць на падмогу АМАП з

Магілёва? На сціплае "Слава Богу"? Задачу, якую задалі бабруйчане, міліцыя вырашыць не ў стане...

— Грэх скардзіцца, — казаў Хама, — усё ўжо ёсць, жывём, як за граніцай. Калі чагосьці дзе і няма, дык гэта месцаў у гасцініцах і вязніцах.

Лён з лаўсанам, лён з лаўсанам, уніформа ветэранаў. Кепачкі, тэніскі, нямодныя, уцэненыя, нязграбныя, танныя — і ўсе-такі жаданыя. Ёсць, аднак, адна загана: кампазіт з

ільна-лаўсана нейкім чынам уплывае на мысленне ветэранаў, і ўжо само мысленне вымагае стыль адзення.

Іменаслоў. Маскоўскі радзільны дом імя Крупскай... Невядома, чаму ў гонар Надзеі Канстанцінаўны названы дом для парадзіх, ды яшчэ імем жанчыны, якой Бог дзяцей не даў? Можна, ведалі штось на Мінскай птушкафабрыцы імя Крупскай? Тут хоць і не так бестактоўна паставіліся да выбару назвы, але ж і курыць Надзея Канстанцінаўна не разводзіла. Ёсць нешта ў сталі-

цы імя Клary Цэткін, імя Розы Люксембург. Галоўнае, назовы трымаюцца. Ды што казаць, калі імя Суварова дасюль носяць больш дзесяці калгасаў на Беларусі!

"Вечны" агонь у мемарыялах запальваюць цяпер па "датах". І ўсе-такі ён вечны, як вечныя мацёркі і салдаты.

Накупіў непатрэбнага воз — не ўзяць, не ўзняць, не аблапіць. Кажаче, рэклама — не гіпноз? А што мяне абула ў лапці?

Зачыняюцца банкі там і тут — багацеяў б'е ліхаманка. Знаем цяпер, што такое банкрут — банкір з жабрачай бляшанкай.

"Савок" папрасіў Бога ўстанавіць Тыздзень барацьбы з мафіяй, ад якой церпіць ягоны, "саўковы", бізнес.

— Ідзя цікавая, скажаў Бог, — але што вы будзеце рабіць усё іншыя тыдні года, усё тыя гады, што засталіся да новага веку, і ўвесь новы век, калі спадзеяцца, што ў ім нарэшце з мафіяй будзе пакончана?

— Столькі я не праживу, Божа.

— Яно так, — адказаў Усывышні, — але астатнія як?

— Не пішы, — кажуць, аб надзённым, пішы аб вечным — надзённае ненадзейнае, а вечнае бяспрэчнае. Схіляюся да вечнага дрыготкаю свечкаю, але жыву надзённым — вечна зялёным!

Пры перадруку просьба спасылца на "ЛіМ".

Рукпісаў рэдакцыі не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень на пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4785 Нумар падпісаны 3.10.1996 г. Заказ 6436/Г

П 123456789 10 11 12 М 123456789 10 11 12